

# RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 15.

Tisdagen den 10 april.

Kl. 4 em.

## § 1.

Herr statsrådet *Pehrsson-Bramstorp* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 248, angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.

Denna proposition bordlades.

## § 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Lövgren till mig riktat följande interpellation.

1) Anser statsrådet att de nu av Statens skogsindustrier genomförda pensionsbestämmelserna för de anställda arbetarna stå i god överensstämmelse med de uttalanden i detta spörsmål som gjordes av 1941 års riksdag?

2) Om så icke är fallet, vill statsrådet då vidtaga åtgärder i syfte förbättra pensionsförmånerna för de vid Statens skogsindustrier anställda så att de komma i nivå med vad som gäller enligt tjänste- och familjepensionsreglementet för arbetare i statens tjänst?

I anledning härav får jag anföra följande.

Vid 1941 års riksdag fattades beslut om att domänverkets skogsindustriella rörelse, vilken tidigare drivits i domänstyrelsens egen regi, skulle överföras till ett för ändamålet bildat aktiebolag. I samband härmed behandlades också pensionsfrågorna för personalen vid den industriella rörelsen. Före bolagets övertagande av rörelsen gällde för arbetarna i pensionshänseende tjänstepensionsreglementet för arbetare den 30 juni 1934, kungörelsen den 7 december 1934 med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst och familjepensionsreglementet för arbetare den 16 oktober 1936. Rörande pensionsfrågans ordnande anförde jag i propositionen angående omorganisationen av domänverkets industriella rörelse följande.

En viktig fråga som kommer att kräva avgörande i samband med den industriella rörelsens överflyttande till bolag är spörsmålet rörande arbetarnas ställning i pensionshänseende efter omorganisationen. Att för de vid omorganisationen anställda begränsa pensionerna sedan rörelsen övertagits av ett bolag synes skäligen icke kunna ske. Staten lär näppeligen böra genom en organisatorisk förändring i rörelsens struktur försämra de nu anställdas pensionsvillkor. Med hänsyn härtill torde man böra räkna med att bolaget får ordna pensioneringen för de vid överlåtelsen anställda arbetarna efter samma grunder som enligt gällande författningar äro fastställda för arbetare i statens tjänst.

*Andra kammarens protokoll 1945. Nr 15.*

*Svar på  
interpellation.*

*Svar på interpellation. (Forts.)*

Vad nu anförts gäller den personal som övertages av bolaget vid dess bildande och som vid inträde i bolagets tjänst innehar statlig anställning. Frågan, huru pensionsvillkoren böra utformas för den personal i tjänstemanna- eller arbetarställning som framdeles anställs av bolaget, bör enligt min mening nu lämnas öppen. I överensstämmelse med vad som i allmänhet är brukligt beträffande statlig verksamhet som bedrivs i det privata företags form bör lösningen av pensioneringsfrågan för sådan personal som senast nämnts i första hand ankomma på bolagets ledning.

Jordbruksutskottet, som behandlade propositionen, anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande bland annat följande.

I pensioneringsfrågan ansluter sig utskottet till departementschefens uppfattning, att en rubbning i pensionerna för de arbetare eller andra befattningshavare, som äro anställda hos domänverket och övergå i bolagets tjänst, skäligen icke kan ifrågakomma. Beträffande pensioneringen av de anställda, vars pensionsförhållanden äro oreglerade vid bolagets övertagande av rörelsen, liksom av den personal, som därefter anställs hos bolaget, vill utskottet icke motsätta sig departementschefens förslag att frågan om dessa personalgruppers pensionering tills vidare lämnas öppen och i första hand blir beroende av en uppgörelse mellan bolagets ledning och personalen. Utskottet utgår emellertid härvid från att pensionsfrågan ordnas på ett tillfredsställande sätt och under hänsynstagande till personalens berättigade intressen.

Sedan bolagsbildningen kommit till stånd i enlighet med statsmakternas beslut, fastställde bolaget efter underhandlingar med arbetspersonalen hos bolaget pensionsreglemente för denna personal enligt grunderna för försäkring hos arbetspensionskassan (A. P. K.). Enligt vad från bolaget upplysts framlades vid förhandlingarna vissa förslag rörande pensionsbestämmelser för ifrågavarande personal. Härvid förklarade arbetarnas representanter, att de av bolaget erbjudna pensionsförmånerna för nu ifrågavarande arbetare visserligen i huvudsak överensstämde med de pensionsförmåner, som erbjödos arbetarna i sådana enskilda skogsindustriella företag, som bäst tillgodosåge arbetarnas intressen, men att förmånerna trots detta voro otillräckliga. Arbetarna föreslogo därför en ökning av pensionerna med belopp, som angivits i interpellationen. Bolaget tillmötesgick arbetarnas begäran såtillvida att änkepensionen bestämdes något förmånligare än enligt det ursprungliga förslaget. En ytterligare ökning av pensionerna ansåg sig bolaget icke kunna medgiva.

Enligt vad jordbruksutskottet i sitt utlåtande anförde vid övervägande av Kungl. Maj:ts proposition kunde det icke bestridas att det skulle medföra betydande fördelar för industriverksamheten om densamma kunde bedrivas under i huvudsak enahanda förutsättningar och betingelser som andra företag inom motsvarande bransch. Otivelaktigt skulle driften vid de olika anläggningarna lättare och smidigare kunna anpassas efter konjunkturläget och förändringarna på världsmarknaden, därest rörelsen drevs i bolagsform. Utskottet ansåg att det icke kunde undvikas, att — hur stor frihet man än lämnade företagets ledning — bedrivandet av en industriell rörelse av den omfattning det här gällde i statlig regi i viss utsträckning måste verka tyngande och hämmande på densammas utveckling och konkurrenskraft. Även andra skäl talade enligt utskottets mening för Kungl. Maj:ts förslag. De anställningsformer som gällde för den statliga verksamheten kunde sålunda icke anses lämpade för ett rent affärsföretag av det slag som nu är i fråga.

Av vad från utskottets sida anfördes vid ifrågavarande propositions behandling framgår, att avsikten med industrirörelsens överförande på ett bolag bland annat var att densamma skulle bedrivas i huvudsak under samma förutsättningar som ett privat företag av motsvarande slag. Då, såsom förut

*Svar på interpellation. (Forts.)*

anförts, pensionsfrågan för arbetarpersonalen ordnats i anslutning till vad som gäller i fråga om de bäst tillgodosedda arbetarna vid liknande företag, synes pensionsfrågan för arbetarna ha ordnats i överensstämmelse med riksdagens beslut och finnes alltså icke anledning att nu vidtaga några åtgärder i det syfte interpellanten avsett.

Härefter yttrade:

**Herr Lövgren:** Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Jag måste emellertid beklaga, att innehållet i svaret var så negativt som det var. I sak ligger det ju så till, att man genom att överföra domänverkets industriella rörelse till ett aktiebolag försämrat de pensionsförmåner, som gällde för arbetarna vid dessa industriella företag. Jag kan icke vara av samma uppfattning som statsrådet, att man uppfyllt de önskemål, som härutinnan uttalats av riksdagen. Då riksdagen utgick från att pensionsfrågan skulle ordnas på ett *tillfredsställande* sätt, kunde det väl näppeligen innebära en rekommendation till en försämring av pensionsvillkoren. Det är väl ändå icke så att de pensionsvillkor, som gälla för de statsanställda arbetarna, äro frikostigt tilltagna. Jag förstår ju mer än väl, att bolagsledningen och statsrådet falla tillbaka på den omständigheten, att pensionerna i det statliga bolaget ligga i nivå med de pensionsförmåner som utgå inom den privata industrien. Men vi ha väl alltid hävdat den uppfattningen, att staten borde som arbetsgivare ligga en hästlängd före den privata industrien och uppträda som mönsterarbetsgivare. Så har icke skett i detta fall. Man har tvärtom här tagit förhållandena i den privata industrien till utgångspunkt för en försämring av pensionerna.

Jag förstår, att det kan vara rätt svårt att åstadkomma någon ändring, så mycket mera, som Statens skogsindustrier, på grund av just det sätt på vilket detta företag konstruerats, gjorts beroende av domänverkets inställning och dess prissättning på den råvara som förädlingsindustrien använder. Domänverket kan faktiskt genom sin prissättning på råvaran beröva förädlingsföretagen varje möjlighet att redovisa vinst. Följaktligen kan man alltid vid löneaktioner skylla på den omständigheten, att företaget icke giver ett sådant utbytte, att man har råd att gå längre än den privata industrien. Jag har hävdat den uppfattningen, att skogen och industrien borde höra samman och att man borde ta ut vinsten vid förädlingsverket och inte som ett rotnetto. Men jag har aldrig fått gehör för den synpunkten. Vi se här ett av de resultat till vilket denna klyvning lett.

Det är beklagligt, att det skall ligga till på detta sätt, ty det innebär, herr talman, att exportindustriens arbetare med berätt mod sättas i en annan klass än andra arbetare i detta land. Hade det gällt anställda exempelvis inom systembolagen eller inom något annat av statens företag, som arbetar för hemmamarknaden, är jag ganska övertygad om att det icke kommit i fråga att justera pensionsförmånerna så att de legat sämre till än enligt författningar, som gälla för arbetare i statens tjänst. Men här, där det gäller en kategori arbetare, som arbeta på exportmarknaden, sättas arbetarna i ett sämre läge. Det rotnetto, som domänverket fått i övre Norrland under de sista fem åren, har varit lägst 4: 07 kr. och högst 6: 03 kr. Jag tror icke, att detta rotnetto skulle justeras nedåt med så många tiotal ören om arbetarna vid Statens skogsindustrier finge behålla de pensionsförmåner, som de åtnjöto medan domänverket drev rörelsen i egen regi.

Det är klart, att det nu måste bli den fackliga organisationens uppgift att jämställa de i Statens skogsindustrier anställda arbetarna med andra stats-

*Svar på interpellation. (Forts.)*

anställda arbetare, en jämlikhet som förvägrats dem genom det resultat vartill man kommit, sedan man bildade detta aktiebolag. Jag tror nog, att vi här i riksdagen ha anledning att på allt sätt understödja den fackliga aktion, som kommer i fråga för att åstadkomma denna jämlikhet, som rättvisan ovillkorligen måste anses kräva.

**Herr Holmberg:** Herr talman! Jag tror för min del icke, att det kan råda någon tvekan om att den linje, som i pensionsfrågan följts av Statens skogsindustrier, står i strid med åtminstone den verkliga meningen i jordbruksutskottets utlåtande och i det beslut, som riksdagen fattade i anledning härav. De berörda arbetarna ha av utskottets utlåtande och av den övriga behandlingen i frågan säkerligen förespeglats, att de skulle få behålla de förmåner, som de hade före omorganisationen. Det är därför minst sagt anmärkningsvärt, tycker jag, att det beskedet icke följts av bolagsstyrelsen. Det är tyvärr inte första gången det förekommer, att ett verkställande organ sätter sig över själva andemeningen i ett beslut som fattats. Det är alltså för mig mycket angeläget att en sådan politik uppmärksammas och korrigeras. Jag vill därför i likhet med herr Lövgren beklaga, att statsrådet ansett sig även i fortsättningen böra biträda den politik som tillämpats hitintills.

För befolkningen i de nordliga länen har frågan en alldeles särskild betydelse. Särskilt i Norrbotten har man för länge sedan övergivit hoppet om att ett privatdirigerat näringsliv skall få en ny blomstringsperiod. När industriens rationaliseringsprocess gick över landet i dess helhet, gick den särskilt hårt fram i Norrbotten och utan minsta hänsyn till befolkningen däruppe. Detta gäller särskilt den träförädlingsindustri som det här är fråga om. Man lade ned sågverk och andra företag, och det blev nödvändigt för staten att ingripa på olika sätt. Det var ju i det läget de industriella företagen skapades, varom här är fråga. Om det skall göras något för att vidmakthålla och utveckla den industri, som finns i Norrbotten, vilja därför alla där uppe att det skall ske genom statens medverkan. Icke minst av den anledningen tror jag, att arbetarrörelsens efterkrigsprogram fått en nästan enhällig anslutning från folket i Norrbottens län och från folk överhuvud taget, som blivit desillusionerade i fråga om de privata företagens möjligheter att ordna en rationell folkhushållning. Efterkrigsprogrammet förutsätter nämligen, att staten skall ingripa och att det skall ske ett förstatligande på alla områden, där det visat sig att näringslivet stagnerat. Detta har man i Norrbotten fattat som ett löfte och en förpliktelse från statsmakternas sida och från deras sida, som äro valda på arbetarnas efterkrigsprogram, att se till, att Norrbottens näringsliv vidmakthålles och utvidgas ytterligare. Då gäller det också, att statens företagsledningar, även om staten använder bolagsformen för sina ingripanden inom näringslivet, icke, såsom skett i det här fallet, taga sina förebilder från den privata företagsverksamheten, för vilka vinstintresset är det enda väsentliga. När staten måste driva en viss rörelse i aktiebolagsform, kan det icke få innebära, att man också använder bolagsmetoden att försämra arbetarnas levnadsförhållanden, såsom faktiskt skett i detta fall. Arbetarna hade bättre villkor i pensionshänseende tiden innan staten övertog verksamheten i bolagsform.

De krav, som framställts från arbetarna i Statens skogsindustrier, representera icke några stora kostnader. Det gäller i första hand att återgiva en rätt, som arbetarna hade innan omorganisationen skedde och som innebar pensionsförbättringar på i bästa fall ett par hundra kronor om året. Det finns för de ansvariga instanserna anledning att taga upp frågan om förbättring av pensionerna i enlighet med vad som kan vara motiverat av levnadskostnadsökningen och att ordna pensionsavgifterna på ett rättvisare sätt än vad nu är

*Svar på interpellation. (Forts.)*

fallet. Lönefrågor och pensionsfrågor komma i stor utsträckning att bli beroende av dem, som handhava den direkta skötseln av statens företag. Att så är förhållandet är nu omdebatterade fråga ett exempel på, och därför är det viktigt, att statens högsta organ icke göra eftergifter gentemot dem som vilja motsätta sig rättvisa krav. Jag vill i detta fall understryka herr Lövgrens uppfattning, att riksdagen har anledningen taga ad notam den aktion, som gjorts från arbetarnas sida att få rättelse och rättvisa till stånd i den här frågan.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det är icke med sanningen överensstämmande att bolaget försämrade pensionsvillkoren för dem, som hade det bättre förut. Det har blivit sämre pensioner för dem, som icke voro pensionsreglerade, och för dem, som blivit anställda efteråt. Såvitt jag kan utläsa det hela riktigt godkände utskottet då den linjen, att det icke finge komma i fråga någon försämring för de anställda, som redan tilldelats pensioner. Men utskottet har icke sagt, att så icke skulle kunna ske för dem, som blivit anställda efteråt.

Jag vill icke ge mig in på de siffror, som herr Lövgren var inne på beträffande skogen och rotvärdet, ty det är en sak som observerats i många år. Det är faktiskt så, att skogsarbetarna många gånger inte fått sin rättmätiga del, när det gällt ersättning för sitt ganska tunga arbete. I förädlingsindustrin har man däremot givit bättre villkor än skogsarbetarna haft möjlighet att få. Skall man tala om rättvisa, får man se till att den fördelas lika åt olika håll. Skogsindustrierna ha ju fått köpa virke av domänstyrelsen och få även köpa från andra skogar, och även om man kan bestämma att domänstyrelsen skall leverera till visst lägre pris till Statens skogsindustrier, kan man svårigen göra på samma sätt när bolaget skall köpa från andra skogar.

Man nämnde här hur de norrländska industrierna lades ned den ena efter den andra. Vilken uppfattning vi ha i denna fråga, som ju kan diskuteras från många olika utgångspunkter, måste vi erkänna att Statens skogsindustrier vid anläggningarna där uppe har åstadkommit en väsentlig förbättring och givit en betydligt större trygghet åt arbetarna inom dessa områden än det överhuvudtaget var möjligt att åstadkomma tidigare. Även om man inte tycker att allt ännu är som det skall vara, får man ändå erkänna att det har åstadkommits väsentliga förbättringar för de löntagare som äro sysselsatta inom detta område.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Efter statsrådet Pehrsson-Bramstorps förklaring att omorganisationen inte innebär någon försämring för arbetarna bör det tilläggas, att den inte innebär en försämring för dem som ha sina pensionsvillkor reglerade. Men nu är förhållandet det, att på samma arbetsplatser stå arbetare, varav den ene är berättigad till 1 800 kronor pension, som han erhåller vid lägst 60 års ålder, medan hans kamrat, som inte råkat få sina villkor reglerade tidigare, skall vara berättigad till endast 800 kronor i pension med lägsta pensionsålder vid 62 år. Detsamma gäller för hustrur till vederbörande arbetare, som stå vid varandras sida. I ena fallet kan hustrun vara berättigad till en pension på 800 kronor och i andra fallet på 500 kronor. Så ligger det till.

Statsrådet tycker att den uppgörelse som träffats bör svara mot det uttalande som riksdagen gjorde, när denna fråga avgjordes. I detta uttalande förklarades, att man skulle ta hänsyn till personalens berättigade intressen, när man reglerade pensionerna. Men nog måste man inför dessa jämförelsesiffror säga, att den hänsyn som från bolaget i fråga har visats är ganska märklig. Det är ju helt naturligt att en sådan här uppgörelse, som bolaget praktiskt ta-

*Svar på interpellation. (Forts.)*

get tvingat igenom, inte kan skapa någon vidare trivsel bland de berörda arbetarna eller få dem att känna, att de blivit behandlade på ett rättfärdigt och renhårigt sätt med denna omorganisation.

Ty vad är det som skett? Det är precis samma ägare, det är i stor utsträckning samma arbetare, det är precis samma arbete som utföres, det är samma sysselsättning. Det som har ändrats är att man skapat en ny organisation, att man i stället för att låta det hela sortera under domänverket nu kallar det för Statens skogsindustrier, omorganiserat som aktiebolag. Denna organisatoriska förändring, denna förändring i form men inte i fråga om vem som är ägare, tar man till utgångspunkt för att genomföra en så väsentlig försämring av de anställdas villkor. Det är ju inte underligt om de anställda anse sig vara orättfärdigt behandlade och undra, hur statsmakterna kunna bära sig åt på detta sätt. Man brukar ju eljest ta något steg framåt då och då i fråga om arbetsvillkoren och inte minst när det gäller pensionsvillkoren. Låt vara att det gått mycket sakta, utvecklingen har i alla fall tagit ett steg framåt, men här har det gått åt rakt motsatt håll. Här har omorganisationen lett till en avgörande försämring av arbetarnas villkor. Jag tycker inte att riksdagen borde känna det tillfredsställande med den anordning som man på detta sätt genomfört i kraft av de uttalanden som riksdagen gjorde.

Jag skulle också vilja beröra en annan sak i detta sammanhang. Det är ju ingen ny tanke att man skall ombilda vissa statsföretag till aktiebolag. Man har menat att man därmed skulle finna en smidigare förvaltningsform, och en del har det väl också lekt i hågen att man skulle utestänga riksdagen från direkt inflytande över vissa ärenden som ett sådant aktiebolag hade att behandla. Såvitt jag kan förstå — och jag tycker det bekräftas av fallet Statens skogsindustrier — tjänar denna ombildning intet annat ändamål än att möjliggöra en försämring av arbetsvillkoren.

Staten övertog inte ett konkursbo i detta ords vedertagna mening, när staten engagerade sig i den norrländska träförädlingen — det är ju framför allt sågverksrörelsen i dessa områden som beröres av Statens skogsindustrier. Den har en tid legat i lägervall, men detta är också beroende på det vanstyre som härskat, på den ordning som genomförts i detta land och som har förhindrat en vidare utveckling av träförädlingen. Men nu när man funnit sådana nya vägar att använda träet på — man utfodrar t. o. m. kreaturen med trä, man gör av trä en materia som är lika hård som stål och genomskinligare än glas — när möjligheterna att utnyttja trä således ökats oerhört, borde man ju kunna säga att träindustriens framtid skulle te sig mycket lovande. Inte minst ur den synpunkten kanske man borde kunna fordra, att staten beträffande de anställda — låt vara att de anställas indirekt genom sådana här bolagsorganisationer — försöker gå före de övriga företagarna när det gäller att ordna drägliga villkor, och i längden tror jag det är god affär att göra detta.

Jag måste därför beklaga den negativa inställning, som kommit till synes i statsrådets förklaring i anledning av herr Lövgrens interpellation, och såvitt jag förstår finns det väl ingen annan utväg än att riksdagen senare i en eller annan form börjar intressera sig för denna fråga och ser till att det åstadkommes en bättre ordning än den som man nu har genomdrivit mot arbetarnas vilja och mot fackförbundens vilja.

Det har anförts här att skillnaden beträffande förmånerna skulle vara 200 à 300 kronor mellan vad arbetarna, respektive deras organisationer hade begärt och det beslut man kom fram till. I verkligheten är skillnaden så stor som jag här angivit, nämligen mellan 1 800 kronor och 800 kronor. Man har ju pressat arbetarparten undan för undan tills man fått ned dem till det budet, 1 100 respektive 800 kronor, och sedan har man ytterligare dekretat — ty i reali-

*Svar på interpellation. (Forts.)*

teten har det gått till på det sättet; arbetarna ha fått 800 kronor och ha inte kunnat åstadkomma någon förbättring därvidlag.

Med detta vill jag än en gång understryka mitt beklagande av att herr jordbruksministern ser så negativt på denna fråga, men kanske man skulle kunna hoppas, om han litet närmare följde densamma, att den övertygelsen också kunde bibringas honom, att det nog inte är den allra mest idealiska lösningen som bolagsstyrelsen kommit till, låt vara att den för ögonblicket och på mycket kort sikt kan te sig ekonomiskt tilltalande för regeringen.

Herr Lövgren: Herr talman! Det är tydligt att det är ett svalg befäst mellan statsrådets tolkning av riksdagens uttalande och min tolkning. Det står: »Utskottet utgår emellertid härvid från att pensionsfrågan ordnas på ett tillfredsställande sätt och under hänsynstagande till personalens berättigade intressen.» Jag tror inte att någon på allvar vill göra gällande, att pensionsfrågan har ordnats på ett tillfredsställande sätt.

Herr statsrådet sade att vi borde vara glada över att staten ändå trätt in och skapat denna industri uppe i Norrbotten. Till det vill jag bara säga att staten äger mellan 60 och 65 % av skogstillgångarna i Norrbotten. Med detta väldiga innehav av skog måste väl i all rimlighets namn också följa ett visst ansvar för den befolkning som finns där uppe. Om det vore en privatman som ägde 65 % av skogen, kunde det väl aldrig komma i fråga att staten skulle stillatigande åse, att det inte uppkom någon förädlingsverksamhet som någorlunda svarade mot detta väldiga skogsinnehav.

Även om vi äro tacksamma för att statens skogsindustrier kommit till och att det ordnats upp i detta konkursbo, som uppstod på 1920-talet, måste vi i alla fall säga att vår tacksamhet inte kan sträcka sig längre än till vad rimligt är. Det är ingenting annat än det som är rätt och billigt man kräver. Egentligen borde staten ta initiativet till att den transport av råvara ifrån Norrbotten till sydligare belägna förädlingsverk, som nu äger rum och som under de senaste femton åren ändock omfattar i genomsnitt nära hälften av avverkningen där uppe, stoppades och att förädlingsindustrien i Norrbotten ställdes i paritet med råvarutillgången. Ty det är ingenting annat än att exportera råvara ifrån Norrbotten och importera arbetslöshet som äger rum så länge dessa råvarutransporter gå söderut.

Överläggningen var härmed slutad.

### § 3.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp** *Svar på interpellation.* erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Pettersson i Dahl till mig framställt den frågan, huruvida jag har för avsikt att vidtaga åtgärder för att åstadkomma en sänkning av räntan på egnahemslånen.

Med anledning härav får jag meddela följande.

Samtliga efter den 1 juli 1940 beviljade egnahemslån förräntas enligt statsmakternas beslut efter en räntefot av 3,6 procent för år räknat. Å lån, som beviljats före den 1 juli 1940, utgår likaledes ränta med 3,6 procent utom såvitt angår amorteringsdelen av bostadslån, utlämnade under tiden  $\frac{1}{1}$  1920— $\frac{39}{100}$  1940, vilken förräntas efter en räntefot av 4 procent. Låneräntan är i samtliga fall fast.

Frågan om räntebundenhet för egnahemslån har varit föremål för riksdagens bedömande såväl omedelbart före som under kriget. I den vid 1939 års lagtima riksdag framlagda propositionen angående ändrade grunder för egna-

*Svar på interpellation. (Forts.)*

hemsverksamheten m. m., vilken proposition byggde på den s. k. egnahemsutredningens betänkande, föreslog sålunda Kungl. Maj:t på min hemställan, att egnahemslån till såväl jordbruks- som bostadsfastigheter skulle förräntas efter fast vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna skulle bestämmas av Kungl. Maj:t och skulle icke få understiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under de tre budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent. Sistberörda tillägg skulle anses motsvara statens förvaltningskostnader. Återbetalningen av egnahemslåns amorteringsdel skulle ske medelst lika annuiteter. Vid behandlingen av propositionen i riksdagen framträdde delade meningar i räntefrågan. Jordbruksutskottet, som behandlade propositionen, föreslog i sitt utlåtande att räntan i enlighet med egnahemsutredningens förslag skulle vara rörlig, varvid dock räntan avsågs bära innesluta även ersättning för statens förvaltningskostnader med en fjärdedels procent. I en reservation förordades propositionens förslag. Riksdagen godkände reservationen och följde alltså Kungl. Maj:ts förslag.

Med hänsyn till de ändrade förhållanden, som inträffade efter 1939 års beslut rörande grunderna för egnahemslånets förräntning, beslöt 1940 års lagtima riksdag, att sagda grunder tills vidare icke skulle sättas i tillämpning. I stället meddelades provisoriska bestämmelser, innebärande att räntan å egnahemslån, som beviljades under budgetåren 1940/41 och 1941/42, skulle utgå efter en räntesats, som i vederbörlig ordning fastställdes av Kungl. Maj:t. Detta provisorium avlöstes genom att i enlighet med beslut av 1942 års riksdag nu gällande bestämmelser i ämnet meddelades. I propositionen i ämnet till 1942 års riksdag (nr 206) framhöll jag bland annat, att det syntes i hög grad önskvärt, att de dåvarande provisoriska bestämmelserna angående räntan ersattes med bestämmelser som vore avsedda att gälla under en längre följd av år. Därmed skulle undvikas de avsevärda olägenheter främst för låntagarna men även för de lånebeviljande myndigheterna som låge däri att någon definitiv amorteringsplan icke kunde fastställas vid lånens beviljande. I enlighet härmed förordade jag, att efter ingången av juli 1940 beviljade såväl jordbruks- som bostadslån skulle förräntas efter en fast räntefot av 3,6 procent. Mot vad sålunda anfördes och föreslogs hade riksdagen ej något att erinra.

De skäl som föranlett statsmakternas beslut att räntan å egnahemslån skall vara fast under lånetiden äga enligt min mening alltjämt giltighet. En sänkning av räntan skulle innebära ett frångående av den princip om en viss stabilitet i fråga om räntesatsen för egnahemslån, som åsyftades vid den reglering av egnahemslåneräntan som genomfördes vid 1942 års riksdag. Egnahemslånen ha en jämförelsevis lång löptid — omkring 26 år för jordbrukslånen och 21 år för bostadslånen — varför fluktuationer under denna tid i avseende å ränteläget sannolikt torde, såsom erfarenheten visar, vara att räkna med. Därest det icke anses, att varje förändring i ränteläget skall avspegla sig jämväl för egnahemslåneräntans vidkommande, vilket ju i själva verket skulle betyda en övergång till rörlig ränta, bör enligt min mening både ur principiella synpunkter och med hänsyn till därmed följande olägenheter av praktisk art (omräkningar av amorteringsplaner m. m.) en ändring av räntesatsen för egnahemslån icke nu ifrågakomma. Jag vill erinra, att samma låga diskonto som det för närvarande tillämpade gällde under åtskilliga år under 1930-talet, under vilken period egnahemslåneräntan icke var lägre än för närvarande utan för flertalet sådana lån densamma som nu och för vissa lån något högre. Det läge, som kan uppstå i samband med övergången till fredsförhållanden, t. ex. å lånemarknaden, kan icke nu överblickas. Med hänsyn till det anförda tala övervägande skäl för att den företagna sänkningen av riksbankens diskonto i nuvarande

*Svar på interpellation. (Forts.)*

läge icke bör föranleda nedsättning av egnahemslåneräntan. Jag vill även framhålla, såsom jag uttalade i propositionen till 1939 års riksdag angående egnahemsverksamheten, att det vore lämpligt att lån intill 60 procent av fastighetsvärdet toges hos annan långgivare än egnahemsorganisationen. Om så sker, ha ju egnahemslånetagarna möjlighet att belåna botteninteckningarna mot den ränta, som gäller för ögonblicket hos sådana kreditinrättningar, som ha en stabil räntesats för en längre tid framåt. Jag vill tillägga, att enligt min mening skulle stora administrationskostnader inbesparas för statsverket, om man använde de vanliga sparbankerna, hypoteksinrättningarna och jordbrukskassorna för denna lånerörelse.

Härpå anförde:

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet för det lämnade svaret.

Denna fråga har interpellationsvägen bragts inför riksdagen på grund av den räntesänkning, som riksbanksfullmäktige beslöt för någon tid sedan för riksbankens del och som hade till följd en räntesänkning hos andra bankinrättningar. Det är givet, att på grund av denna räntesänkning egnahemslånen komma att ligga oförmånligt till.

Statsrådet säger — och det vill jag icke alls polemisera emot — att han anser det förmånligt med en fast räntefot för egnahemslånen, och han talar om den långa löptiden av 26 år för jordbrukslånen och 21 år för bostadslånen. Samtidigt framhåller han att det är givet, att under en så lång tid fluktuationer kunna uppstå i ränteläget. Jag skulle tro att statsrådet menar, att man icke kan vid alla tillfällen gå in för att sänka räntan på egnahemslånen. Nu är det emellertid så, att egnahemsverksamheten, som har till ändamål att förmedla bostäder åt obemedlade personer på landsbygden dels i form av jordbruksegnahem, dels i form av bostadsegnahem, hela den tid den pågått varit en social angelägenhet. Den startades någon gång strax efter sekelskiftet och kom till för att man ville försöka hämma flykten till andra länder, hämma emigrationen. Sedan ha andra omständigheter gjort, att verksamheten vidgats, förbättrats och rättats efter tidens krav. Principen har dock alltid varit, att de upppoffringar, som staten gör, skola vara berättigade med hänsyn till denna gagnande verksamhets sociala karaktär. Samtidigt har principen varit den, att räntan för dessa lån skulle vara relativt förmånlig. Jag tror man kan säga, att som grundprincip hela tiden har gällt, att ränteläget skulle vara en aning lägre än det allmänna ränteläget — givetvis med viss fluktuation. När nu förhållandet blivit det som här inträtt, d. v. s. att egnahemslånetagarna komma i ett försämrat läge, får man ju ändå säga, att det uppstått en helt ny situation.

Statsrådet framhåller, att det under 1930-talet var en liknande period för egnahemslånetagarnas del. Ja, det är riktigt. Men går man igenom riksdagshandlingarna från den tiden, skall man finna, att det vid samtliga riksdagar gjordes framställningar om sänkning av denna ränta. De ledde också så småningom till resultat.

Nu är det ju också så, att det icke bara är räntan på egnahemslånen som är föremål för omprövning. Vi ha i år fått en proposition — nr 125 — som gäller sänkning av räntan på tertiärlån. På tredje avdelningen i statsutskottet ha vi i dag förbehandlat denna proposition, och det är tydligt, att det icke blir något annat resultat än ett tillstyrkande av propositionen. Denna avser en sänkning av räntan med  $\frac{1}{2}$  % på nya tertiärlån. Samtidigt föreligga motioner, som gå längre än propositionen och vari man föreslår samma sänkning icke

*Svar på interpellation. (Forts.)*

bara på de nya lånen utan också på redan beviljade lån. Jag tror icke att jag begår någon orätt, om jag säger, att avdelningen har kommit överens om att gå in för propositionen, alltså avstyrka motionerna. Emellertid uttalar avdelningen, att när fredsförhållandena inträda, dessa frågor böra bli föremål för omprövning. Propositionen berör räntan på tertiärlån för byggnadsföretag, avseende flerfamiljshus eller sådana enfamiljshus, som uppföras eller ombyggas av kommun eller därmed jämställd företagare. Andra tertiärlån finnas ju, som icke inbegripas i propositionen, och avdelningen har därför föreslagit en utvidgning och hemställer att Kungl. Maj:t överväger liknande åtgärder i fråga om räntan på andra, liknande lån. Det blir alltså i viss mån ett uttalande i positiv riktning för sänkning på liknande lån.

Statsrådet uttalar till sist, att egnahemslånetagarna kunna få lån upp till 60 % av fastighetens värde hos annan långivare än egnahemsorganisationen. Ja, det är riktigt, och det äger sin tillämpning när det gäller nya lån. Men saken ligger annorlunda till när det är fråga om gamla lån. Statsrådet menar, att man då kan flytta över de gamla lånen i andra bankinrättningar. Men jag skulle tro, att det är en åtgärd som icke kommer att vidtagas i särdeles stor utsträckning. Trögheten är ganska stor hos allmänheten. Jag skulle dessutom tro, att det ligger så till, att egnahemslånetagarna nu — med all rätt enligt min uppfattning — förvänta att den låga ränta, som riksbanksfullmäktige väl avse skall bli någorlunda varaktig, också skall komma att gälla egnahemslånen.

Nu säger statsrådet — och jag lade särskilt märke till att statsrådet tryckte på den saken — att det icke *nu* kan ifrågakomma att sänka räntan på egnahemslånen. Jag vill i detta uttalande se ett bevis för att statsrådet förmenar, att det kan gå an att komma och få frågan prövad i fortsättningen med hänsyn till utvecklingen för det allmänna ränteläget och att det icke är alldeles uteslutet, att man kan emotse en omprövning framdeles av frågan om räntan på egnahemslånen. Jag vill därför uttrycka den förhoppningen, att det skall gå därhän, att ränteläget, när det gäller dessa, något så när kommer att motsvara ränteläget inom annan låneverksamhet av motsvarande art.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Man skall ju aldrig säga aldrig, och därför säger jag att jag nu anser att det inte bör ifrågakomma. Men jag kan ju säga, att min personliga uppfattning är bestämt den, att egnahemslånetagarna skulle få det betydligt bättre, om de toge de 60 procenten i botten — till och med sparbankerna lämna för närvarande lån upp till 70 procent av taxeringsvärdet — i andra kreditinrättningar till de räntor, som nu lämnas. Hypoteksföreningarna konvertera nu lån och lämna nya lån till 3 procent ränta och 0,1 procent i förvaltningsbidrag. Sparbankerna lämna lån inom 60 procent av taxeringsvärdet till 3 procent och något däröver för den del av lånet som ligger mellan 60 och 70 procent. Nog skulle staten spara pengar i administrationskostnader och egnahemsnämnderna och egnahemsdirektörerna besparas mycket arbete, om dessa möjligheter allmänt användes av låntagarna. Sparbankerna, hypoteksföreningarna och jordbrukskassorna ha sin personal, som inte behöver bli större därför att den sköter även dessa lån. Då tror jag vi skulle få ett sundare system.

Jag tycker egnahemsfastigheterna skola betraktas som andra jordbruksfastigheter, endast med den skillnaden, att staten skall bisträcka med den långivning, som ligger upp till 90 procent. Den ligger ju över all annan långivning, och där är det statens plikt att träda emellan. Där är det rimligt att staten lämnar lån till förmånliga räntor, men jag menar att  $3\frac{1}{2}$  eller 3,6 procent ränta för dylika lån är inte orimligt även med nuvarande ränteläge.

*Svar på interpellation. (Forts.)*

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! Jag vill i anledning av herr statsrådets påpekande här endast säga, att den del av dessa lån, som kan tagas i andra kreditinrättningar, alltså till 60 resp. 70 procent av taxeringsvärdet, blir i förhållande till det fastighetsvärde, som egnahemsnämnderna åsätta, inte så värst stor. Egnahemsnämnderna värdera nämligen fastigheterna i färdigbyggt, upprustat skick, och deras värde kommer därför att ligga relativt mycket högre än taxeringsvärdet. Alltså, den del som kan belånas i banker, blir inte riktigt så stor som herr statsrådet har velat ifrågasätta.

Herr Andersson i Tungalsta: Herr talman! Med anledning av herr statsrådets och chefens för jordbruksdepartementet uttalande nyss, att man ifrån egnahemslånetagarnas sida borde i större utsträckning än som sker taga bottenlånen i andra kreditinrättningar än ur egnahemslånefonden, så vill jag bara fästa uppmärksamheten vid att detta är möjligt då det gäller nya lån, men beträffande de gamla lånen är det väl inte så lätt att vidtaga någon ändring. Gäller det lån på jordbruksfastighet är det uppenbart, att om vederbörande tar bottenlånet i en hypoteksförening, där räntesatsen är bunden för hela lånetiden, kan det kanske vara en fördel att ha den anordningen, men då det gäller bostadsfastigheter, vilka icke kunna belånas i hypoteksförening utan vilka man får vända sig till sparbankerna med, tror jag inte att låntagarna äro särskilt angelägna att placera huvudparten av lånet i en sparbank. Det kan ju tänkas att, såsom under nu rådande förhållanden, räntan vid lånetillfället är något lägre än den som erhålles i egnahemslånefonden, men å andra sidan är ju räntan inte bunden utan blir beroende av räntefluktuationerna. Det kan således inträffa under lånetiden, att den del av ett egnahemslån, som är placerad t. ex. i en sparbank, kommer att löpa med en högre ränta än den övre delen. Dessutom är det ju, som interpellanten nyss sade, inte taxeringsvärdet som läggs till grund för beräkning av lånebeloppet vid egnahemslånebelåning utan det av egnahemsnämnden åsatta värdet på fastigheten, och detta värde brukar inte vara detsamma som taxeringsvärdet. Följaktligen blir den marginal, som ligger mellan det belopp som man kan få i en bank och det som man får som egnahemslån, i vissa fall större och i andra fall mindre. Jag tror att man kan säga som statsrådet nyss sade, att det är angeläget att räntevillkoren för dessa egnahemslån bli så stabila som möjligt, så att vederbörande vet vad han har att räkna med. De böra inte fluktuera med räntefluktuationerna i övrigt. Om å andra sidan det nuvarande ränteläget med de låga räntor, som nu gälla i allmänna marknaden, blir bestående någon längre tid, blir det nödvändigt att överväga, huruvida man inte skall företaga en justering av räntan på egnahemslån. Detta gäller såväl bostadslån som jordbrukslån.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag har ju sagt i interpellationssvaret, att utvecklingen av ränteläget inte nu kan överblickas. Det är självfallet, att då man kommer in i efterkrigsförhållanden och fredliga förhållanden, kan man bättre överblicka ränteläget. Det var därför jag sade till herr Pettersson i Dahl, att jag vill inte säga aldrig, utan sådana saker få naturligtvis provas.

Gentemot herr Andersson i Tungalsta vill jag säga, att jag har talat med många sparbanksmän som sagt, att de lösa in bottenlånen hos egnahemslånefonden, således gamla lån, vilken dag som låntagarna göra anspråk på det, och de äro bestämt av den övertygelsen att det skulle föra nytta med sig. Även om dessa lån äro lämnade på en högre värdering, som inte motsvarar fastigheternas taxeringsvärde, så blir det ju ändå 60 resp. 70 procent av taxeringsvärdet som

*Svar på interpellation. (Forts.)*

man kan få låna på annat håll, och då blir ju denna del av lånen avkopplad från egnahemsorganisationen.

Därtill skulle jag vilja säga, att i sparbankerna kan man numera binda lånen i tio år. Sparbankerna ha rätt enligt nuvarande lag att binda räntan i tio år. I hypoteksföreningarna kan man binda lånen i 30 eller 40 år men med konverteringsrätt efter tio år. Jag tror således att det finns former för att avkoppla en del av det arbete, som egnahemsorganen nu belastas med.

Härmed var överläggningen slutad.

## § 4.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 243, angående anslag till Medicinalstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 m. m.; samt

till bevillningsutskottet propositionen, nr 255, angående prisutjämningsavgifter.

## § 5.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till statsutskottet motionen nr 565 av herr *Osterman m. fl.*; samt

till bevillningsutskottet motionen nr 566 av herrar *Sundström* i Skövde och *Lövgren*.

## § 6.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 11—13, statsutskottets utlåtanden nr 6 och 49—51, bevillningsutskottets betänkanden nr 24 och 25, första lagutskottets utlåtanden nr 22, 24 och 25, andra lagutskottets utlåtanden nr 20—26, andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 4 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 6.

## § 7.

Föredrogs den av herr *Olson* i Göteborg vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående vissa fastighetsägare enligt civilförsvarslagen åliggande skyldigheter.

Kammaren biföll denna anhållan.

## § 8.

Föredrogs den av herr *Henriksson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, angående tobaksmonopolens behandling av konsumentkooperativa affärer såsom kunder i jämförelse med dess behandling av övriga återförsäljare av tobaksvaror.

Kammaren biföll denna anhållan.

## § 9.

Herr Spångberg erhöill på begäran ordet och anförde: Herr talman! För ge-*Interpellation.* nomförande av civilförsvarets organisation åläggas kommunerna omfattande uppgifter, som medföra betydande utgifter för dem. Dessa uppgifter beröra anordnande av skyddsrum, brandskydd, anskaffande av expeditions- och andra lokaler, anställande av viss personal m. m. Även om länsstyrelserna ha ett stort inflytande över civilförsvarets organisation och dess effektivitet, rör det sig dock om kommunala angelägenheter, där man bör räkna med den kommunala självständigheten.

Erfarenheten visar emellertid att länsstyrelserna ingripa vid förberedande handläggning av ärendena, vilket medför såväl ökade kostnader som ett äventyrande av den kommunala självständigheten. Härigenom ha hos de kommunala myndigheterna uppstått både osäkerhet beträffande kommunernas befogenhet och missnöje och förvirring.

Till belysning av anförda förhållanden får jag anföra följande fall. Efter framställning från civilförsvarschefen begärde för en tid sedan civilförsvarsnämnden i Säffle hos köpingens kommunalfullmäktige, att tvenne rum skulle upplåtas i en köpingen tillhörig fastighet för ordnande av civilförsvarsbyrå. Mot denna framställning hade civilförsvarschefen anført avvikande mening så tillvida, att han önskade två andra kontorslokaler på den privata hyresmarknaden. Kommunalnämnden beslöt enhälligt tillstyrka civilförsvarsnämndens framställning. Då beredningsutskottet senare behandlade ärendet förelåg en skrivelse från civilförsvarschefen vari »på anmodan av Konungens befallningshavande i länet» anhölls »att de ärenden rörande civilförsvarsfrågor, som för närvarande äro under kommunal myndighets handläggning och beslut, omedelbart måtte bordläggas i avvaktan på ett sammanträde, som Konungens befallningshavande har för avsikt att hålla med vederbörande kommunala myndigheter före ärendenas vidare behandling». Förutom ärendet om kontorslokalerna förelåg även en fråga om anställande av ett skrivbiträde, varom framställning gjorts av civilförsvarschefen.

Dylika frågor böra väl anses kunna skötas av kommunerna utan inblandning på förberedande stadium från länsstyrelsernas sida. Ingripanden som ske på detta sätt innebära en fara för den kommunala självstyrelsen och äro därför av stor principiell innebörd, varför det synes lämpligt att få del av regeringens synpunkter i denna principiellt viktiga fråga.

Med anledning av vad här anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet observerat, att länsstyrelserna ingripa vid behandlingen av civilförsvarsfrågor på ett sätt som äventyrar kommunernas inflytande vid handläggningen av dessa ärenden?

Om så är förhållandet, har herr statsrådet för avsikt att vidtaga åtgärder för säkerställande av kommunernas bestämmanderätt?

Denna anhållan bordlades.

## § 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet:

nr 121, i anledning av väckt motion om viss ändring i gällande bestämmelser om landstingsområdes indelning i valkretsar; och

nr 124, i anledning av väckta motioner om viss ändring i § 7 riksdagsordningen m. m.; samt

från statsutskottet:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

### § 11.

Justerades protokollsutdrag.

### § 12.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Andersson* i Malmö *m. fl.*, nr 567, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 240, angående vissa anslagsfrågor i anledning av omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet;

herrar *Osterman* och *Ståhl*, nr 568, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 240;

herrar *Osterman* och *Ståhl*, nr 569, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 241, angående anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.; samt

herr *Olsson* i Mellerud *m. fl.*, nr 570, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 241.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 5.10 em.

In fidem  
*Sune Norrman.*

## Onsdagen den 11 april.

Kl. 11 fm.

### § 1.

Hans excellens herr statsministern *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen, nr 257, angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen angående vissa grundlagsfrågor.

Av nämnda skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades, bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat hans excellens herr statsministern Per Albin *Hansson* att i riksdagens andra kammare uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev i ämnet.

Med anledning härav lämnade herr talmannen ordet till hans excellens herr statsministern *Hansson*, som uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen, nr 258, angående vissa grundlagsfrågor.

Uppläsningen åhördes av kammarens ledamöter stående.

### § 2.

Justerades protokollen för den 5 och den 7 innevarande april.

### § 3.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsledamoten E. S. Eriksson, Kolbäck, är på grund av akut luftvägsinfektion med feber förhindrad att närvara vid riksdagens sammanträde den 11 april 1945, vilket härmed intygas å heder och samvete.

Hallstahammar den 10 april 1945.

*Tage Harvig,*

leg. läk.

### § 4.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 248, angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.

### § 5.

Föredrogos var efter annan och remitterades till statsutskottet följande på bordet liggande motioner:

nr 567 av herr *Andersson* i Malmö m. fl.;

nr 568 och 569 av herrar *Osterman* och *Ståhl*; samt

nr 570 av herr *Olsson* i Mellerud m. fl.

### § 6.

Föredrogs den av herr *Spångberg* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till

herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående handläggningen av civilförsvarsfrågor.

Kammaren biföll denna anhållan.

### § 7.

*Motioner om  
beredande åt  
landsbygdens  
befolkning  
av rättvisare  
representation  
i riksdagens andra  
kammare.*

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckta motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare.

Uti de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 221 i första kammaren av herr *Heiding m. fl.* och nr 359 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Grönvik och *Jonsson* i Skedsbygd hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om utredning och förslag angående möjligheterna att genomföra sådana modifikationer av valmetod och valkretsindelning för andra kammaren, att åt landsbygdens befolkning beredas bättre och rättvisare förutsättningar för en mot dess storlek och betydelse svarande representation».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Albert Andersson* och *Pettersson* i Norregård, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte tillstyrka de föreliggande motionerna.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Pettersson* i Norregård: Herr talman! I sitt yttrande över den föreliggande motionen har utskottet hänvisat till de utlåtanden, som av tidigare riksdagar avlåtits i anledning av motioner med liknande syfte som denna. Förhållandena ha dock med varje år ändrat sig så högst betydligt att man nu tycker, att de motiv, som funnits tidigare för avslag på dessa motioner, ej nu skulle föreligga med de förhållanden som nu råda i fråga om befolkningsutvecklingen. Hela utvecklingen när det gäller flykten från landsbygden är dock sådan nu, att något måste göras, om landsbygden i val skall kunna hävda sig gentemot storstäderna. Folkmängdens fördelning på landsbygd och städer förutsätter en sådan förskjutning. Jag skall här icke trötta med några siffror i större skala, men jag vill dock nämna något om den utveckling som skett under de sista hundra åren. 1840 bodde 90,3 procent av landets befolkning på landsbygden och endast 9,7 i städerna. 1900 voro motsvarande siffror 78,5 procent, resp. 21,5 procent och 1943 60,1 procent, resp. 39,9 procent. Man förstår att med den förskjutning, som sålunda uppstått, och med de möjligheter städernas befolkning har att kunna utöva sin rösträtt landsbygden är handikappad, när valkretsarna blivit gemensamma för landsbygd och städer.

Det är ju ingen ovanlig framställning, som här göres. Tidigare var det så att städerna hade en större representation i förhållande till folkmängden än landsbygden. På 1860-talet exempelvis behövde städerna icke mer än hälften så många invånare för varje mandat som landsbygden. Det var en eftergift från landsbygden, då städerna gavs möjlighet att öka sin representation. Nu ha vi samma förhållanden, nämligen att städerna äro gynnade i förhållande till landsbygden, då de ha en större representation än landsbygden. Man tycker ju, att städernas representanter icke borde löna den godhet, som landsbygden tidigare visat i detta avseende, med att sätta sig på tvären, när landsbygdens folk försöker få en representation, som kan hävda sig mot städernas. Vad motionärerna begära är en utredning för att det skall bli möjligt för lands-

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

bygden att kunna få en sådan representation att icke stadsvalkretsarna överflygla landsbygden. Det var ju också meningen med den nuvarande vallagen att storstäderna skulle vara särskilda valkretsar. Dessa valkretsar ha emellertid undan för undan försvunnit. 1921 funnos endast 6 dylika valkretsar för större städer och nu endast 3, nämligen Stockholm, Göteborg och den s. k. fyrstadsvalkretsen, Malmö-Hälsingborg-Landskrona-Lund. Alla andra städer med sin ofta stora befolkning ha ingått i landsbygdsvalkretsarna. Det är helt naturligt att landsbygden härigenom blir handikappad i förhållande till städerna i sin förmåga att kunna hävda sina intressen. Härtill kommer emellertid att landsbygdens befolkning ofta har mycket lång väg till vallokaler och därigenom svårt att utöva och utnyttja sin rösträtt. En sammanslagning av stads- och landsbygdsvalkretsar betyder uppenbart, att städerna bli överrepresenterade på landsbygdens bekostnad. Det är av stor vikt att rättvisa skipas i här ifrågasvarande avseende, ty skola vi kunna hålla det politiska intresset uppe på landsbygden, måste vi skapa möjlighet för dem som där bo att kunna utöva sin rösträtt och få valuta för sitt politiska intresse i en rättvis mandatfördelning. Annars slocknar detta intresse.

Jag skall icke uppehålla mig längre vid motionen, ty motionärerna komma väl att vidare utveckla de synpunkter de ha på frågan. Jag har emellertid velat säga några ord för att motivera varför herr Albert Andersson och jag i utskottet reserverat oss för bifall till motionen. Vi finna ingenting underligt i att förslag framställles om den begärda utredningen, och nog tycker man, att riksdagen borde kunna tillmötesgå en begäran om en undersökning rörande en förbättrad politisk representation för landsbygden.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till den av herr Albert Andersson och mig avgivna vid detta utskottsutlåtande fogade reservationen.

Herr Hallén: Herr talman! För en hel del år sedan förekom det här i Stockholm att man, när man skulle dela in staden i valkretsar för stadsfullmäktigval, företog sig något, som i pressen kallades valgeometri, d. v. s. man försökte på det mest knepiga vis så att säga flytta ihop olika stadsdelar, framförallt då av hänsyn till befolkningens ekonomiska ställning, för att kunna säkerställa en viss representation åt vissa partier. Nu vill herr Pettersson i Norregård slå vakt omkring något, som han kallar ett landsbygsintresse, och han menar därvidlag att man skall spalta upp valkretsarna så att den renodlade landsbygden får så att säga vara i fred för rösterna från städer och industrisamhällen.

Det är som utskottet framhåller fullkomligt ogörligt att åstadkomma en sådan uppdelning. Nu framhåller herr Pettersson i Norregård liksom också motionärerna, att det ju dock finns vissa stadsvalkretsar, exempelvis Stockholm och Göteborg, och att man skall kunna slå in på den vägen. Det väsentliga för rätten att rösta är väl emellertid icke den omständigheten att vederbörande är skriven i en stad eller på landet. Hur skulle det gå, om man försökte ett sådant system, och hur skulle jordbrukarna därigenom kunna få vara i fred för andra, då ju en vacker dag även på den rena landsbygden kan uppstå en storindustri, exempelvis ett stort tegelbruk, med därmed följande stadsliknande företelser som H. S. B.-hus och konsumbutiker och andra sådana där olägenheter, som höra hemma i städerna? Hur skall man då göra? Skall det samhället betraktas som en slags isolerad ö och i rösträttsavseende dragas undan den övriga valkretsen, eller hur har man tänkt sig saken? Och för övrigt: hur länge skulle en sådan valkrets bli vid liv? Man kan icke låsa fast

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

livet och utvecklingen, utan en vacker dag ändrar bygden struktur. Man må ha den i och för sig sympatiska avsikten att vilja slå vakt om jordbrukets intressen för att ge jordbrukarna en skälig medbestämmanderätt i samhällets utveckling, men jag ifrågasätter om det är den rätta vägen att gå till riksdagen för att via politiken söka snickra om vårt representationskick. Detta förslag kan leda till det av Mussolini lanserade korporativa systemet; detta är den faktiska konsekvensen. I denna kammare satt för många år sedan borgmästare Lindhagen, som var en mycket varmhjärtad man, vilken så fort han upptäckte ett missförhållande kom med en motion i saken, även om denna icke hade något med riksdagens arbetsuppgifter att göra. Jag har den uppfattningen, herr talman, att om man skall försöka se till att det svenska jordbruket får ett större inflytande än det nu har på vårt samhällsliv så bör detta ske på helt andra vägar; det tycker jag att alla kloka och framsynta jordbrukare borde ha insett. Det är genom jordbrukarnas egna organisationer av kooperativ och ekonomisk natur som de böra bevaka sina skäliga intressen, men att gå fram denna väg och snickra till valkretsar efter den här ifrågasatta metoden finner jag alldeles otänkbart.

Jag förstår icke vad det är herr Pettersson i Norregård klagar över egentligen. Han kommer själv från en valkrets, som har nio representanter här i kammaren och av vilka icke mindre än sex äro jordbrukare. Här sitta nämligen herr andre vice talmannen Carlström, som är lantbrukare, hemmansägaren Abel Andersson i Löbbo, godsägaren greve von Seth, hemmansägaren John Pettersson i Norregård, lantbrukaren Rudolf Boman och hemmansägaren Gustaf Svensson i Vå. Jag tycker det är en ganska riklig representation av jordbrukare, ja, de äro egentligen alldeles överrepresenterade i denna valkrets. Men ingen människa har därför kommit på den tanken, att man skulle snickra om den valkretsen på något sätt. Jag tror att om syftet med motionen är att man vill hindra flykten från landsbygden, eller något dylikt föresvävar motionärerna, man kan nå det avsedda resultatet på helt andra vägar än på det här ifrågasatta sättet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av ett uttryck av den föregående ärade talaren i vilket han liksom ville ironiskt ifrågasätta, om jordbrukarna vilja vara i fred för städernas befolkning och för dem som bo i industrisamhällena. Jag tycker att den där ironien skorrar litet mer än vanligt olyckligt just i närvarande tid. Ty hur skulle det se ut i landet i dessa dagar, om skogsbrukets och jordbrukets män isolerade sig och städernas befolkning finge vara i fred? Jag tror icke att man skall söka frammana löjet i en situation, som kan inträffa i detta fall. Både herr Hallén och jag känna tillräckligt folket och det människomaterial, som herr Hallén ironiserade över och som skulle vara så känsligt med avseende å kontakten med städernas innevanare. Denna befolkning har sannerligen fått vänja sig vid det hårda livet.

Det är icke känslan för och viljan att få vara i fred, som är utgångspunkten för och motivet till motionen. Nej, frågan har en betydligt djupare och större räckvidd. Jag är alldeles övertygad om, att herrarna förr eller senare skola komma underfund med att det kanske hade varit klokt att i god tid ordna det så att icke den avflyttning till städerna och industrisamhällena, som nu äger rum, kommit till stånd, och att det nuvarande tillståndet icke är enbart lyckosamt.

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Jag tror det kan anföras lika goda skäl i dag för att man, liksom tidigare skett, föreslagit, att det borde tagas under övervägande, huruvida det icke skulle vara möjligt att få fram ett valsystem, som gäve en rättvisare representation åt de grupper i samhället, som nu äro mer eller mindre styvmoderligt behandlade i det avseendet. Varför vidtog man förändringar i valsystemet, när städerna hade en betydligt större representation än de rent matematiskt skulle ha haft? Ja, såvitt jag kan begripa var det för att de intressen, som städernas innevånare representerade, skulle få göra sig mera gällande än som kunde ske med ett system, som strängt höll sig till befolkningens storlek. Det var för att förbättra deras möjligheter att tillgodose sina intressen, som de, vilka då sutto inne med inflytandet i samhället, icke motsatte sig en sådan sak. Men nu är läget förändrat. Nu är man icke lika angelägen om att skapa rättvisa på detta område, nu har förhållandet blivit liksom omkastat. Varken konstitutionsutskottets ordförandes yttrande här i dag eller utskottsutlåtandets formulering tycker jag tyder på att utskottet har överansträngt sig för att finna skäl, som motivera en utredning i detta fall. Man bara rycker på axlarna och säger: Det här tycka vi icke om, och därför säga vi att det icke finns några skäl att göra något utan vi hemställa om avslag på motionen på skäl, som vi framfört tidigare; det är bäst att leva i det stilla lugnet och att i fortsättningen icke skapa någon oro på detta område. Det är egentligen den känslan man får, när man läser utskottsutlåtandet. Jag tyckte ju också, att jag icke riktigt kunde känna igen min vän herr Hallén och hans ironiska anförande, ehuru han nog hade ett och annat vänligt uttryck för motionärernas vidkommande. Men reservanterna vill han häckla, och särskilt glad var han åt att kunna få ett grepp på dem genom att försöka räkna ut varför egentligen herr Pettersson i Norregård ville ha en ändring till stånd i Jönköpings län, där ju jordbrukarna i själva verket skulle vara överrepresenterade. Det skulle ju vara att underskatta herr Halléns intelligens alltför mycket, om man skulle inbilla sig att han själv trodde att herr Petterssons i Norregård motiv enbart hänförde sig till Jönköpings län.

Herr talman! Jag är icke så sangvinisk att jag tror att vi kunna vinna någon framgång i dag i denna fråga, men jag tror att frågan är av den art och betydelse att man icke kan gå förbi densamma även i fortsättningen och bara helt ironiskt rycka på axlarna. Jag tror att en tid skall komma, då man mera på allvar får ta upp denna sak. Jag är fullt medveten om, att vi icke ha tillräcklig förståelse vare sig från konstitutionsutskottets eller kammarens sida, men det är för att ge uttryck åt en meningsriktning, som icke begränsar sig till de ytterlighetsståndpunkter och motiv, som herr Hallén ville göra gällande skulle vara förhanden, och för att föra frågan framåt i syfte att skapa ett produktivt liv i framtiden, som jag yrkar bifall till den väckta motionen.

Herr Pettersson i Norregård: Herr talman! Utskottets ordförande framförde i dag ungefär samma argument som i utskottet. Även där påpekade han, hur det ligger till i Jönköpings län. Det imponerade inte på mig, ty man får se på befolkningsutvecklingen i hela landet och den utgör ett tillräckligt skäl för att motionen bort bli mera beaktad av utskottet än som skett. Det var emellertid inte för att säga detta som jag begärde ordet utan på grund av herr Halléns argumentering när det gällde det inflytande som han menade att landsbygden kan ha på avgörandet av landsbygdens intressefrågor. Han anförde samma argument i utskottet. Det finns organisationer, sade han, som icke ha politisk syftning, vilka kunna bevaka denna rätt. Jag framställer här samma fråga

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

som i utskottet, nämligen om herr Hallén anser, att det är en önskvärd utveckling, att organisationerna utanför riksdagen skola bli beslutande, när det gäller de avgörande frågorna. Jag tror, att vi redan nu ha fått nog av detta i vårt samhälle utan att vi skola behöva fortsätta på den vägen att vädja till organisationerna utanför riksdagen att taga dessa saker i sin hand. Därigenom skulle riksdagen så småningom bli en marionettfigur i toppen, som finge föga sig i de beslut som organisationerna fattade på sina möten. Den utvecklingen kommer kanske ändå, men vi böra icke spela bort riksdagens möjligheter att bli den bestämmande i samhället. Därför böra vi slå vakt om möjligheterna att hålla det politiska intresset bättre vid liv och försöka i möjligaste mån bevara den politiska maktställningen åt olika grupper. Jag menar, att det är på tiden att vi även se till de möjligheter som vi ha att på de politiska vägarna bevara riksdagens inflytande.

Herr Jonsson i Skedsbygd: Herr talman! Det kanske icke tjänar mycket till att i detta sammanhang ytterligare orda i denna fråga. Det var emellertid närmast i anledning av herr Halléns ytterligt stora förenkling av detta problem, som jag begärde ordet.

Herr Hallén talade som om det här endast skulle vara en fråga som rör jordbrukarna. Visst är det en fråga som rör jordbrukarna — det skall icke förnekas — men samtidigt är det en fråga som rör hela den svenska landsbygden. Låt oss taga ett exempel. Stockholm har 22 representanter. De ha naturligtvis mycket lätt att i den svenska riksdagen bevaka Stockholms stads intressen ur skilda synpunkter. De äro representativa för olika samhällsgrupper och olika samhällsintressen och kunna överblicka det hela på ett helt annat sätt än som är möjligt för en representant för en glest befolkad landsbygd, vilken kanske är nödsakad att taga ställning till alla de olika mångskiftande problem, som uppkomma inom hans valkrets, och försöka föra fram dem i den svenska riksdagen. Det är en förenkling av problemet, när man talar om att det enbart gäller att tillgodose jordbrukarnas intressen. Ser man numerärt på jordbrukarrepresentationen kan man säga att den är fulltalig. Om man emellertid ser frågan ur synpunkten att bevaka olika landsbygdsintressen, finner man, att riksdagsmännen från landsbygden ofta nog ha många kvadratmil inom sin intressesfär, som de äro skyldiga att bevaka. Det är mångskiftande problem man nödgas taga ställning till, och det gör, att landsbygdens representanter icke kunna på samma sätt som städernas tillgodose sina väljares intressen.

Utvecklingen har också tydligt nog gått i denna riktning, under det att städernas intressen allt mer och mer beaktas. Jag skall bara peka på en sådan sak som dyrortsgupperingen, som visar, att städernas representanter förstått att skaffa städerna en i jämförelse med landsbygden fördelaktig särställning. Under tiden har emellertid den svenska landsbygden avfolkats mer och mer. De ekonomiska möjligheterna ha icke varit desamma på landsbygden, och folket har därför dragits in till städerna mer och mer och överhuvud taget övergått till mera stadsbetonade näringsgrenar.

Jag tror i likhet med herr Svensson i Grönvik, att det är anledning att se upp med detta problem i tid. Det är skäl att verkligen börja tänka på om man icke skulle kunna finna någon utväg, varigenom landsbygdens samlade intressen skulle kunna bli bättre tillgodosedda i den svenska riksdagen, och det är naturligt, att man då först siktar på att åstadkomma en bättre representation för den svenska landsbygden i riksdagen.

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Ja, herr talman, det är i huvudsak de synpunkter jag har lagt på detta problem, när jag har skrivit under denna motion. Jag förstår, att det i dagens läge icke tjänar mycket till att stå här och argumentera ytterligare och jag skall därför inskränka mig till att yrka bifall till motionen.

Herr Fast: Herr talman! Om man icke förut varit på det klara med motionens syfte så måste jag säga, att sedan jag hört försvararna för denna motion i kammaren, förefaller det hela ännu oklarare. Man frågar sig vad syfta herrar motionärer egentligen till? Det tror jag icke man har fått svar på eller egentligen kan få svar på, men det kan ju vara skäl att ställa ett par frågor härvidlag. Det kanske klarar upp begreppen, om man får tydliga svar.

Jag kan icke neka till, att jag i denna motion och i de yttranden som i dagens debatt kommit fram från bondeförbundet känner igen något av de tongångar som vår högt värderade ordförande i konstitutionsutskottet, professor Reuterskiöld, vid några tillfällen gjorde sig till talesman för, då han förordade det korporativa systemet, därför att han ansåg, att det skulle på ett bättre sätt tillgodose en representation av de olika yrkesgrupperna, näringsidkare o. s. v. Det har man emellertid tidigare icke velat gå med på icke ens från bondeförbundet.

Nu har man velat framställa den här saken som om den skulle ha något med landsbygdens avfolkning att göra. Det är väl icke några av herrarna som tro på det? Vi ha ju två slag av landsbygd. Ett slags landsbygdskommuner förete en ständig folkminskning, nämligen de som ha uteslutande jordbruksbefolkning. Däremot stiger befolkningssiffran i de blandade landsbygdskommunerna, de, som bestå av både jordbruksbefolkning och industriebefolkning. Nu har jag icke fått klart för mig vad man i motionen syftar till om det är landsbygden som helhet i motsats till städerna eller om det är jordbrukets befolkning och dess intressen gentemot andra befolkningsgrupper man vill tillgodose genom denna motion.

Jag tror icke det finns mer än två vägar att gå fram på. Den ena är att gå in för det system som av mig berörts, nämligen det korporativa systemet, och den andra är, att försöka göra en sådan avgränsning av valkretsarna, att man skiljer ut städernas befolkning från landsbygdens. Strävanden i sistnämnda riktning ha ju förekommit tidigare, men då vill jag fästa motionärernas uppmärksamhet på att det bör vara litet konsekvens vid behandlingen av frågorna från den ena dagen till den andra. Vi ha ju i år beslutat i konstitutionsutskottet — så vitt jag vet utan någon reservation — att gå den motsatta vägen, när det gäller landstingsmannavalen, där man tidigare uppspjälkade landsbygd och städer, så att det var förenat med stora svårigheter att förena stad med kringliggande landsbygd. Nu har man kommit till den uppfattningen, att en stad utgör en naturlig samlingspunkt för kringliggande landsbygd och därför menat, att man skall underlätta att lägga sådan stad till en landsbygdsvalkrets. När man gör detta den ena dagen, skall man väl icke intaga en motsatt ståndpunkt den andra dagen, ty en skillnad mellan landstingsmannaval och riksdagsmannaval är principiellt omöjlig att upprätthålla. Men om man skulle försöka sig på en sådan sönderdelning av våra valkretsar kommer man fram till något helt annat, nämligen till småvalkretsar; man kommer så vitt jag förstår fram till enmansvalkretsar. Om jag icke är fel underrättad, är man emellertid på bondeförbundshåll icke angelägen om en utredning om införande av ett sådant system. Jag skulle icke vara så mycket emot en sådan utredning, sedan man låtit proportionalismen spränga sönder sina egna grän-

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

ser och millimeterrättvisan fått sätta sin prägel på hela detta valsystem. Men det är tydligen icke detta man syftar till här. Jag är livligt övertygad om att man kommer att finna, att även med ett sådant system kommer landsbygden att få betydligt svårare att hävda sig än den har inom ramen av nuvarande valsystem. Det är min bestämda uppfattning att de tidigare motsättningarna som funnits mellan stad och landsbygd, mellan den rena landsbygden och de mera tätbefolkade industrisamhällena håller på att försvinna. Man har en känsla av att man behöver varandra, och det är tydligen nu bättre samarbete mellan dessa befolkningsgrupper än det varit tidigare. När vi befinna oss i ett sådant läge är det enligt min mening oriktigt att vrida utvecklingen tillbaka till tider som försvunnit.

Jag hemställer om bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Wallentheim*.

Herr *Svensson* i Grönvik erhöll på begäran ordet för kort genmäle och ytttrade: Herr talman! Jag kan med tillfredsställelse konstatera, att den siste ärade talaren i varje fall förde ett sakligt resonemang angående denna fråga, vilket man knappast kan säga om anförandet av utskottets ordförande. Jag skall bara som svar på de frågor herr Fast ställde säga, att det här gäller hela landsbygdens — icke bara jordbrukarnas — intressen. Beträffande det beslut som i enlighet med konstitutionsutskottets förslag gått i annan riktning än som här ifrågasatts vill jag för min del bestämt säga ifrån, att jag medverkade icke till det, utan jag anser, att det gick i fel riktning. Att herr Fast och majoriteten i kamrarna hade den uppfattningen visar ingalunda, att det var en riktig väg.

För övrigt skulle jag vilja nämna ett annat exempel, som visar vilken förskjutning, som ägt rum här i kammaren. 1921 kom jag hit som yngste ledamot på kronobergsbänken. Då hade jag platsnummer 61; i dag är jag äldste ledamot på samma bänk, och nu sitter jag på platsen nummer 66. Räkna bara ut vilken förskjutning som denna tid ägt rum i fråga om städernas representation på landsbygdens bekostnad. Vart skola vi komma hän, om det fortsätter i den stilen? Kommer det att bli möjligt att tillvarata andra intressen i den svenska riksdagen än samhällenas och städernas för att icke säga storstädernas? Att vi behöva varandra ha vi lärt oss förut icke minst i en sådan tid som denna, men man sätter icke värde på det vare sig vid det ena eller andra tillfället.

Vidare anförde:

Herr *Thorell*: Herr talman! Jag tror, att bakom denna motion ligger en ren felkalkyl. Enligt min mening kan man icke på det i motionen föreslagna sättet nå det syfte man där säger sig vilja vinna, utan resultatet skulle tvärt om bli en försämring på ifrågavarande område. Innan jag närmare går in på det, skulle jag vilja fråga herrar motionärer och utskottets reservanter: Hur skulle ni dela upp ett län som exempelvis det jag representerar, Stockholms län? Man talar om — närmast herr *Svensson* i Grönvik — att man icke bara avser jordbrukets utan hela landsbygdens intressen. Vad kalla herrarna landsbygd och stad eller rättare sagt stadsliknande samhällen i Stockholms län? Solna har visserligen blivit stad, men utanför ligga stora samhällen, där 1 000-tals och 10 000-tals människor bo under i huvudsak precis samma för-

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

hållanden som i en stad. Vi ha utefter hela Roslagsbanan samma förhållande. Det är likadant utmed stambanan söderut. Var vilja herrarna sätta gränsen mellan landsbygd och stadsliknande samhällen? Tro verkligen herrar motionärer, att alla de som bo på landsbygden äro så hågade att i den svenska riksdagen låta sig representeras av exempelvis en bondeförbundsrepresentant. Jag tror för min del inte det. Det skulle bli en stor orättvisa mot de grupper av personer, som bebo de större industrisamhällena och andra mera betydande orter landet runt, om den av motionärerna föreslagna ordningen genomfördes. Motionen är enligt min mening mycket illa genomtänkt. Motionärerna ha alls icke satt sig in i de praktiska verkningarna av sitt förslag. Om riksdagsledamöterna ville göra sig besvär att läsa igenom den riksdagskatalog, som vi väl var och en ha i vår bänk, och exempelvis gå igenom ledamöterna i mitt parti, skall man finna, att från hela landet sitta ett mycket stort antal lantmannarepresentanter, som till stor del — detta gäller inte minst mig själv — ha blivit invalda i riksdagen, tack vare röster från invånare i städer. Om vi t. ex. titta på Malmöhus län har herr Liedberg alla högerösterna från städerna i länet. Jag skall emellertid inte här dra fram ytterligare exempel.

Denna motion är helt förestavad av rena jordbruksintressen. Man skulle emellertid göra jordbrukets intressen en björntjänst, om man fördelade valkretsarna på det sätt, som motionärerna tänkt sig. Jordbrukarna skulle nämligen förlora ett mycket stort antal representanter här i riksdagen. Herr Svensson i Grönvik, som ju ofta kan säga kloka saker, var förständig nog att erkänna, att jordbrukarna äro väl representerade i riksdagen. Om vi skulle få det på det viset i riksdagen, att jordbrukarna endast skulle välja jordbruksrepresentanter och de andra invånarna i de svenska samhällena skulle välja andra representanter än jordbrukare, skulle jordbruksrepresentanterna i denna församling minska betydligt.

Herr talman! Icke endast med hänsyn till rent tekniska svårigheter, vilka jag faktiskt inte vet hur man skall kunna bemästra, utan även på grund av det förhållandet att motionärernas hemställan skulle ge ett helt annat resultat för de svenska jordbrukarna än vad motionärerna tänkt sig, ber jag att för min del få yrka bifall till utskottets hemställan.

**Herr Fröderberg:** Herr talman! Först och främst ber jag att få vända mig mot att bondeförbundets representanter gång på gång tro sig ensamma ha rätt att föra landsbygdens talan. Det kan visserligen förhålla sig på det sättet, att bonderepresentanter i vissa län i södra Sverige äro i majoritet på landsbygden, men i mellersta Sverige och Norrland kommer den rena jordbrukande befolkningen icke ens upp till  $\frac{1}{4}$  av landsbygdsbefolkningen i övrigt. Om vi se på Sveriges officiella statistik och räkna med både godsägare, hemmansägare, arrendatorer, hemnavarande söner och döttrar, statare och jordbruksarbetare samt deras röstberättigade anhöriga, finna vi, att de totalt för hela landet uppgå till omkring 30 % av landets befolkning. Detta innebär således, att jordbrukarna skulle ha ca 30 % av mandaten eller 69 stycken i andra kammaren. Jag har visserligen inte statistiken för fjolårets val, men statistiken för valet 1940 visar, att av denna kammares ledamöter voro 6 godsägare, eller arrendatorer, 66 hemmansägare, 1 torpare eller lägenhetsägare samt 1 lantbruksförvaltare. Det var således sammanlagt 74 rena jordbruksrepresentanter, varigenom alltså en överrepresentation på 5 ledamöter förelåg. Om man därtill lägger de ledamöter, som voro fiskare, jordbruks- och skogsarbetare, vilka ju

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

måste anses stå jordbruksnäringen nära, så var jordbruket representerat av 82 ledamöter. Man kan således inte säga, att jordbruksnäringen var underrepresenterad. Den är snarare överrepresenterad.

Det är sant, som någon här konstaterat, att antalet lantbrukare i andra kammaren successivt gått tillbaka. Denna tillbakagång har emellertid skett i samma mån som bondeförbundet gått framåt. Detta har man kunnat konstatera val efter val. Varpå beror då detta? Jo, det beror helt enkelt därpå, att då jordbrukarna mer och mer ansluta sig till bondeförbundet, blir det nästan omöjligt för andra partier att som kandidater föra fram lantbrukare. Så har det varit inom mitt parti, och samma svårigheter har även högern haft att kämpa med. Bondeförbundets framgång betyder således mindre antal jordbrukare i riksdagen. Mitt parti hade exempelvis förr många fler jordbruksrepresentanter än nu. Det har blivit allt svårare att få hemmansägare och andra jordbrukare att vid valen kandidera för annat parti än bondeförbundet. Statistiken visar ju emellertid, att jordbruket inte är underrepresenterat i riksdagen. Om man konsekvent skulle genomföra en representation efter yrket, skulle jordbrukarna erhålla en fåtaligare representation än den nu föreliggande.

Det har som skäl för ett genomförande av det i motionen angivna förslaget bl. a. anförts, att landsbygdens befolkning på grund av dåliga kommunikationer m. m. har så svårt att deltaga i valen, vilket skulle framgå av det lägre valdeltagandet på landsbygden. Om vi närmare skärskåda statistiken över valdeltagandet i 1940 års val, skola vi finna följande. I Stockholm röstade av de röstberättigade 73,6 % män och 73,3 % kvinnor. I Kristianstads län, som ju har övervägande lantbruksbefolkning, röstade 77,5 % män och 72,2 % kvinnor. I Västerbottens län med dess väldiga avstånd mellan vallokaler röstade 72,4 % män och 69,5 % kvinnor. I Skaraborgs län, som ju är rena jordbruksbygden, röstade 75,5 % män och 72,5 % kvinnor. Av de anförda siffrorna framgår således, att vissa lantbrukslän faktiskt ha ett livligare valdeltagande än exempelvis Stockholms stad. I det län, som herr Svensson i Grönvik representerar — Kronobergs län — understiger visserligen valdeltagandet 70 %, men någon märkbar skillnad med exempelvis Stockholm föreligger inte.

Hur skulle då denna uppdelning mellan stad och landsbygd, som motionärerna ha föreslagit, verka i praktiken? Ja, jag tror visserligen att det parti, som motionärerna representera, skulle vinna på genomförandet av den av dem föreslagna ändringen. Men efter vilken princip skulle detta ske? Jo, efter den proportionella valmetoden, som ju gynnar de större partierna. Därigenom skulle det största partiet på landsbygden kunna tillgodoräkna sig minoritetspartiernas röster. Detta är ju ett system, som en stor del av oss äro eniga om att det icke ger ett rättvist utslag. Detta förhållande kommer säkert att påpekas under behandlingen av nästa ärende på dagordningen.

Herr talman! Jag beklagar, att jag inte kunnat framlägga siffror för fjolårets riksdagsmannaval. Jag är emellertid övertygad om att de komma att peka i samma riktning som de av mig anförda siffrorna från 1940 års val. Med vad jag nu anför ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pettersson i Norregård erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag anser, att herr Thorell har gjort en fullständig variantolkning av de problem som motionärerna velat lösa. Jag skulle vilja fråga herr Thorell, hur han tror, att det skulle gå med hans eget mandat om förstäderna och Stockholms län skulle tillhöra samma valkrets som Stockholm.

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

I övrigt vill jag erinra om att det i år väckts en motion rörande förhållandena i Roslagen, där man pekade på de oerhörda svårigheter, som landsbygdsbefolkningen har att kämpa mot, när man jämför denna befolkning med förortsstädernas till Stockholm.

Denna utveckling visar följderna av att städerna tillhöra samma valkretsar som landsbygden. Hur skulle förhållandena bli, om Stockholm skulle tillhöra samma valkrets som Stockholms län? Förhållandena äro likartade även inom alla delar av landet.

Herr Thorell tog ett exempel från Skåne och påpekade, att hans partikollega där, herr Liedberg, åtnjöt alla högerösterna från städerna i Malmöhus län. Jag vill då erinra om att han givetvis inte har några röster från 4-stadsvalkretsen, men väl från övriga städer inom länet. Jag betvivlar visserligen inte, att herr Liedberg har dessa röster från befolkningen i städerna. Förhållandena skulle säkerligen ha varit annorlunda om städerna inom 4-stadsvalkretsen hade tillhört samma valkrets som länet i övrigt.

Beträffande landstingsvalen vill jag slutligen säga, att dessa fått en för landsbygdsbefolkningens del mycket olycklig utgång. Med den majoritet, som finns inom landstingen, kunna dessa praktiskt taget göra vad de vilja och i praktiken utestänga landsbygdsbefolkningen från inverkan på mandatfördelningen.

Herr Thorell, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr Pettersson i Norregård har alldeles rätt, när han säger, att om dessa stora förstadssamhällen skulle läggas inom samma valkrets som Stockholm stad, skulle mitt mandat falla bort. Det skulle kanske inte vara så stor förlust för riksdagen, om min ringa person lämnade densamma. Men i mitt ställe sattes det i varje fall inte in någon lantmannarepresentant, ty bondeförbundet lär inte få möjlighet att besätta mer än ett enda mandat inom Stockholms län. Den omedelbara följden av motionärernas förevarande förslag skulle således bli, att en lantmannarepresentant måste lämna riksdagen och ersättas med en representant för förstadsbefolkningen. Detta exempel understryker ytterligare vad jag tidigare anfört.

Härpå yttrade:

Herr Hallén: Herr talman! Efter herr Thorells anföranden är det inte mycket att tillägga i själva sakfrågan. Jag begärde ordet för att replikera herr Svensson i Grönvik, som gjorde sig skyldig till en missuppfattning av vad jag anförde.

Herr Svensson i Grönvik sade, att vi skulle slå vakt om det människomaterial, som jag ironiserade över. Herr talman! Det förhåller sig inte alls på det sättet, att jag ironiserat över något människomaterial, allra minst över landsbygdens befolkning med dess i många hänseenden besvärliga levnadsvillkor. Om jag hemfallit till ironi av något slag, så har den varit avsedd att drabba motionen, som jag anser vara en av de svagaste motioner, som väckts här i riksdagen. Det är mänskligt att man reagerar starkt mot en sådan motion.

Jag vill å andra sidan på det varmaste instämma i de synpunkter, som herr Svensson i Grönvik anförde, när han berörde de allvarliga problem på landsbygden, som riksdagen förr eller senare måste ta ställning till. Jag syftar då på vad herr Svensson i Grönvik framhöll om nödvändigheten av att stärka hela vår landsbygd och hindra flykten från landsbygden samt

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

den onaturliga tillväxten av städerna. Att få Stockholm till en miljonstad är nämligen enligt min mening inte någon vinst vare sig för vår materiella eller andliga kultur. Herr Svensson i Grönvik och jag ha många gånger under våra statsrevisionsresor i landet dryftat dessa problem, och vi ha varit fullständigt ense. Problemet om hur vi skola kunna få landsbygden som en stark kärna i hela vår folkropp kan emellertid inte lösas på den väg, som motionärerna här föreslagit.

Riksdagen är ju för övrigt inne på att söka genom en förbättring av förhållandena på landsbygden utjämna motsättningarna mellan stad och land. Som exempel kunna nämnas planerna på att förbättra landsbygdsbefolkningens utbildningsmöjligheter. Själv har jag suttit som ordförande i en kommitté, som bl. a. haft till uppgift att skapa värdigare samlingslokaler för att därigenom öka trivseln på landsbygden samt på olika sätt vidtaga åtgärder för att förbilliga byggnadskostnaderna — i främsta rummet för ekonomibyggnader till jordbruket — samt fraktkostnaderna på landsbygden. Genom en sådan politik skola vi söka stärka landsbygdens förhållande till städerna och bidra till att folk inte drar sig från landsbygden med därav åtföljande olyckliga utveckling för landet i dess helhet. Herr Svensson i Grönvik måste ha överseende med att jag långt ifrån kan bli övertygad om att vi genom valgeometrisk tricks skulle kunna öka landsbygdsbefolkningens benägenhet att bo kvar på landsbygden.

Jag tillåter mig att än en gång anföra ett exempel. Halland är ett statistiskt sett mycket starkt bondeförbundslandskap. Herr Svensson i Grönvik vet mycket väl att jag inte sörjer över att bondeförbundet går framåt i vårt land. Om vi emellertid tänka oss, att det exempelvis i ett litet stationssamhälle i Halland ur en från början enkel cykelverkstad till följd av företagsamma män i ledningen — sådana som t. ex. Bröderna Hedlund — växer fram en mekanisk industri med tusentals arbetare. Ha då dessa anställda någon intressegemenskap med befolkningen i övrigt på den halländska landsbygden? Nej, de ha intressegemenskap med arbetarna i Halmstad och komma alltid att rösta på samma kandidater som de.

Sjelva begreppet intressebetsättning mellan städer och landsbygd är för övrigt diffust. Motionärerna åsyfta väl inte att de som landsbygdsrepresentanter i riksdagen skola få invalda skraddare och skomakare. De sikta i stället till att få en stark representation för de rena jordbruksintressena på landsbygden. Motionärernas hela resonemang är emellertid ohållbart.

Herr talman! Jag vidhåller mitt tidigare framställda yrkande.

**Herr Werner:** Herr talman! Jag blev uppkallad i debatten av herr Halléns första anförande, i vilket han med exempel ifrån Jönköpings län ville illustrera, hur väl beställt det var med landsbygdens och jordbrukets representation i riksdagen. Herr Hallén hade säkerligen inte behövt gå riktigt så långt för att få ett annat belysande exempel på detta förhållande. Han hade bara behövt gå till sitt eget län. Detta län, som innefattar cirka 30 000 brukningsdelar, har tio representanter i riksdagens andra kammare. Jag skulle vilja ge kammaren en bild av representationen i detta län genom att återge yrkesbeteckningarna i kammarens katalog. Representanterna utgöras av en prost, en järnvägsman, en fanjunkare, en byggnadsarbetare, en stadsbibliotekarie, en fru, en sekreterare, en ombudsman, en redaktör och en hemmansägare. Det är mot denna underrepresentation för landsbygden som uppkommer på grund av storstädernas, inte de små industrisamhällenas, inflytande vid de politiska valen, som vi tvingas att vända

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

oss för att icke landsbygden så småningom skall mista det politiska inflytande, som måste vara en avgörande förutsättning för landsbygdens framtida utveckling och möjligheter att hålla kvar sitt folk. Jag anser att man icke skall anlägga partipolitiska spekulationer på denna fråga, utan att den är av mycket allvarlig innebörd. Det kommer säkerligen att få mycket kännbara verkningar för statsmakterna om ingenting göres för att bevara landsbygdens befolknings möjligheter att existera och även att utöva sitt inflytande genom politisk verksamhet.

**Herr Persson i Växjö:** Herr talman! Jag understryker till fullo, att om syftet med denna motion har varit att bidra till att hindra landsbygdens avfolkning måste den betraktas såsom synnerligen misslyckad.

Jag begärde emellertid ordet närmast med anledning av den jämförelse som herr Svensson i Grönvik uppdrog mellan 1921 och nu. Han menade att den förflyttning, som skett i fråga om bänknumren — han hade nr 62 1921 och har nu nr 66 — visade att städerna fått en ökad representation. Man kan emellertid också göra jämförelser på annat sätt. Det betyder ju också något, vilka representanter, som äro valda inom de olika valkretsarna. Så vitt jag har kunnat utröna representerades Kronobergs län 1921 av tre hemmansägare och en lantbrukare från dessutom av en trävaruhandlare och en lokförare, alltså fyra jordbrukare från rena landsbygden och två representanter för den övriga delen av befolkningen i vårt län. Nu finnas här kvar fyra rena jordbrukare, som alla kalla sig lantbrukare, och en representant för städerna och övriga befolkningsgrupper inom Kronobergs län, och denne representant är den senast valde, nämligen herr Persson i Växjö.

**Herr Pettersson i Dahl:** Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av ett yttrande av konstitutionsutskottets ordförande herr Hallén. Herr Hallén sade, att om det i ett samhälle i Halland skulle uppstå en industri, så skulle arbetarna inom denna industri inte ha någon intressegemenskap med bondeförbundet i länet utan i stället med industriarbetarna i Halmstad. Jag tillåter mig betvivla att så skulle bli förhållandet. Vari skulle då denna intressegemenskap bestå? Skulle den bero därpå, att dessa arbetare i ett rent landsbygdssamhälle skulle få mindre betalt för sitt arbete än arbetarna i Halmstad? Ty enligt den förnämliga dyrortsgruppering, som vi för närvarande ha, få arbetarna i ett landsortssamhälle mindre betalt än arbetarna i en storstad som Halmstad. Den saken vet herr Hallén lika bra som vi andra.

Vi ha nyligen läst i tidningarna om förflyttningen av ett regemente från Stockholm till Norrtälje stad och i samband därmed observerat med vilken ovilja denna förflyttning upptagits av de befattningshavare, som i sammanhang härmed skola flytta ifrån Stockholm till Norrtälje. Denna ovilja torde inte bero på något annat än att de få sämre löneförmåner i Norrtälje än i Stockholm. Samma jämförelse kan man uppdraga mellan dessa industriarbetare i Halland och industriarbetarna i Halmstads stad.

**Herr Jonsson i Skedsbygd:** Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av ett par yttranden som fällts i denna debatt.

Herr Thorell sökte som försvar för det nuvarande systemet påvisa, att i hans parti funnos representanter för jordbruket i samtliga valkretsar från norr till söder. Men, herr Thorell, trots detta har utvecklingen gått därhän, att lands-

*Motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare. (Forts.)*

bygden mer och mer kommit i skymundan och dess problem blivit alltmer tillbakasatta. Nu deklarerar man från alla håll, att man är villig att gripa sig an dessa problem, och det är bara tacknämligt att så är fallet. Jag vill endast konstatera, att trots att — jag vill inte vara elak och säga tack vare — att det mycket riktigt förhåller sig så som herr Thorell säger, så ha landsbygdens intressen undan för undan skjutits tillbaka.

Herr Fast frågade hur motionärerna hade tänkt sig att lösa denna fråga. Jag vill säga, att vi inte utförligare spekulerat över detta problem. Vi ha velat påvisa det tillstånd, som nu är rådande, och vi begära att man skall försöka åstadkomma en rättelse i dessa förhållanden. Jag vill bara säga, att för mig har det korporativa system, som herr Fast talade om, aldrig varit någon ledstjärna, och jag har aldrig tänkt att frågan skulle lösas på den vägen. Jag skall be att få framföra ett enda alternativ till lösning. När det en gång i tiden ansågs riktigt, att städerna skulle ha dubbelt så många representanter i förhållande till sitt invånarantal som landsbygden, skulle man då inte i dagens situation, då det från alla håll obetingat erkännes, att landsbygdens problem måste föras fram till sin lösning, kunna tänka sig en sådan utväg för landsbygdens del i stället?

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Jonsson i Skedsbygd begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare.* Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av väckta motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare.

*till riksdagens andra kammare* Uti de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 220 i första kammaren av herr *Lindblom m. fl.* och nr 360 i andra kammaren av herr *Johnsson* i Kastanjegården *m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en förutsättningslös utredning rörande införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare ävensom för riksdagen framlägga de förslag, var- till utredningen må föranleda».

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits:

1) av herr *Nolin*, utan angivet yrkande; samt

2) av herrar *Holmbäck* och *von Friesen*, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte tillstyrka de föreliggande motionerna.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

**Herr von Friesen:** Herr talman! Frågan om införandet av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare har även vid några andra tillfällen varit föremål för kammarens behandling, och kammaren har varje gång avslagit motioner i denna riktning. Motionärernas syfte med sin framställning är att undanröja den orättvisa, som vi anse ligga i det nuvarande systemet och som väl kortast kan uttryckas på det sättet, att de små partierna, eller i varje fall vissa av dem, få betala oproportionerligt mycket för sina mandat, medan de större partierna, enkannerligen det största partiet, kunna köpa sina mandat betydligt billigare. Åtskilliga skäl, företrädesvis av teknisk natur, bruka anföras mot motioner i detta syfte. Det skäl, som väl är det egentliga skälet, kommer mera sällan i dagen i debatterna i denna fråga. Men det är väl ganska uppenbart, att de maktägande partierna, alltså de stora partierna, äro ganska ovilliga att släppa ifrån sig något av sina mandat och därmed något av sin maktställning till de mindre partierna. På detta sätt konserveras de rådande orättvisorna.

Jag skall tillåta mig att anföra vad jag anser vara huvudskälet för den reform, som åsyftas av motionärerna. Det är att man genom införandet av tilläggsmandat kommer ifrån det kompensationsförfarande, som tyvärr — jag säger tyvärr — många gånger måste praktiseras av de små partierna, nämligen kartellbildningen. Kartellerna te sig för de mindre partierna i en valkrets som ett nödvändigt skydd mot en alltför stark övervikt och en alltför stark maktkoncentration hos det största partiet. Man anser att de röster, som ine komma det egna partiet direkt till godo, vid en kartellbildning icke behöva bli bortkastade utan kunna få tillgodoräknas av något annat av de mindre partierna, och man motverkar på detta sätt, att det största partiet skall få en alltför stark maktställning. Jag har för min del de gånger jag varit med och tillstyrkt karteller emellan borgerliga partier — en sådan kartellbildning är ju numera praxis — alltid beaktat detta förfaringssätt såsom varande av rent teknisk art. Men det är alldeles uppenbart, att för gemene man, som skall ta ställning till de olika partierna och deras kandidater, är det inte så lätt att acceptera tanken, att det endast gäller en teknisk samverkan. Man anser att detta är någonting konstgjort och att det ligger någonting annat bakom, att det bakom denna samverkan i själva verket ligger en ideologisk gemenskap eller en intressegemenskap. Man gör många gånger gällande, att denna samverkan vid valen också förutsätter en fortsatt politisk samverkan i de olika representationerna. Genom att antaga motionärernas förslag skulle vi komma ifrån detta kartellsystem, som jag betraktar som en nödfallsutväg. Detta tror jag skulle vara en betydande fördel. Nu är det ju uppenbart, att man från de stora partiernas sida icke blott vägrar oss att få tilläggsmandat — jag gör mig inte några illusioner, att kammaren kommer att bifalla motionärernas förslag — utan man ondgör sig också över att de mindre partierna sammansluta sig i karteller. Man tar till de djupa brösttonerna och försöker hävda sin maktställ-

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

ning genom att förklara att ett sådant samgående av rent moraliska skäl är otillbörligt.

Jag skall vidare be att med några ord få beröra utskottets motivering för ett avslag på motionärernas hemställan. Utskottet har härvid anført tvenne synpunkter. Den ena är — och det synes mig vara den intressantaste synpunkten — att införandet av tilläggsmandat skulle förhindra uppkomsten av en parlamentarisk regering. Jag kan försäkra kammaren, att det parti, som jag tillhör, ingalunda motsätter sig eller vill förhindra bildandet av en parlamentarisk regering i detta ords hävdvunna bemärkelse. Vad menas då med en parlamentarisk regering? Ja, enligt det klassiska mönstret för en parlamentarisk regering skulle ju regeringen sammansättas antingen av representanter för ett majoritetsparti eller, om det inte existerar ett enda majoritetsparti, av representanter för det största partiet och ett annat parti, med vilket detta samverkar för att trygga en parlamentarisk majoritet. Det förutsättes också, att de övriga riksdagsledamöterna skola bilda en stabil opposition mot regeringen. Särskilt i England, som ju är den egentliga parlamentarismens moderland, fästet man lika stort avseende vid förhandenvaron av en verklig opposition.

Det har emellertid på sina håll i vårt land under senare år höjts röster, som vilja överge denna form av parlamentarism och i stället tillämpa ett system, som synes mig ganska främmande för våra förhållanden, fastän det praktiserats under de utomordentliga omständigheter, som varit rådande under krigsåren, nämligen systemet med en samlingsregering. En sådan regering är kanske till namnet parlamentarisk. Den stöder sig ju på en överväldigande majoritet i riksdagen, men det var säkerligen inte denna form av regering, som parlamentarismens teoretiska försvarare ha tänkt sig. Förespråkarna för denna form av regering ha varit mycket högt uppsatta personer i detta land. Landets främste ämbetsman, nämligen statsministern, har vid olika tillfällen gjort sig till tolk för den meningen, att det nuvarande systemet med samlingsregering skulle konserveras. Vi veta också, att en annan framstående socialdemokrat, professor Herbert Tingsten, helt nyligen i ett uppmärksammat radiouttalande har gjort sig till förespråkare för denna uppfattning. Jag finner det i och för sig mycket glädjande, att konstitutionsutskottet på det sätt som det gjort slagit vakt kring den gamla goda parlamentarismen och att det i bildandet av en verkligt parlamentarisk regering ser en nödvändig förutsättning för den riktiga och goda riksstyrelsen.

Det andra argumentet, som konstitutionsutskottet anför mot motionärernas förslag, är att systemet med tilläggsmandat skulle gynna uppkomsten av många småpartier. I debatter av detta slag bruka alltid förekomma beskrivningar av tillståndet i Tyskland före nazismens genomförande, och jag skulle med ett välkomnande leende hälsa en dylik skildring. Där hade man då ett betydande antal partier, och jag är alldeles ense med utskottet om att ett sådant mångpartisystem inte är så riktigt. Men är det verkligen säkert att införandet av tilläggsmandat behöver medföra uppkomsten av småpartier? Jag tror att man mycket väl skulle kunna, förse en tilltänkt lag om tilläggsmandat med sådana spärrhakar, att tilläggsmandat endast skulle kunna erhållas av sådana partier, som efter det avslutade valet hade fått ett visst antal representanter.

Herr talman! Jag kan inte finna att konstitutionsutskottet har anført tillräckligt bärande skäl mot ett bifall till motionärernas hemställan. Det föreligger i denna fråga otvivelaktigt en del dunkla punkter, som skulle kunna klaras ut genom en utredning. Det är ju inte längre än till en utredning som motionärerna syfta. Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till motionen.

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Herr Hallén: Herr talman! Jag hoppas kammaren håller mig räkning för att jag inte alltför ingående ger mig in på dessa spörsmål efter den långa debatten i en snarlik fråga nyss.

Jag vill ingalunda förneka att herr von Friesen, som är en intellektuellt mycket rörlig man, med en viss skicklighet sökte lägga upp ett försvar — jag vet inte för vilken gång i ordningen ett sådant presteras — för tilläggsmandaten. Bland annat sökte han spekulera litet i den skönjbara och mycket förlåtliga olusten mot samlingsregeringen och föll därvid tillbaka på den hävdvunna principen om det parlamentariska underlaget för en regering. Den frågan hör emellertid inte alls hit.

Eftersom detta är ett så gammalt problem, herr talman, kan man ju ställa frågan, huruvida motionärerna eller deras talesmän här i riksdagen haft några nya synpunkter att komma med. Man finner då, att det kanske inte är så mycket nytt de haft att framföra. Man kan dock notera en sak. Herr von Friesen uttalade sin moraliska olust för kartellerna. Han menade, att man skulle slippa karteller, om man kunde införa ett system med tilläggsmandat, antingen genom att göra hela landet till en enda valkrets eller indela det i stora valregioner, som motionärerna underligt nog tala om. Ack, herr von Friesen, jag undrar om vi kunna tro så mycket på detta tal. Jag har nog en känsla av den förbindelse av tillfällig art, som det heter, vilken vid valen ingås mellan de borgerliga partierna, har en underlig förmåga att kunna fördjupas. Man kan i detta avseende bara titta på Stockholms stad. Där gäller det inte bara en teknisk valsamverkan, det veta vi så innerligt väl. Likadant är förhållandet i Göteborg. Denna tillfälliga förbindelse fortsätter och befastes under hela perioden, och den är hållbar i vått och torrt. Ingen förmenar dessa partier att bilda en sådan kartell. Man kan emellertid under sådana förhållanden icke göra gällande, att det liksom är den hårda nöden, som tvingar dessa partier till denna oheliga samverkan. Ty även om vi få tilläggsmandat, ha vi inte den ringaste garanti för att man inte skulle fortsätta med detta kartellväsen, som sedan i fortsättningen förvisso skulle bestå många hårda prov även här i riksdagen. Jag tror alltså att vi kunna definitivt avskrika argumentet, att vi skulle slippa kartellbildningen genom införandet av tilläggsmandat.

Sedan säger herr von Friesen att det skulle vara honom ett nöje att få höra det gamla argumentet och om småpartisystemet i Tyskland före kriget anföras som ett skäl mot tilläggsmandat. Ja, om det bereder herr von Friesen något nöje, skall jag gärna upprepa detta argument. I Tyskland fanns det nämligen under rikskansler Brüning's tid faktiskt bortåt 30-talet partier. Vi sågo då, hur den tyska regeringens makt försvagades undan för undan och hur både nazister och kommunister med allt fog kunde visa på regeringens maktlöshet. Även andra exempel på ett dylikt småpartisystem kunna anföras. I Holland fanns det en tid bortåt 40-talet partier, och den lettiska staten hade på sin tid omkring 30—40 olika partier. Herr von Friesen säger nu, att ett sådant system naturligtvis inte är bra och att det kan undergräva möjligheterna att bilda en stark parlamentarisk regering. Han anser emellertid att dessa olägenheter borde kunna förebyggas på något sätt. Enligt hans mening skulle man kunna kräva att ett parti inte får plocka upp överskottsstämmor i alla rikets valkretsar och därigenom få ihop de 10—12 000 röster, som kunna behövas för erhållande av ett mandat. Man skall inte få göra som man en gång gjorde i Holland. Där satte några gipskatteförsäljare i Amsterdam upp en kandidat och fingo sina yrkesbröder i landet att rösta på denne, och tack vare systemet att man kunde rösta på samma lista över hela landet lyckades de sätta in denne gipskatteförsäljare i parlamentet. Detta imponerar således

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

inte alls på herr von Friesen, och det är ju givet. I stället kunde man enligt herr von Friesens mening ha det ordnat så, att man skulle fordra, att en viss politisk åskådning skall ha en sådan förankring i landet, att den är representerad på ett visst antal ställen. Men på hur många? Lägg märke till, ärade kammarledamöter, att när förslag om tilläggsmandat första gången framlades ansågo förslagsställarna att det endast skulle behövas en representant i en valkrets för att tilläggsmandat skulle kunna erhållas. Om en nazist blev vald i Göteborg, skulle man plocka ihop naziströsterna från Ystad till Haparanda för att detta parti skulle få fem representanter till. Nästa gång frågan väcktes var man villig att gå med på att ett parti skulle vara representerat i två valkretsar. Om sålunda en ny grupp blivit representerad i tvenne valkretsar, skulle den få räkna sig till godo sina överskottsroster i landets övriga valkretsar. Nu har herr von Friesen i sin skickliga argumentation undvikit att precisera dessa önskemål. Den saken överlämnar han åt utredningen att sköta om. Men man har dock skäl att fråga sig: var går gränsen? Skall det vara vid fem eller tio mandat? Skulle man sätta gränsen vid tio mandat, komma de meningsgrupper, som inte ha några utsikter överhuvud taget att erhålla tio mandat, att säga att en upprörande orättvisa begåtts mot dem. Jag tror sålunda för min del, att denna väg inte är framkomlig.

Innan jag slutar skall jag be att få erinra litet om vad som står i motionen. Jag skall be att särskilt få fästa uppmärksamheten på den passus, där motionärerna framlägga ett förslag till vad utredningen skulle gå ut på. Det heter där: »Ur valsynpunkt kunde landet indelas i ett antal regioner och överskottsroster inom varje region leda till tilläggsmandat. Även den tidigare framförda tanken på en för hela riket gemensam lista bör givetvis prövas. Likaledes bör övervägas att inom valkretsarna uppställda kandidater, vilka uppnått högsta röstetal utan att bli valda, skola utses genom respektive partis överskottsroster.» Där kunna kammarens ledamöter höra, vilka perspektiv motionärerna vilja bjuda oss. Man tänker sig alternativt att göra hela riket till en enda stor valkrets. Ja, någonting sådant kan man t. ex. göra i det lilla Danmark, men jag tror att det skulle medföra uppenbara olägenheter, om vi icke hos oss med våra olikartade förhållanden i bygderna skulle låta bygdeintresset återspeglas så pass mycket vid valen som sker om vi behålla våra nuvarande valkretsar.

Motionärerna säga vidare, att om vi inte dela upp landet i valkretsar utan i regioner är det väl ganska rimligt att överskottsroster skola få tillgodoräknas. Men vad betyder det i verkligheten? Jo, om i en valkrets det varit verklig strid mellan partierna, så att det ena partiet vinner en klar seger samt en fruktad, mindre sympatisk motståndare slås ut, då tycker man, att här har valkretsen och dess invånare reagerat på ett visst sätt. Men det förhåller sig med denna person som med tomten i lådan. Rätt som det är när man skall räkna ihop hela landet, dyker han upp igen. Han har kanske blivit utslagen i Bohuslän men har fått tilläggsroster i Uppland eller på Öland eller varjehanda andra ställen, och då ha vi honom igen. Någon säger visserligen, att det är väl intet ont i detta. Men på det sättet undergräver man det personliga momentet i valrörelsen. Den blir på det sättet mer och mer mekaniserad. Jag tror, att det i alla fall är en metod, inför vilken vi stå fullkomligt främmande. Vi kunna icke komma ifrån — och det har herr von Friesen icke heller velat bestrida — att icke utskottets huvudargument är det avgörande, nämligen att om man får en så fotografisk reflex som möjligt av varje opinionsföreteelse i riket, är detta icke det främsta demokratiska intresset, utan det är, dels att man har ett stabilt underlag för en stark regeringsmakt, och dels att

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

man tillämpar en rimlig rättvisa åt de meningsriktningar i landet, som äro av betydenhet; och detta tror jag, att det nuvarande systemet med alla sina brister likväl tillgodoser. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Friesen erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill blott rätta ett misstag, som min ärade vän, utskottets ordförande, gjorde sig skyldig till. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att vi i Göteborg äro ganska angelägna om att skilja oss från vad kungl. huvudstaden har för sig. Vi ha icke under de sista åren haft någon teknisk samverkan utan gått fram separat såväl vid riksdagsmannavalen som vid stadsfullmäktigevalen.

Så gör sig utskottets ärade ordförande en del bekymmer för de personer som icke kunna bli valda vid den egentliga valförrättningen utan som komma in efteråt, och detta anser han såsom någonting oegentligt. Är det i själva verket något märkvärdigare, när dessa människor bli valda med tilläggsmandat än med ett kartellsystem? Det finns helt säkert många av kammarens ledamöter, som sitta på kartellröster utan att vi betrakta dem på annat sätt än de övriga här i kammaren. Jag har icke gjort anspråk på, herr talman, att framföra några nya synpunkter i denna fråga. Jag måste emellertid kvittera min ärade väns utskottsordförandens påpekanden med att säga, att det förefaller mig, som om han heller icke kunnat komma med några nya argument till förmån för majoritetens ställningstagande.

Herr Hallén, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag erkänner gärna, att jag gjort mig skyldig till det lilla misstaget att icke komma ihåg, att i Göteborg icke förekommit någon s. k. teknisk samverkan. Det är nog emellertid blott i Göteborg, och herr von Friesen bör besinna ett gammalt ordspråk, som säger: En fluga gör ingen sommar.

Härefter yttrade:

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Man har under de sista åren vid flera tillfällen företagit justeringar av bestämmelserna om den allmänna rösträtten och om valbarheten särskilt i fråga om kommunala uppdrag. Man har också genomfört ett system, enligt vilket människorna få rösta på annan ort än de höra hemma. Vi ha beslutat taga bort fattigvårdsstrecket, evad det gällt att begränsa rösträtten, och vi ha sysslat med kvalifikationsgrunderna för kommunala uppdrag. Allt detta har skett i demokratiens och den demokratiska rättvisans namn. Jag erinrar mig, hur konstitutionsutskottets ärade ordförande för några år sedan, då det gällde fattigvårdsstreckets slopande, bekände för sin och för fleras del också, att det parti han tillhörde brann av stridslust, när det gällde att riva bort den demokratiska orättvisa som detta streck utgör. För min del var jag fullt med om saken utan att därför brinna av så mycken stridslust. Det var icke nödvändigt heller, då den murkna skansen redan fallit; den var övermogen.

Vad vi nu diskutera är från demokratiska synpunkter en mycket större fråga än alla de detaljfrågor sammanlagt, som vi sysslat med under de sista åren i demokratiens namn och på initiativ framför allt från socialdemokratiskt

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

håll. Det demokratiska intresset tycks vara en smula ojämnt, beroende på hur man räknar med det slutliga resultatet av reformerna. Här finnas i vårt land, bl. a. inom det parti jag tillhör, valkretsar där väljargrupper på 4, 5 eller 6 å 7 000 medlemmar vid val efter val i ett tjugutal är avlämnat sina röster på folkpartiet utan att få någon representant, och det finns motsvarighet inom andra partier. Man kan nog tryggt påstå, att de människor i dessa valkretsar, vilka fortsätta att arbeta för den meningsriktning, de anse vara den rätta, och de väljare, som under sådana på förhand hopplösa förhållanden i alla fall möta upp och demonstrera sin inställning, när det gäller frågan, hur riksdagen skall sammansättas, ha en mycket stadgad uppfattning om medborgerliga ting, ty annars hade dessa kärntrupper för länge sedan varit förskingrade i hopplöshetens öken. Hur verkar emellertid det nuvarande systemet i ett sådant fall? Jo, det verkar så, att dessa människor visserligen få avge sin röst men de få ingenting mer. De få icke på något sätt vara med om att påverka riksdagens sammansättning. Sedan veta vi, huru den allmänna agitationen försiggår i en sådan valkrets. Från andra partiets sida begagnas flitigt det argumentet: rösta icke med den meningsriktningen, ty den rösten är bortkastad! Och så plockar man bort så mycket man kan och hindrar meningsriktningen att komma fram. Om man går i kartell med en annan grupp, kommer man med djup bröstton och med den moraliska pekpinnen och påstår, att det här är alldeles oriktigt.

Konstitutionsutskottets ordförande kan få hopa så många argument han vill av det slag, som vi hört här i dag. Jag tror icke, att dessa argument äro avgörande för ståndpunkten, utan det är det egna partiintresset, som i alla fall är avgörande för denna ståndpunkt. Det har talats så mycket om den saken, och de som varit med i valarbetet ett tjugutal år och följt spelets växlingar i dess olika skeden behöva icke vara tveksamma på den punkten. Det är det rena maktegoistiska intresset som faller utslaget. I varje fall är det min uppfattning.

Nu säger konstitutionsutskottets ordförande, att en kartell nog går djupare än till en rent teknisk samverkan. Detta argument ingår i den politiska propaganda, som man för från socialdemokratiskt håll både här i riksdagen och ute på valfältet. För min del skulle jag gärna vara med om att avskaffa rätten till karteller, om man i stället kan få en utjämning till förmån för de röstande. Det finns väl ingen väljare som är så underligt inställd, att han icke hellre skulle i andra hand dirigera sin röst till en grupp inom det egna partiet, även om denna finnes utanför den egna valkretsen, än att i andra hand dirigera sin röst till ett annat parti.

Konstitutionsutskottets ordförande säger vidare, att man här icke kommit med några nya synpunkter. Jag tror icke, att det finns så värst många nya synpunkter att komma med på någondera sidan. Den gamla synpunkten är emellertid god nog, och det är frågan om något ökad demokratisk rättvisa. Nu säger man, att man vill ha fram millimeterrättvisan. Herr Fast yttrade något om den millimeterrättvisa, som i så hög grad satt sin prägel på det nuvarande valsystemet, i debatten om den föregående motionen. Enligt detta uttalande skulle vi redan ha kommit till en hjälpnadsväckande millimeterrättvisa. Jag har icke rustat mig med sifferexempel — annars är det icke svårt att få sådana — men jag kan nämna, att under förra valperioden hade socialdemokraterna i Bohuslän något över 40 000 röstande och folkpartiet ungefär 14 000. Socialdemokraterna voro representerade i riksdagens båda kamrar med sju mandat och folkpartiet med ett. De betalade ungefär 6 000 röster för ett mandat och vi 14 000, när man sammanlägger de båda kamrarna. Denna millimeterrättvisa har alltså i så hög grad präglat det nuvarande valsystemet, att

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

man icke på socialdemokratiskt håll kan tänka sig att få det litet mera rättvist. Det går att få fram sådana exempel i mångfald.

Till de underliga argument, som utskottets ordförande åberopat, hör också, att om man får dessa tilläggsröster kunde en person som blivit utslagen i den lokala valstriden komma igen via dessa samlingsröster, och detta skulle på något sätt innebära ett underkännande av det lokala personval som ägt rum. Från vår politiska historia veta vi, att åtskilliga ramlat igenom i den lokala valstriden utan att på något sätt vara suspekta figurer. En sådan som t. ex. Eliel Löfgren ramlade på sin tid igenom i valstriden, då han satt som utrikesminister. Jag tror icke, att någon skulle uppfatta det såsom något förnärmande mot de svenska väljarna, om han kommit igen hit. Vad som gör argumentet tämligen slött, är emellertid att vi här i riksdagen ha en första kammare utan bostadsband som faktiskt fungerar som uppsamlingsapparat för duktiga personer som fallit igenom i lokala val till andra kammaren. Det är väl icke någon större fara för fosterlandet, om någon av dem skulle komma igen i andra kammaren. Det är väl icke större risk än, när de komma igen i första kammaren.

Man talar så mycket i detta fall om Tyskland såsom ett avskräckande exempel. Jag tycker, att med hänsyn till våra nordiska förhållanden vore det lika bra att taga Danmark såsom ett föredömligt exempel. I Danmark har man nämligen haft i många år detta utjämningsförfarande utan att det lett till några faror för demokratin. Man skall väl ändå i första hand se till att få en riksdag så demokratiskt ordnad som möjligt, och i andra hand blir det sedan fråga om att få en regering byggd på denna demokratiska riksdag. Skjuter man maktproblemet i förgrunden, blir det på bekostnad av demokratiens intressen.

Jag har lika litet som reservanten, herr von Friesen, någon förhoppning om att kammaren i år skall godkänna denna motion från folkpartihåll, men jag har velat framlägga mina synpunkter på detta spörsmål bl. a. därför, att man vid varje val får en debatt med socialdemokraterna i hemorten, och därför tycker jag, att vad man där tvingas att säga kan man också gärna säga här.

I detta anförande instämde herr *Sandberg*.

Herr **Håstad**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att avge en personlig deklARATION.

Först vill jag dock säga, att jag finner det något egendomligt, att detta krav på tilläggsmandat kommer fram från folkpartiet, där, såsom vi veta, det finns många representanter, som kräva en ordning, rakt motsatt den, som man här pläderar för, nämligen majoritetsval i enmansvalkretsar. Ett sådant system skulle ju bli ett oerhört slumpspel. Jag tror, att många av dem, i varje fall en som här i riksdagen talat om tilläggsmandatens millimeterrättvisa — för att använda ett i debatten fällt uttryck — även skulle finna sig i ett rakt motsatt förfarande, nämligen det gamla systemet med majoritetsval.

Om man bortser från detta, synes det mig emellertid, som om utgångspunkten för debatten om tilläggsmandat eller icke måste vara det självklara faktum, att det är ett demokratiskt önskemål, att riksdagen så långt som möjligt skall avspejla folkviljan. Om, såsom förhållandet faktiskt varit under en tjugو å trettio år, mot varandra stå två samhällsåskådningar, vilkas företrädare äro ungefär lika manstarka, och där den ena öppet proklamerat en fullständig rubbning av vår ekonomiska samhällsordning, desto viktigare och rättmätigare måste det då ur alla synpunkter vara, att icke en folkminoritet förvandlas till en riksdagsmajoritet eller vice versa. Vi ha i de finska valen, som nyss avslu-

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

tats sett exempel på hur nära två samhällsskådningar kunna komma 50 procent av väljarkåren. Om jag rätt kunnat läsa den finlandsvenska pressen, avgåvos vid valet 831 000 borgerliga röster och 828 000 röster från socialdemokrater och folkdemokrater samt slutligen ungefär 12 000 röster från övriga grupper, som det är litet svårt att närmare bestämma. Antagligen har vid detta val den nya riksdagen kommit att exakt avspegla folkmeningen. Men att så skett torde vara en ren tillfällighet, ty lika lätt hade det kunnat inträffa, att en folkmajoritet blivit riksdagsminoritet. När man vet, vilka stora värden som stå på spel, måste det väsentligaste kravet på en valordning vara att utslaget i mandatat överensstämmer med folkets röstande.

Sedan har herr Svensson i Ljungskile delvis berört ett annat av de framförda argumenten för ett utjämningssystem, nämligen att det för närvarande ofta faktiskt beror på länets storlek, om en framträdande representant kan komma in i riksdagen eller icke. När det gäller ett län som t. ex. Gotlands län — som endast har tre representanter — eller andra län med fem platser, måste det för vissa aldrig så dugande politiker bli mycket svårt att komma in i andra kammaren, medan vederbörande skulle haft helt andra möjligheter, om han bodde exempelvis inom Västernorrlands län eller något annat län, där tio representanter väljas. Även detta är en synpunkt, som man bör fästa visst avseende vid.

Nu framförde utskottets ordförande två huvudargument mot anordningen med tilläggsmandat, det ena, att småpartier skulle uppännas, och det andra, att tillkomsten av vad man kallar en parlamentarisk regering skulle försvåras. Är det så säkert, att fara för uppkomsten av småpartier mänskligt att döma är så stor i vårt land som man velat göra gällande? En spärregel har ju alltid förutsatts, såvitt jag förstår av den förda diskussionen, nämligen att ett parti för att erhålla tilläggsmandat måste ha fått något mandat eller kanske ett par mandat vid primärvalet. Har sedan 1911 — alltså under den tid då vi använt det proportionella valsystemet i vårt land — det någonsin inträffat, att det valts en enda representant för ett parti? Jag kan i varje fall icke för ögonblicket erinra mig det. Det har visserligen funnits partier med två, tre eller fyra representanter men aldrig annat än möjligen rent tillfälligt något parti med en ensam representant. Sverige har allt sedan sekelskiftet haft en ganska kontinuerlig utveckling av partiväsendet. Vi ha också sett vad som inträffade i Danmark under alla de år, då tilläggsmandat där förekommit. Där har praktiskt taget partimosaiken varit densamma som i vårt eget land under hela tiden. Man skall icke heller göra någon jämförelse med tyskarna under Weimarrepubliken, ty det tyska valsystemet var något helt annat än det vi använda. Tysklands system gick nämligen ut på att ett parti skulle få ett mandat för varje 60 000-tal röstande, men ett sådant system har mig veterligen aldrig ställts under diskussion eller förts fram såsom en allvarligt menad tanke i vårt land. För övrigt är det enligt mitt förmenande icke någon ohygglig riksolycka, om — låt oss säga — från en viss trakt, där en stark säropinion finnes, skulle väljas en eller två representanter för denna opinion. Jag skulle tvärtom vilja säga, att detta måste ligga lika nära det demokratiska idealet som att man skall utesluta denna grupp, därför att den icke varit tillräckligt stark.

Därefter komma synpunkterna på den parlamentariska regeringen. För min del kan jag inte riktigt dela herr von Friesens allmänt definierade uppfattning därvidlag. Han ville tydligen göra gällande, att samlingsregeringen ur klassisk parlamentarisk synpunkt skulle vara ett oting. Enligt allmänt vedertagen bestämning innebär parlamentarism, att regeringen i sin ämbetsutövning åtnjuter parlamentets förtroende, vare sig den sedan omfattar 100 eller 10 %

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

av parlamentet. Förutsättningen är alltså, att regeringen skall ha parlamentets förtroende och tolereras av detsamma.

Om man emellertid liksom jag menar, att ett system med tilläggsmandat inte innebär någon större fara för uppkomsten av ett småpartisystem, måste slutsatsen bli att frågan om tilläggsmandat spelar en mycket liten roll när det gäller att skapa en stark regering, ty i stort sett får ju parlamentet samma sammansättning enligt det ena systemet som det andra. Och i varje fall har väl erfarenheten från de senaste 10 å 15 åren lärt oss — framför allt sedan vi fått ett parti som har majoritet i bägge kamrarna — att någon större risk för att man icke skall kunna skapa en stark regering alls icke är för handen.

Det avgörande för regeringsbildningen blir väl under alla förhållanden först och främst det parlamentariska läget just i det förhandenvarande ögonblicket. Om framtidens politiska lägen veta vi i dag intet. Man kan mycket väl tänka sig en stark regering, fastän man har 5 eller 6 partier, och man kan lika väl tänka sig en svag regering, fastän man bara har 2 eller 3 partier. Jag tror att allt detta är ganska oberoende av vallagens utseende.

Till sist, herr talman, när frågan om tilläggsmandat diskuterades under 1920-talet och jag, som då studerade, i min ringa stad försökte ta ställning till saken, tyckte jag, att man gjorde alldeles för mycket väsen av frågan, därför att det i grund och botten spelade mycket liten roll, om det ena eller andra partiet fick 5 eller 10 mandat för mycket. Då räknade man nämligen knappast med att ett enda parti skulle få en så dominerande ställning som för närvarande är fallet. Nu befinna vi oss emellertid i ett läge, där ett parti har vuxit sig överlägset starkt. På grund av valsättet kan det få majoritet i riksdagen, även om det endast representerar en folkminoritet. Jag tycker att detta — även för socialdemokraterna som representera detta stora parti — också borde vara ett skäl för att fästa den största vikt just vid de demokratiska synpunkterna. Ty i grund och botten är det något ytterst osvenskt att tänka sig, att svenska folket skulle vilja acceptera en ordning, där låt oss säga 45 % plötsligt skulle vara allenabestämmande under så och så många år. Det kan hända, att denna irrationella ordning passar England, men det kan inte överensstämma med vår rättsuppfattning.

Jag har med dessa ord, herr talman, endast velat uttala min sympati för den tanke, som ligger till grund för motionerna, utan att därför acceptera alla de resonemang, som där ha kommit fram.

**Herr Fast:** Herr talman! Då man varit med om dessa debatter under flera år kan man inte neka till att man får en känsla av att man argumenterar litet grand som det politiska läget passar. Gemensamt för dessa debatter har nog alltid varit, att man på visst håll liksom betraktar rösträtt och representation som självändamål, under det att de ju ha att fullgöra ett högre syfte.

Herr Håstad sade nyss, att man kan ha en parlamentarisk regering, fastän den bara har 10 % underlag i riksdagen. Det kan i alla fall vara en parlamentarisk regering, och det är alldeles riktigt. Jag ger talaren fullständigt rätt i detta. Regeringen kan ju ha en viss förankring i riksdagen. Men vad sker om vi ha ett sådant system? Jo, det är självklart, att en regering, som inte har starkare underlag än ungefär 10 eller 20 % av den svenska riksdagen, kommer att vegetera. Är det så, att man tycker att vi skola ha regeringar, som inte ha någon handlingskraft och som inte kunna taga upp något av vad folket egentligen väntar och menar att valresultatet egentligen hade bort ge förutsättningar för, ja, då skola vi naturligtvis välja det systemet.

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Även beträffande den nuvarande samlingsregeringen, tillkommen under särskilda förhållanden, därför att överskuggande frågor varit samlande, har man gång efter annan inte minst från den sida, som herr Håstad representerar, sagt ifrån att den och den frågan får inte tas upp, därför att den är partiskiljande. Självklart får systemet inte bli ett självändamål.

När man från utskottets sida här talar om en parlamentarisk regering menar man naturligtvis en handlingskraftig parlamentarisk regering, ty om man inte får en sådan till stånd — det har ju ibland varit en av demokratiens svagaste sidor, att ingenting har skett och att medborgarna inte ha fått ut vad man från olika håll har ansett sig kunna räkna med — så har ju också demokratien icke fyllt sitt ändamål och har inte kunnat få det anseende och förtroende, som behövs, utan har i stället skapat möjligheter till andra strömningar och stämningar bland folket.

Herr Svensson i Ljungskile tog upp vad jag sagt om millimeterrättvisa, vilket uttryck jag förde fram i ett sammanhang, där jag liksom ville ge tillspetsning av vad jag menade. Han försökte nu förklöjliga denna min ståndpunkt genom att taga fram exempel från sin egen valkrets om hur det nuvarande systemet hade verkat. Det tycker jag emellertid inte säger något, ty jag tillhör själv en valkrets, där mitt parti tidigare betalat sina mandat med det högsta priset i landet, men inte beklagar jag mig och ingen annan heller över det. Det var emellertid enligt hans mening resultatet av detta system, som gjorde det nödvändigt att åstadkomma en utjämning mellan de olika valkretsarna.

Herr Svensson i Ljungskile sade vidare, att valmännen inte bli intresserade av att rösta, när de inte kunna få någon man vald, därför att partiets underlag är så litet i valkretsen. Ja, jag undrar för min del, om intresset blir så värst mycket större, om man röstar på herr Andersson i Bohuslän och det sedan visar sig, att de 2 000 å 3 000 röster, som man samlat ihop, i stället skaffar herr Johansson i Norrbotten ett mandat. Jag tycker inte, att det skulle vara så särskilt tilltalande.

Nej, mina herrar, det förhåller sig nog på det sättet, att vi här ha att välja mellan den nuvarande ordningen och ett system av något vidare innebörd än vad man har velat taga upp i de föreliggande motionerna. Det går enligt mitt förmenande inte att i längden på ett rimligt sätt införa ett system med tilläggsmandat utan att ta konsekvensen därav och gå över till en riksvalkrets. Då får man emellertid också taga alla de konsekvenser, som man hittills inte velat vara med om att taga, icke ens från den borgerliga sidan.

Det blir naturligtvis omöjligt, som utskottets ordförande sade, att här dra upp några gränser. Om man säger, att ett parti skall ha fått 10 mandat för att få tilläggsmandat, så blir det ju för de minsta partierna en ännu större orättvisa än som redan finns, och så kommer man nästa gång att gå ned till 5 mandat och slutligen till 1 mandat. Detta blir i längden fullständigt ohållbart. Vi måste därför göra klart för oss, att välja vi systemet med tilläggsmandat, så välja vi också systemet med en riksvalkrets och tilläggsmandat över hela linjen. Det längsta i fråga om inskränkning därvidlag, som man skulle kunna införa, vore kanske att som villkor för tilläggsmandat fastställa, att vederbörande parti i alla fall skall ha nått en viss röstkvot i förhållande till det hela. Jag tror inte vi äro mogna för ett sådant system.

Jag har vid ett tidigare tillfälle sagt, att jag i det längsta vill hålla på proportionalismen. Ni kanske minnas, att jag flera gånger på den punkten polemiserade mot min gamle vän Arthur Engberg, som ville ha enmansvalkretsar. Jag sade vid ett sådant tillfälle, att jag åtminstone tills vidare är anhängare av proportionalismen. Men jag tror det är med mig som med så många andra, att vi inte

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

äro beredda att gå så långt som helst. Proportionalismen kan nämligen överleva sig själv och det gör den den gången, då man går över till riksvalkrets och tilläggsmandat över hela linjen. Då kommer jag sannolikt att sälla mig till dem som mena, att även om enmansvalkretsar äro orimliga och orättvisa, så överensstämma de dock mera med vad som ur folkets synpunkt blir mera demokratiskt och överensstämma med vad folket vill ha ut av en demokrati. Det kan ju hända, att man i så fall får försöka komma fram till ett system, som inte helt och hållet går ut på enmansvalkretsar utan där man försöker jämka så, att man kommer bort från de allra grövsta orimligheter, som äro förenade med systemet med enmansvalkretsar. För min del tror jag inte tiden är mogen för en undersökning av dessa frågor.

Jag vill till sist säga, att när man nu förmenar, att bara man får tilläggsmandat komma alla kartellbildningar att totalt försvinna, så tror jag inte det skulle bli så. När man åtminstone i den trängre kretsen försöker penetrera läget har det nämligen visat sig, att man vill ha både tilläggsmandat och rätt till kartellbildning, och det förstår jag, ty, mina damer och herrar, det förhåller sig på det sättet, att systemet med tilläggsmandat skapar ojämnheter i varje fall inom valkretsarna själva. Det kan ju hitta på att hända att vad som kan nås genom valkartell i form av ett mandat för kartellen mistes genom tilläggsmandat. I de fall då man klart i förväg kan räkna ut detta, kommer det helt enkelt att leda till karteller, men naturligtvis är man tacksam för att få tilläggsmandat därutöver. Tilläggsmandaten komma alltså inte att helt och hållet lösa problemet, så länge vi ha valkretsar av den begränsade storlek som vi nu ha.

Herr talman! Jag måste för mitt vidkommande säga, att ehuru jag inte längre är en varm anhängare av proportionalismen så långt som den har drivits i dag, så anser jag likväl, att den är bättre än något annat system. I varje fall har man enligt mitt förmenande inte att välja mellan detta och en fortsättning och ett fulländande av proportionalismen utan man har snarare att välja mellan detta och ett annat system, som sannerligen inte kommer att skapa större rättvisa men som måhända kommer att skapa större politisk handlingskraft i landet.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Vi komma för vår del att rösta för kravet på en utredning av frågan. Även om detta krav bifalles kommer det dock inte att få så stor betydelse. I vart fall har man ju inte att vänta några verkningar därav åtminstone på de närmaste åtta åren. Vi anse emellertid, att kravet på en representation efter den styrka, som varje parti har hos väljarna, är ett naturligt demokratiskt krav. Vi kunna för vår del inte böja oss i respekt för de invändningar, som från utskottets och dess talesmäns sida ha framförts mot att detta demokratiska krav genomföres.

Talet om att det skulle gynna uppkomsten av ett antal småpartier skulle man ju såsom en bumerang kunna skicka tillbaka till socialdemokratien. Det är ju inte någon så förskräckligt lång tid sedan, som socialdemokratien ännu inte var ett parti. Även då fanns det emellertid dominerande politiska åskådningar, som menade liksom socialdemokratien nu, att man måste försöka hindra uppkomsten av nya partibildningar, under det att socialdemokratien självklart då var intresserad av att röja undan alla sådana hinder mot att det skulle kunna skapas en ny partibildning. Partierna komma ju och gå, de födas och dö. Så har det hittills varit i den historiska processen och jag betvivlar inte alls, att socialdemokratien, som i dag är på ett snöre när det gäller att bekämpa en reform, som ju har genomförts i många länder, om 4 eller 8 eller 12 år kommer att vara en mycket varm anhängare av just en sådan reform.

Det är ju faktiskt så, att det nuvarande systemet gynnar dem, som för till-

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

fället äro stora. Socialdemokraterna betala 13 400 röster för varje mandat här i andra kammaren, medan vi för vår del få betala inte mindre än 21 200 röster. Det ter sig naturligtvis också olika för de övriga partierna. Det karaktéristiska är emellertid, att ju större partiet är, desto billigare bli mandaten. Socialdemokratien befinner sig ju i det tråkiga läget, att om detta förslag skulle gå igenom och inte bara förvandlas till en utredning, som sitter kanske i decennier framåt utan att åstadkomma något, så skulle vi ha 7 eller 8 socialdemokrater mindre här i kammaren, medan det med vår nuvarande röststyrka skulle finnas 9 eller 10 flera kommunister i kammaren. Socialdemokraterna ha därför faktiskt mycket gripbara skäl för att bekämpa en sådan reform. Tänk bara på hur det skulle gå med deras propaganda i valrörelsen, att »rösta ni med kommunisterna är det bortkastade röster». Om ett sådant nytt system skulle införas, så skulle faktiskt ett av de bästa valpropagandamedlen på en gång berövas socialdemokraterna. Därför har jag också all möjlig förståelse för deras omtanke för principerna därvidlag och för det sätt, på vilket de argumentera för att få bibehålla det nuvarande orättfärdiga systemet, ty det ligger ju obestriddt i deras intresse sådan som situationen nu är.

Att man sedan kommer och talar om att systemet med tilläggsmandat skulle gynna uppkomsten av småpartier är nog närmast camouflage. Jag vill inte därmed påstå, att inte herr Hallén och hans kolleger tro på det, ty det är möjligt att de kunna göra, men deras verkliga skäl tror jag är ett annat.

Detsamma tror jag förhållandet är med det andra skälet, att systemet skulle motverka uppkomsten av en stark parlamentarisk regering. Vi ha ju under kriget haft en regering, som varit sammansatt av representanter för alla partier utom kommunisterna. Man har drivit denna regeringskonst så till sin fulländning, att det varit en allmän mening, att det där med parlamentarisk opposition kan betraktas som ett nödvändigt ont för närvarande men ett ont, som man på olika sätt ju har försökt att så snart som möjligt bringa ur världen. Har man alltså i detta land kunnat skapa en samlingsregering av partier, som åtminstone programmatiskt befinna sig på så skilda linjer som högern och socialdemokratien, då tycker jag att farhågan för att man inte skulle kunna skapa en parlamentarisk regering för den händelse man genomför en rättvisare representation verkligen är ganska överdriven.

Men å andra sidan, om det läge något i detta deras resonemang: skulle det då vara en stark regering, som skapats på sådan grundval, att den inte motsvarar sammansättningen av folkmeningen ute i landet? Skulle det vara en stark regering, som — om man töjer ut resonemanget till sina konsekvenser — representerar en minoritet bland folket, fastän denna minoritet på grund av det nuvarande valsystemet råkar ha röstmajoritet i riksdagen?

Jag tror för min del, herr talman, att dessa båda argument inte böra tillmätas större värde än de ha. Jag tror för min del, att den allmänna utvecklingstendensen är, att det även på partiväsandets område sker en koncentration. Jag tycker, att en sådan tendens framträder ganska tydligt i vårt land, även om det hittills rått en viss stabilitet.

Nu åberopar man emellertid uppkomsten av en rad små partier i Tyskland såsom skäl mot att man skulle göra detta. Jag tror att man därvidlag förväxlat orsak och verkan, ty det var ju inte det demokratiska valsystemet, som åstadkom dessa förhållanden och den tyska demokratiens sammanbrott, utan det var ju den allmänna ekonomiska och politiska krisen i Tyskland och den upplösning, som följde i Tyskland. Läget i det tyska parlamentet var ju närmast bara en avspeglning härav. Det var detta, som förklarar den fruktansvärda utveckling, som ägt rum därstädes.

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

Jag tror för min del inte, att det för det kommunistiska partiet skulle spela så stor roll, om en sådan reform som här föreslås kommer att genomföras om åtta år, ty jag tror att det parti, som jag företräder, har framtiden för sig och redan då kommer att ha vuxit så mycket, att ett sådant utjämningsförfarande inte skulle nytta oss något nämnvärt och kanske inte alls. Detta hindrar emellertid inte att jag anser, att om det finns minoriteter hos folket, som äro tillräckligt starka för att kunna välja representant i riksdagen, så skola även dessa minoriteter ha den chansen. Jag tror inte, att rent praktiskt några stora förändringar i fråga om partibildning och partigruppering eller i fråga om tendenserna till partibildningarnas utveckling därigenom komma att inträffa. Men det blir litet mer rättvisa, icke minst mellan de nu bestående partierna, och redan detta skulle undanröja en del befogat missnöje. Det skulle i varje fall vara en mycket vacker gest, som skulle kläda den svenska demokratien, och just på grund därav kommer jag för min del att ge min röst, vilket mina partikamrater också komma att göra, för kravet på en utredning i denna fråga.

Herr **Malmberg** i Skövde: Herr talman! Debatten har redan varat länge, och den har varit ganska uttömmande. Jag skall för min del icke försöka att framföra några nya synpunkter på själva sakfrågan. Jag vill bara, herr talman, betona, att det här gäller förslag om en utredning. Riksdagen är annars icke ovillig att besluta om utredning av skilda spörsmål, understundom enligt min uppfattning av långt mindre vikt än den fråga det nu gäller.

Reservanten, herr von Friesen, betonade i sitt första anförande, att för honom den springande punkten här var att kunna se till, att införandet av tilläggsmandat skulle kunna ersätta den möjlighet till teknisk valsamverkan som nu föreligger, och jag delar i detta hänseende helt herr von Friesens mening. Nu sade herr Fast i sitt anförande, att om man får tilläggsmandat, få vi dock måhända behålla den tekniska valsamverkan. Han trodde det, sade han. Ja, tron verkar visserligen mycket, men i detta fall anser jag, att denna tro icke får vara avgörande för riksdagens bedömande av utvecklingen.

Jag har den uppfattningen, herr talman, att detta spörsmål är så viktigt ur demokratisk synpunkt, att det är högst motiverat, att det får bli föremål för utredning. Frågan var senast uppe till utredning år 1928, och det är en lång tidrymd sedan dess. Under tiden har mycket inträffat som kan vara ägnat att belysa frågan och ge underlag för ett ståndpunktstagande.

Detta gör, herr talman, att jag i anslutning till mitt anförande här ber att få yrka bifall till motionen.

Herr **Vougt**: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av några yttranden som fällts här.

Herr Svensson i Ljungskile sade, att socialdemokratiens ståndpunkt i denna fråga vore ett uttryck för maktegoism. Varför, får jag fråga herr Svensson i Ljungskile, skulle socialdemokratien då icke föredraga ett majoritetsvalsystem framför det proportionella valsystemet? Det måste ju vara alldeles uppenbart, att ett majoritetsvalsystem skulle komma att ge socialdemokratien en ofantligt mycket starkare ställning än den som vi för närvarande ha. Det är klart, att det skulle bli ganska svårt att rita upp valkretsarna, om vi överginge till majoritetsval, men det är mycket svårt att finna en sammanhängande del av ett län var som helst i landet, där icke arbetarklassen skulle bli så övervägande, att de andra partierna överhuvud taget icke skulle få en syl i vädret. Jag måste säga, att för mig är det starkaste skälet mot majoritetsval-

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

systemet just det, att detta icke skapar tillräckligt utrymme för de olika meningsriktningar som vi anse böra vara företrädade i Sveriges riksdag.

Det var faktiskt på det sättet, att när det proportionella valsystemet en gång i världen kom till, vilket skedde på grund av ett initiativ av högerledaren, amiral Lindman, så väckte det en ganska stark känsla inom de radikala kretsarna och icke minst inom arbetarrörelsen, att här förelåg ett försök att beröva arbetarklassen möjlighet att erövra majoritet i Sveriges riksdag. Sedan har emellertid utvecklingen format sig så, att folkpartiet från att en gång i seklets början ha intagit en utomordentligt stark ställning sjunkit ned till att vara det minsta av de partier som finnas här i riksdagen så när som på kommunisterna, medan socialdemokratien trots det hinder som det proportionella valsättet uppenbarligen varit för dess snabba tillväxt slagit sig fram till en ställning som innebär, att den har majoritet.

För min del menar jag, att man icke allt för ofta skall knäpa med valsystemet. Jag har den meningen, därför att ett lands demokrati formas av valsystemet. Vi ha nu växt in i det valsystem som vi ha. Alla de riktningar som kunna göra anspråk på att företräda en något så när vitt utbredd mening i Sveriges land få representation i riksdagen. Det är väl detta som är det väsentliga, nämligen att icke någon mening ute i landet som representerar en inställning hos det svenska folket hålles borta från Helgeandsholmen. En annan väsentlig sak är enligt min synpunkt, att det likväl skapas en handlingskraftig regeringsmakt, och det måste vi slå vakt om. Jag tror, att man skall akta sig för att peta på valsystemet utifrån den utgångspunkten, att det vid det eller det tillfället gagnar ett parti att göra det. Vid ett annat tillfälle är det ett annat parti som önskar, att man skall ändra valsystemet. När vi nu växt in i vårt valsystem och det visat sig, att vi därigenom fått en sunt verkande demokrati, är detta för mig ett tillräckligt starkt argument för att icke röra vid valsystemet.

Slutligen vill jag säga till herr Hagberg i Luleå, att det är nog klokt att icke gå in på några profetior om en eventuellt ändrad ståndpunkt från socialdemokratiens sida i fråga om tilläggsmandaten. Jag förstår, att herr Hagberg i Luleå gjorde det för att kunna glädja sina anhängare ute i landet med den förhoppningen, att kommunisterna vid nästa val skulle kunna nagga oss litet mer i kanten. Jag tror nog, att man redan nu gott kan säga, att herr Hagbergs i Luleå valmän börja känna sig ganska besvikna efter det valresultat som åstadkoms i fjol. Emellertid förhåller det sig på det sättet, herr Hagberg i Luleå, att låt vara att denna aktion bara kommer från folkpartiet, så är den dock att betrakta som ett led i de bekymmer som man naturligtvis alltid har på borgerligt håll över socialdemokratiens starka ställning. Jag tycker, att om kommunisterna skulle vara konsekventa i förhållande till de uttalanden som de eljest pläga göra om vikten av en handlingskraftig arbetarpolitik här i landet, borde de icke göra gemensam sak med andra partier i sådana här aktioner.

Jag slutar, herr talman, med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Den föregående talaren nämnde, att enligt hans mening vore det väsentliga, att de meningsriktningar som finnas ute i landet bli representerade på Helgeandsholmen och där kunna komma till uttryck. Enligt vår mening är det också rätt väsentligt, att denna representation blir någorlunda rättvis i förhållande till valmanssskarorna. Om man lämnar de muntliga beaktelserna och ser till gärningarna, då förefaller

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

det, som om socialdemokraterna ansåge det ganska väsentligt, att de i varje fall icke för egen del bleve underrepresenterade.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag vill bara i anledning av vad herr Vougtsade, när han hävdade, att ett lands demokrati formas av valsystemet, säga, att detta är en ganska originell uppfattning, som åtminstone jag för min del inte kan biträda. Valsystemet har varierat i olika länder, men detta har inte uteslutit, att utvecklingen både kunnat vara likartad och olikartad med den svenska. Det är alltså icke valsystemet i och för sig som formar själva demokratin.

Herr Vougtsäger vidare, att jag icke skall vara så säker på att socialdemokratien kommer att ändra sig i denna fråga, även om den förutsättning som jag utgick ifrån skulle föreligga. Ja, jag tycker, att socialdemokratiens ståndpunkt i dag närmast är baserad på rent opportuniststänkande, alltså att man vinner på det nuvarande systemet, och därför tycker jag, att det är fullt konsekvent, om man lägger opportunistssynpunkter på saken och säger, att socialdemokratien kommer att ändra sin uppfattning, när den finner, att den kommer att vinna mera på en sådan ändring.

Sedan förklarade herr Vougtsatt om man är anhängare av en kraftig arbetarpolitik, så kan man icke gilla en sådan utveckling som detta förslag innebär. En handlingskraftig arbetarpolitik i detta land måste bygga på det svenska folkets flertal, och det råkar vara arbetarklassen, då ju i runt tal 60 procent av detta lands befolkning är att hänföra till de direkta lönarbetarna. Därför finns det från arbetarklassens synpunkt ingen anledning till farhågor för att möjligheterna att driva en arbetarpolitik skulle bli mindre, därför att man genomför ett representationssystem som svarar mot grupperingarna och uppfattningarna inom folket och som ger minoriteterna den rätt som de böra ha.

Herr Vougtsförklarade också, om jag uppfattade honom rätt, att han tyckte sig ha funnit tecken på att kommunisterna icke skulle vara alltför optimistiska rörande framtiden. Jag antar, att herr Vougtsi så fall tänkte på de val som avslutades i Stockholm i går kväll. Men det är ju då ett tecken i den riktning som jag givit uttryck åt, nämligen att för kommunisterna som parti skulle en sådan förändring som här ifrågasatts kanske icke komma att spela någon praktisk roll, medan det däremot rent principiellt kvarstår som ett naturligt krav, att folket skall vara representerat i riksdagen efter sina grupperingar och sina uppfattningar och att även minoriteterna där skola få komma till tals.

Herr **Vougts**: Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord, i första hand till herr Svensson i Ljungskile. När han säger, att rättvisa måste vederfaras alla meningsriktningar i landet, lägger han faktiskt grunden för en millimeter-rättvisa som leder till absurda resultat. Min ståndpunkt är, att om en meningsriktning ute i landet verkligen har någon styrka och bäres upp av en verklig vilja inom det svenska folket, då tränger den igenom sådana svårigheter som ett valsystem utgör. Jag ville belysa detta genom socialdemokratiens utveckling och den motsatta sidan av denna utveckling, nämligen liberalismens tillbakagång.

Jag kanske icke uttryckte mig tillräckligt tydligt, eftersom herr Hagberg i Luleå i någon mån missförstod mig eller hade svårt att tolka, vad jag sade om valsystemets förhållande till själva demokratin. Jag vill uttrycka det så, att vi här i Sverige ha ett valsystem, som icke har hindrat en sund demokra-

*Motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. (Forts.)*

tisk utveckling, och det är detta som för mig är det bästa beviset för att man icke i onödan skall börja knåpa med detta valsysteem.

Härmed förklarades överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr von Friesen begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr von Friesen, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 140 ja och 49 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

### § 9.

Herr statsrådet Wigforss avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 256, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.

Denna proposition bordlades.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

### § 10.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 13, i anledning av väckt motion om översyn och revidering av stadgan om val till riksdagens utskott.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Håstad**: Herr talman! Jag skall, då andra konstitutionella frågor tagit så lång tid, begränsa mig till ett par ord om denna tekniska fråga.

Jag vill understryka det konstaterande som utskottet gjort och som gjorts redan i motionen, nämligen att vi faktiskt ha två olika proportionella valsysteem, dels ett som tillämpas vid val till riksdagen och olika församlingar, dels ett som tillämpas vid val inom de olika församlingarna vid utseendet av vissa nämnder och utskott. I det senare fallet tillämpas den s. k. rangordningsregeln kombinerad med reduktionsregeln, medan i det förra fallet regeln om absolut rangordning numera gäller. Jag vågar det bestämda påståendet, att det måste bli ganska svårt att i längden upprätthålla dessa två olika system, som under likartade förhållanden kunna leda till olika matematiska resultat. Det är ungefär detsamma, som om man säger, att i ena fallet är två gånger två fyra och i det

*Motion om  
översyn och  
revidering av  
stadgan om  
val till riksdagens  
utskott.*

*Motion om översyn och revidering av stadgan om val till riksdagens utskott.*

(Forts.)

andra fallet är två gånger två fem. Ty egentligen är det ingenting annat, som är innebörden i de olikheter det här är fråga om. Om man skulle träffa ett val mellan dessa tvenne system, förefaller det mig, att den absoluta rangordningen både är det riktigaste i princip och väl också det enklaste att tillämpa i praktiken. Det kan naturligtvis tänkas uppstå fall, då även den absoluta rangordningen kan bli besvärlig att räkna ut, men jag skulle icke hålla för otroligt, att det skulle gå att konstruera en ganska enkel regel även härför, helst som det i stadgan om val till riksdagens utskott liksom i den författning som utskottet har nämnt och som avser proportionella val inom landsting och stadsfullmäktige m. m. finns förbud mot att företaga strykning på listorna.

Jag har emellertid inte, så som frågan nu ligger till, någon anledning att närmare ingå på de uppenbara oklarheter, som vidlåda utskottsstadgan i dess nuvarande skick. Jag kan inte heller se annat än att den tolkning, som utskottet hänvisar till och som också refererats i motionen, är en tolkning som står i strid med gällande lag men som man har måst tillgripa för att överhuvud taget få en förnuftig lösning — det rör frågan hur man, när reduktionsregeln börjat tillämpas, skall kunna fastställa rangordningen mellan de återstående på listan.

Nu har ju utskottet fäst uppmärksamheten på att lagen om proportionellt val-sätt inom landsting, å kommunalstämma m. m. är identisk med utskottsstadgan, och jag vill erkänna att jag och min medmotionär förbisågo detta, när motionen skrevs. Jag vill emellertid tolka utskottets uttalande härvidlag så att uppstår fråga om en revision av bägge dessa författningar samtidigt, skall något motstånd inte resas från utskottets sida; däremot vill utskottet inte vara med om en revision av den ena författningen först och den andra sedan. Då jag förutsätter att denna min tolkning inte är alldeles oriktig — den förefaller mig vara den sakligt enda hållbara — avstår jag, herr talman, från att nu framställa något yrkande.

Herr **Fast**: Herr talman! Det kan naturligtvis, såsom den föregående talaren sade, diskuteras, om det sammanräkningsförfarande, som tillämpas vid val till utskott inom riksdagen, är lämpligt avvägt, och vidare är det obestridligt, att detta sammanräkningsförfarande avviker från det system, som tillämpas vid sammanräkning enligt lagen om val till riksdagen. Men motionären erkände, att han förbisett att det system, som användes vid sammanräkning vid val till utskott inom riksdagen, också tillämpas vid val inom landsting, å kommunalstämma o. s. v. Inom dessa senare församlingar har detta sammanräkningsförfarande använts av män, som inte ha den skolning, som vi ha tillgång till här i riksdagen, men några olägenheter ha dock inte kunnat förmärkas vid tillämpningen av denna sammanräkningsmetod.

Vad som emellertid varit avgörande för att utskottet nu inte gått in på någon grundligare prövning av ärendet är, såsom motionären här själv angav, att utskottet förmennat att det skulle ha varit ganska orimligt att nu begära en utredning angående sammanräkningen vid val till utskott inom riksdagen, men ha samma system kvar vid val inom landsting och kommunala församlingar, ty är systemet olämpligt här i riksdagen, är det väl ändå olämpligare inom landstingen och de kommunala församlingarna. Vi ha ansett, att dessa båda frågor böra tagas upp till saklig prövning i ett sammanhang, men eftersom utskottet inte har initiativrätt på detta område, ha vi inte kunnat vidga yrkandet därhän.

Om emellertid den fråga, som motionärerna här väckt, åter kommer upp och då har vidgats att gälla även sammanräkningsförfarandet inom landsting och kommunala församlingar, så är det klart att utskottet får taga sig en allvarlig

*Motion om översyn och revidering av stadgan om val till riksdagens utskott.*  
(Forts.)

funderare på dessa spörsmål och göra en noggrannare undersökning än som nu skett. Vilken ståndpunkt som utskottet därvidlag kommer att intaga, vet jag ju inte, men personligen vill jag gärna deklarerat, att jag inte skulle ha någonting emot att man ginge över till den regel, som befunnits vara ändamålsenlig, när det gäller sammanräkning vid riksdagsmannaval etc.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande, vilket jag förmodar att jämväl motionärerna kunna känna sig ganska nöjda med.

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag har liksom min medmotionär inte något särskilt yrkande att framställa, men jag kan inte underlåta påpeka, att konstitutionsutskottet i annat sammanhang vidgat ramen för de yrkanden, som framkommit. Utskottet äger nog en sådan initiativrätt att det, om man verkligen intresserat sig för den sak det här gäller, varit möjligt att låta en utredning omfatta även lagen om proportionellt valsätt inom landsting, å kommunalstämma m. m.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

*Utgifter under riksstansens sjätte huvudtitel.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under sjätte huvudtiteln, avseende anslagen inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

*Punkterna 1 och 2.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 3.*

Lades till handlingarna.

*Punkterna 4—6.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 7.*

Lades till handlingarna.

*Punkterna 8—10.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Anslag till barmarksunderhållet.*

*Punkten 11, angående barmarksunderhållet.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (punkten 13) föreslagit riksdagen att till Barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 54 300 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Ahlqvist m. fl.* (I: 240) och den andra inom andra kammaren av herr *Hållgren m. fl.* (II: 378), hade hemställts, att riksdagen måtte till barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 57 300 000 kronor.

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 240 och II: 378 i vad de avsåge förevarande anslag, till Barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 54 300 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr Hällgren: Herr talman! Under förevarande punkt i utskottets utlåtande behandlas en motion, som jag tillsammans med några andra ledamöter av denna kammare framlagt.

Det anslag till barmarksunderhållet, som beslutades av 1944 års riksdag och som alltså gäller för innevarande budgetår, uppgår till ett belopp av 48,2 milj. kronor. Därav ha 1 650 000 kronor beräknats användas till förbättring av standarden på vägunderhållet, medan 1 500 000 kronor skulle av Kungl. Maj:t kunna ställas till förfogande för oförutsedda ofrånkomliga utgifter. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har nu i anslag för det kommande budgetåret begärt — jag drar då ifrån vissa beräknade kostnader för en trafikräkning, som ingen annan myndighet än väg- och vattenbyggnadsstyrelsen själv tycks anse behöfelig — 57,3 milj. kronor. Därav skulle samma belopp som förut eller 1 650 000 kronor användas till förbättring av vägarnas standard, men dessutom skulle även i anslaget för oförutsedda ofrånkomliga utgifter på 4,5 milj. kronor ingå medel för en förbättring av standarden på våra allmänna vägar. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen att anvisa ett belopp på 54,3 milj. kronor eller 6,1 milj. kronor högre anslag än för innevarande budgetår.

Emellertid ligger det till på det sättet, att inte något av denna anslagshöjning på 6,1 milj. kronor kommer vägunderhållet till godo i form av förbättrad standard på våra vägar. Hela höjningen betingas av ökade löner, ökade hyror, ett ökat antal vägar i allmänt underhåll, högre räntekostnader o. s. v., och vi få inte ett enda lass grus mer på våra vägar till följd av den ökning av anslaget, som är föreslagen.

Med detta som bakgrund vill jag erinra om att som basis för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens beräkningar ligger en trafik, som utgör omkring 50 procent av trafiken år 1936. Dessutom antyder väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att priserna på sådana material, som användas för vägunderhållet, förete en ökning. Det är väl också en känd sak att våra vägarbetare tillhöra vad man kallar de sämst avlönade arbetargrupperna, varför man givetvis inte kan räkna med några lägre utgifter för staten i form av minskade arbetskostnader.

Överrevisorerna för väg- och vattenbyggnadsväsendet framhålla också i sin berättelse för 1944 att våra vägar behöva ordentligt tillses hädanefter. På grund av otillräckliga anslag har, säga överrevisorerna, underhållet måst eftersättas i flera avscenden. Sålunda har, vilket särskilt gällt mindre vägar, röjning utmed vägarna icke överallt kunnat verkställas i erforderlig utsträckning. Även underhållet av räckena har eftersatts med påföljd att dessa nu på vissa håll befinna sig i ett bristfälligt skick. Vidare ha diken utmed vägarna på många håll fått växa igen. Borttagning av ogräs utmed vägkanterna, där fara för spridning till närliggande åkrar föreligger, har icke skett. I öfrigt påpeka överrevisorerna, att till följd av de knappa statsanslagen har underhållet under de senaste åren hållits på en sådan nivå, att man, för att bevara det kapital, som ligger i våra vägar, och förebygga att staten inom en snar framtid får ytterligare ökade utgifter, måste försöka förbättra standarden i fråga om underhållet av de allmänna vägarna.

I stort sett instämna både Kungl. Maj:t och utskottet i dessa synpunkter, men någon ökning av anslaget utöver vad jag här redogjort för har inte före-

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

slagits. Statsutskottet har i stället, såsom även Kungl. Maj:t gjort, hänvisat till den utvägen, att man får begära tilläggsanslag, i den mån sådana befinnas nödvändiga.

Nu skall jag i rättvisans namn erkänna, att såväl Kungl. Maj:t som utskottet här gått in för andra direktiv för vägunderhållet än som gällt förut. De direktiv, som hittills tillämpats, ha inneburit att när väg- och vattenbyggnadsstyrelsen delat ut anslagen till de olika vägförvaltningarna i länen, så har man sammankallat arbetsledningen och sagt till vederbörande: »Nu få ni se till att dessa pengar räcka. Ett överskridande av anslaget betraktas som tjänstefel och ni komma att bestraffas i enlighet därmed.» Följden av detta har blivit att man sört för underhållet, så länge pengarna räckt, och inte mer, och det är givet att vägarna blivit lidande av detta system. Emellertid föreslår nu Kungl. Maj:t att det anslag, som beviljas, skall delas ut utan att någon viss reserv behålles hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och att man, ifall pengarna inte räcka, skall begära tilläggsanslag av riksdagen för att fylla ut vad som felas.

Jag måste dock säga, att enligt min åsikt vore det säkrare med ett högre engångsanslag än att gå omvägen över tilläggsanslag. Det är visserligen sant, som utskottet säger, att det ännu inte föreligger någon så fulländad kalkylationsbokföring, att man kan se, hurudant utfallet blivit under exempelvis det första år, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen handhaft barmarksunderhållet, utan att man tidigast 1946 eller 1947 kan få fram sådana siffror. Men vad vi ha ojäviga bevis för är, att vägunderhållet nu ligger på en sådan nivå, att en avsevärd förbättring måste åstadkommas, inte minst ur statsnyttans egen synpunkt.

Under sådana förhållanden vill jag, herr talman, sluta mitt anförande med att yrka bifall till den av mig m. fl. väckta motionen i denna kammare, nr 378, vilket innebär detsamma som ett bifall till vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har äskat.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Jag har att som departementschef tacka för en välvillig behandling av Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till vägväsendet liksom överhuvud taget för behandlingen av de anslagsförslag, som föreligga under sjätte huvudtiteln. Emellertid vill jag göra några randanmärkningar till utskottets utlåtande, och med herr talmannens tillstånd tillåter jag mig därvid att beröra flera olika punkter, som avse anslag till våra vägar. Till några speciella frågor får jag kanske senare anledning återkomma.

De i statsverkspropositionen för nästa budgetår äskade anslagen till vägunderhåll och vägbyggnader uppgå till i runt tal 108,9 milj. kronor, vilket i jämförelse med anslaget för innevarande budgetår innebär en ökning med nära 19,4 milj. kronor. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens petita för nästa budgetår gingo ut på en höjning av ifrågavarande anslag med inte fullt 58 milj. kronor, vilken höjning motiverades med det även inom regeringen erkända behovet av ökade medel till förevarande ändamål.

Anledningen till att höjningen av vägsanlag i riksstatsförslaget likväl begränsats på sätt, som skett, har varit dels statsfinansiella hänsyn, dels arbetsmarknadspolitiska överväganden — de sista få givetvis tillmätas stor betydelse. Vad de förstnämnda skälen beträffar, vill jag erinra om att Kungl. Maj:t i år för första gången under kriget framlagt ett balanserat budgetförslag, vilket givetvis medfört att myndigheternas äskanden om förhöjda anslag överhuvud taget måst behandlas med stor återhållsamhet. Vidare ha förhållandena på arbetsmarknaden varit sådana, att möjligheterna att i större

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

omfattning ställa arbetskraft till förfogande för vägarbeten ansetts förbli obetydliga en tid framåt. I den mån arbetskraft kunnat friställas, har behov förelegat att omedelbart taga den i anspråk för uppgifter, som under rådande förhållanden ansetts angelägnare än vägarbeten. En begränsning av de ordinarie anslagen har även syftat till att möjliggöra en ökning av den investeringsreserv av vägarbeten, som bör stå till förfogande vid en arbetsmarknadskris.

Vad angår de särskilda anslagen, innebär Kungl. Maj:ts förslag i fråga om väg- och gatuunderhållet en höjning med i runt tal 8,7 milj. kronor, varav 2 milj. utgöra en formell ökning som motsvaras av inkomstposter på riksstatens inkomstsida. Huvudparten av ökningen faller på vägunderhållet på landsbygden. Ökade och nya anslag till väg- och gatubyggnader leda till en höjning av väganlaget med 5,3 milj. kronor, varav 0,4 milj. kronor motsvaras av inkomstposter på riksstatens inkomstsida. Ytterligare höjningar, som statsutskottet föreslår beträffande anslagen till nyanläggning av bygdevägar samt förbättring av bygdevägar och ödebygdevägar, synas inte vara av den storleksordningen, att en motsvarande nedsättning behöver göras av de anslag, som framdeles komma att äskas på allmän beredskapsstat.

Vad åter angår den av utskottet förordade höjningen av anslaget till bygande av enskilda vägar, så synes tillgången till angelägna och tillräckligt förberedda arbeten för närvarande vara så pass knapp, att en anslagsökning kan komma att påverka storleken av investeringsreserven av sådana arbeten. En förändring av anslaget härvidlag innebär med andra ord, att på ordinarie stat får i viss omfattning föras upp sådant, som tillhör investeringsreserven. Det kan givetvis vara en viss fördel att ha pengarna tillgängliga, men med nuvarande tillgång på arbetskraft och material torde det i själva verket inte medföra någon större förändring av omfattningen av de pågående arbetena. Så länge som det anses nödvändigt att koncentrera arbetskraften på en del andra uppgifter, får man vänta med vägarbeten och dylikt. Jag vill emellertid här framhålla att jag är fullt medveten om att det finns mycket stora brister i fråga om vägunderhållet och att, så snart ske kan, en förbättring av underhållet liksom en mycket omfattande utbyggnad av vårt vägväsende måste komma till stånd. Jag instämmer helt och fullt i vad utskottet sagt i detta avseende såväl på här föreliggande punkt som en del andra punkter i utskottsutlåtandet.

Kommunikationsväsendets utveckling är ett livsvillkor för en god produktion. Det innebär också en berättigad hjälp åt vissa illa ställda bygder att få bättre kommunikationer. Om detta är man således fullt ense, och oenigheten är ju icke heller stor, när det gäller fördelningen av anslag. Jag skulle väl här endast tacka för att utskottet har velat ge sammanlagt 5 milj. kronor mer under nu till behandling föreliggande del av sjätte huvudtiteln än vad jag såsom departementschef begärt. Det är ju icke så stor höjningsprocent det gäller, och jag skulle väl ha så mycket större skäl att känna mig tacksam som jag själv haft ganska stort besvär med att hävda kommunikationsväsendets intressen vid avvägandet av fördelningen av anslagen inom den totala utgiftsramen för statens utgifter. Men, herr talman, jag måste likväl säga, att när man efter rätt noggranna överväganden bildat sig en uppfattning om de belopp, till vilka respektive anslag böra upptagas i utgiftsstaten, så bör man icke i onödan gå ifrån sin mening. Man bör vara så pass karl för sin hatt, att man står för sin åsikt. Har man kommit överens om hur mycket som bör utgå, så bör man hålla fast vid vad som överenskommits. Det blir lätt en hel del »förryckningar», om man så här, kanske litet godtyckligt, går in för att höja

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

ett visst anslag. Man tänker icke alltid på återverkningarna på andra områden.

Jag vill i detta sammanhang nöja mig med att tala om två anslag. Det ena är anslaget till stensättningar. På grund av sänkning av totala anslagsbeloppet blev det nödvändigt att pruta på eller stryka vissa anslag. Anledningen till att man icke föreslagit något anslag till stensättningar var, att det finns i reserv — bl. a. anslag till planerade men ej utförda arbeten — cirka 2 milj. kronor eller således ett lika stort belopp, som motionärerna ansett nödvändigt just för stensättning till kommande år. Det är en miljon kronor mer än det anslag, som statsutskottet för sin del har förordat. Det är orsaken till att man ansåg, att det icke var alldeles nödvändigt att nu föreslå ett anslag för ändamålet. Därtill kommer ett särskilt skäl: på grund av transportförhållandena, och i viss mån också på grund av brist på yrkesarbetare är det mycket svårt att verkställa stensättningar.

Det andra anslaget är det, som nämnes under rubriken »Byggande av broar», nämligen anslag till en ny bro över Lule älv vid Bergnäset. Beträffande detta brobyggnadsföretag har jag från början haft den inställningen, att det funnes starka skäl att planera en brobyggnad. Att bygga en bro är den bästa utvägen, och det blir förr eller senare nödvändigt. Vi gjorde också undersökningar, om det kunde gå för sig att för ändamålet upptaga anslag på beredskapsstaten. Det visade sig emellertid, att detta brobyggnadsarbete icke passade särskilt bra som beredskapsarbete. Det gällde då, om anslaget till arbetets utförande skulle upptagas på ordinarie stat eller om man skulle skjuta på saken. För byggande av broar ansågs icke kunna disponeras mer än 4 miljoner kronor. Om man bestämmer sig för att låta bron vid Bergnäset komma till stånd nu, så kommer större delen av det belopp som för närmaste åren beräknats till broar att åtgå för företaget i fråga. Att nu upptaga ett särskilt anslag för byggande av bro vid Bergnäset ter sig också ganska egendomligt. Man får nämligen icke glömma bort, att det i detta land finns i olika landsdelar mycket trängande behov, som måste tillgodoses, när det gäller broar. Det gäller att välja de arbeten, som äro mest nödvändiga. Det är en mycket svår sak. Skulle man besluta sig för att nu bygga en bro vid Bergnäset, skulle man få uppskjuta en hel del andra brobyggnader, som med hänsyn till respektive orters behov äro ännu angelägnare. Utskottet säger, att utskottet på platsen förvissat sig om att det är mycket behövt med en bro. Jag betvivlar icke det. Jag har själv varit där uppe flera gånger och känner rätt väl förhållandena. Jag har också undersökt förhållandena på andra orter, och jag är övertygad om att om utskottet gjort en rundresa, skulle utskottet funnit att det på andra håll föreligger minst lika stort behov av brobyggnader som vid Bergnäset. Under sådana förhållanden ansåg jag mig böra taga ställning i saken så att bron visserligen skulle komma till stånd men att byggandet skulle något uppskjutas. Under mellantiden skulle man försöka klara sig med en förbättring av färjeförbindelsen.

Ja, herr talman, detta var några synpunkter, som jag ville framhålla. Jag skall icke upptaga tiden med att ytterligare gå in på detaljer, men jag vill i fråga om den nu föredragna punkten om barmarksunderhållet säga, att å beredskapsstat komma att upptagas jag skulle tro ett fyrtiotal miljoner kronor just för att man skall försöka återhämta vad som under krigsåren nödtvunget eftersatts i fråga om vägunderhållet och vägarnas förbättring. Det betyder icke så mycket, om man nu tager upp några miljoner mer eller mindre i ordinarie anslag. Mycket betydelsefullare är, att planer utarbetats på att så fort som det blir möjligt att anskaffa arbetare och materiel på allvar sätta i gång med en forcering av vägförbättringar och överhuvud taget förbättring av kommunikationer.

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

Herr **Persson** i Tidaholm: Herr talman! Inom den utskottsavdelning, som haft att förberedande behandla denna huvudtitel, ha vi bland annat haft att taga ställning till ett helt knippe motioner. Det är rätt förklarligt, att riksdagsmännen framför allt intressera sig för hemorten. Var och en känner ju väl till, att våra kommunikationer icke äro så idealiska som vi skulle önska. Jag tror knappast det kan anses förmätet att säga, att både motionären och vederbörande statsråd ha anledning att vara tillfredsställda med den kompromiss, som vi ha försökt att tota ihop beträffande denna huvudtitel. Vi ha försökt att så långt det varit möjligt tillmötesgå motionärernas krav. Att vi icke kunnat tillmötesgå dem helt är ju ganska förklarligt. Svenska folket får ju betala de utgifter, som riksdagen beslutar, och därför måste vi försöka jämka ihop det så gott det är möjligt. Jag vet icke, om det kan anses som självberöm att säga, att jag tycker, att vi lyckats ganska bra i år. Denna huvudtitel har enligt mitt förmenande varit satt på svältkost under ett antal år, och det har därför syntts angeläget att i år vid huvudtitelns behandling visa generositet. Den nuvarande departementschefen har föreslagit en rätt väsentlig höjning av huvudtitelns slutsumma i jämförelse med vad som upptogs förra året. Statsutskottet har föreslagit ytterligare höjning, så det finns som sagt enligt mitt förmenande nog anledning att vara relativt tillfredsställd med det resultat, som vi ha uppnått. För barmarksunderhållet kommer det kanske att bli nödvändigt att begära ytterligare anslag på tilläggsstat. Vi hörde också nyss av statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att vi hade att vänta en beredskapsproposition, som upptager ett ganska rundligt belopp för detta ändamål. Jag skall icke bli långrandig. Jag skall bara be att med det anförda få yrka bifall till utskottets förslag i ifrågavarande punkt.

Herr **Thorell**: Herr talman! Jag hörde med verkligt intresse särskilt herr Hällgrens anförande men även statsrådets resumé över föreliggande utskotts-betänkande. Jag skall icke gå in i detalj på någotdera anförandet. Herr Hällgrens erfarenheter på detta område sammanfalla ganska noga med mina egna. Den nya organisationen har icke arbetat så länge, att ett slutligt omdöme om densamma kan fallas, men de resultat, som vi redan ha sett, ha nog styrkt oss, som förut sysslat med vägfrågor — många av oss ha sysslat med sådana frågor i flera år — i de farhågor, som vi gävo uttryck åt här i kammaren, då vägväsendet förstatligades. I mångt och mycket ha våra farhågor redan be-sannats.

Det första, som tjänstemännen, särskilt de tekniska tjänstemännen och vägmästarna, fingo göra bekantskap med, det var statsdriftens tungroddhet, då det gäller bokföring och redovisning. Jag har erfarenhet från ett förutvarande vägdistrikt i det län, jag tillhör — samma erfarenheter ha för övrigt gjorts på andra håll — av att ingenjörerna och vägmästarna fastna på expeditionen. De få icke tillfälle att komma ut i vägdistriktet och se på de skador, som behöva repareras, och bedöma vilka åtgärder, som böra vidtagas. De få icke tillfälle att övervaka och leda de arbetande krafterna på behövt sätt. Resultatet har blivit ett avsevärt försämrat vägunderhåll. Efter vad jag hört, äro förhållandena likadana i andra län. Jag skulle vilja vädja till statsrådet, att statsrådet försöker röja upp på detta område.

Även om vi lägga ned aldrig så mycket pengar, så räcker det icke med det, utan man måste se till att vederbörande tjänstemän ha kontakt med levande livet och äro i stånd att kontrollera, att vi få något för pengarna. Folk bör icke, på sätt nu sker i mycket stor utsträckning, sysselsättas med fullkomligt im-produktivt arbete.

Jag vill även framhålla en annan sak, som för övrigt har samband med den,

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

jag nyss talade om. Jag syftar på det tidsödande sätt, på vilket materiel utlämnas från förefintliga förråd. Det har hänt, att folk, som bott några mil utanför Stockholm, fått lov att resa hit och fått gå här och vänta i flera timmar på en liten sak, som de förr i tiden brukade gå in och köpa för några kronor i närmaste handelsbod och få kvitto på, vad saken kostat. Jag kan icke tänka mig, att det kan få fortsätta på detta sätt, men det ligger ju, som sagt, i statsdriftens natur, att det är mycket svårt att undvika sådant. Såvitt vi skola kunna undvika en mycket stark ökning av organisationen, en ökning av antalet tjänstemän, vägmästare etc., måste det först och främst göras någonting på det område, som jag nyss berörde.

Men jag kan icke frigöra mig från tanken, att riksdagen i viss mån fördes bakom ljuset, då beslut fattades om vägväsendets förstatligande. Jag har talat med män, med vilka jag samarbetat tidigare, och de ha sagt mig att beträffande organisationen i vårt län, så är den så knappt tilltagen, att den icke är stort mer än hälften av vad den skulle behöva vara för att arbeta effektivt. Hade utredningsmännen räknat så betydligt fel, eller ville de lägga fram ett aptitligt och billigt förslag för att få riksdagen att gå med på det och få förslaget genomfört? Ja, den saken kan jag icke bedöma, men att vi icke komma att klara oss med den organisation, vi ha, det är ganska klart och tydligt, och det kommer säkert att erfordras väldiga extra kostnader, om vi skola kunna uppnå samma resultat som vi uppnådde med den gamla organisationen.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Bara ett par ord. Den siste talaren gick in på den principiella frågan om vägväsendets organisation. Såvitt jag förstod honom riktigt, menade han, att förstatligandet av vägväsendet icke var någon lyckad reform. Jag vill ge honom rätt i att det förekommit en del gnissel vid statens övertagande av vägväsendet. Allt har icke gått så bra, som det borde ha gått. Det har varit litet svårt i portgången, men vi skola hoppas, att det går bättre i fortsättningen. Det är ju nyttigt, att kritik framkommer i ena eller andra avseendet, så att de rättelser, som äro behövliga, kunna vidtagas.

Statsrådet var inne på en liten »beskrivning» av sitt förslag i dess helhet och även på en bedömning av olika punkter av vad utskottet här har föreslagit. Jag skall, herr talman, endast uppehålla mig vid två detaljer. Statsrådet yttrade, att utskottets ändringsförslag måhända varit något godtyckliga. Jag tror icke, att man med fog kan säga det. Utskottets förslag till ändringar har framkommit efter en mycket ingående ventilerung av de frågor, som det här gäller. Sedan kan man ju bedöma frågorna på olika sätt och ha olika uppfattning om huruvida utskottet i de särskilda fallen haft rätt. Utskottet har föreslagit, att ett belopp av 1,5 milj. kronor skall upptagas för påbörjandet av byggande av bro vid Bergnäset. Härvid är att märka, att om utskottets förslag i denna del bifalles, så komma utgifter för färjläget till belopp av 400 000 kronor att bortfalla.

Den fråga, som i första hand föreligger till behandling, är frågan om barmarksunderhållet. På denna punkt liksom på andra punkter kan man måhända fälla det omdömet, att beloppet är otillräckligt. I fråga om barmarksunderhållet har ju också såväl utskottet som herr Hällgren kommit med den rekommendationen, att om icke beloppet räcker, så bör det begäras ytterligare anslag på tilläggsstat. Det har skett en höjning sedan föregående år, säger herr Hällgren, men denna höjning kommer icke att medföra någon större utvidgning av underhållet av vägarna. Han har nog i stort sett rätt därvidlag. Han nämnde i det sammanhanget, att vägarbetarna hade tämligen låga löner. Jag har i annat sammanhang varit inne på denna fråga. Arbetarna vid väg-

*Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)*

väsendet här i landet utgöra numera en av de lägst avlönade arbetargrupperna. Jag är därför övertygad om att vi i en tämligen snar framtid få räkna med rätt stora belopp just på den punkten.

Det är dessa synpunkter, som jag, herr talman, skulle vilja framhålla. När riksdagen i fjol behandlade denna fråga, gjorde riksdagen med anledning av statsutskottets förslag ett kort uttalande, som icke upprepats i år men vid vilket vi fortfarande stå fast. Jag tycker, att det är så pass värdefullt för de anställda inom vägväsendet, att det även i detta sammanhang bör refereras: »Tillbörlig hänsyn vid underhållsarbetenas planläggning bör tagas till möjligheterna att bibehålla den ordinarie stammen av de inom vägväsendet anställda.»

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels och på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets berörda hemställan av kammaren bifallen.

*Punkterna 12 och 13.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 14, angående nyanläggning av bygdevägar.*

*Nyanläggning  
av bygde-  
vägar.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (punkten 16) föreslagit riksdagen att till Nyanläggning av bygdevägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 3 000 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *C. P. V. Gränebo m. fl.* (I: 140) och den andra inom andra kammaren av herr *Mattsson m. fl.* (II: 258), hade hemställts, att riksdagen måtte anvisa ett reservationsanslag av 6 000 000 kronor till nyanläggning av bygdevägar under budgetåret 1945/46.

I ytterligare två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Ahlqvist m. fl.* (I: 239) och den andra inom andra kammaren av herr *Hällgren m. fl.* (II: 379), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att till nyanläggning av bygdevägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 6 000 000 kronor.

I en inom andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.* väckt motion (II: 234) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att till nyanläggning av bygdevägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 6 000 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 140 och II: 258, I: 239 och II: 379 samt II: 234, motionerna I: 239 och II: 379 i vad de avsåge förevarande anslag till Nyanläggning av bygdevägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr **Holmberg**: Herr talman! Jag har mycket svårt att finna någon överensstämmelse mellan motivering och kläm i utskottets utlåtande. Såvitt jag förstår ger nämligen motiveringen mycket starka skäl för en höjning av väganlaget. Där anges t. ex., att det icke finnes någonting att invända mot vad

*Nyanläggning av vägdevägar. (Forts.)*

som sagts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och överrevisorerna för vägväsendet, som anse att man skall ha sex miljoner kronor till vägdevägar. Även om det alltså är mycket bra, att utskottet har i så mån biträtt motionärerna att det gått med på ytterligare en miljon kronor, är det naturligtvis icke bra i det hänseendet, att man icke kommer upp till mer än två tredjedelar av vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser vara minimibehovet beträffande vägdevägar. En tredjedel av de absolut nödvändiga arbetena under denna rubrik kommer alltså att anstå.

Utskottet har också gjort en mycket vägende invändning mot ett av departementschefens främsta skäl att inskränka väganslagen så mycket som skett. Det anföres nämligen i propositionen, att man utöver här upptagna ordinarie anslag till vägbyggen också kan vänta ett ganska betydande tillskott genom anslag på allmän beredskapsstat för den händelse det blir arbetslöshet.

Nu framhåller utskottet med anledning av detta resonemang, att det är ju icke alls säkert, att sådana vägbyggen komma att utföras just där de bäst behövas, därför att dessa medel fördelas icke med hänsyn till vägbehovet utan med hänsyn till arbetslöshetens omfattning på den eller den orten. Från utskottets egna utgångspunkter tycker jag, att det enda naturliga hade varit ett tillstyrkande av motionerna från olika håll om sex miljoner på denna post, eftersom det överensstämmer med vad de sakkunniga betraktat som minimianspråk.

Det är som en talesman för utskottet sagt så, att riksdagsmännen gärna taga sina exempel från sina hemorter. Jag har också i motionen använt sådana lokala exempel och skall även använda dem i fortsättningen av debatten. Men jag gör det icke bara därför att jag har den största erfarenheten från min egen hemort utan också därför att Norrland och framför allt Norrbotten har det sämst ställt när det gäller vägförsörjningen. För tjugonde eller trettionde gången återfinner man också i riksdagstrycket rörande vägarna den där välvilliga frasen, att det framför allt för de nordligaste länen är en förutsättning för landsdelens utveckling att vägarna bli bättre. Detta är också riktigt. Men det hjälper tyvärr ej med denna fras. Jag fick för några år sedan en uppgift som emanerade från länsstyrelsen i Norrbottens län, där det uppgavs, att det då hos länsstyrelsen fanns planer på absolut nödvändiga vägarbeten, stakade, kostnadsberäknade o. s. v., som uppgingo till en summa så stor, att det skulle taga åttio år att förverkliga dem med det statsanslag, som då ställts till förfogande. Det var alltså inga lyxautostrador, utan det var vägdevägar och andra enkla vägar, som voro absolut oundgängliga i landsdelen. Taktén är fortfarande densamma, och läget har försämrats ytterligare genom de inskränkningar i vägbyggandet som skett under krigsåren av skäl, som redan anförts i propositionen.

Det talas så ofta om de väldiga avstånden i Norrland och framför allt i Norrbotten. Det är de väldiga avstånden, som skrämma folk från att bosätta sig där uppe. Norrlandsutredningen har påpekat, att det är svårt att få kvalificerade lärare till skolorna där uppe. De betrakta Norrbotten som ett område, som de snart skola lämna, och de vilja icke stanna där. Näringslivets utveckling hindras av samma förhållanden. Senast har länsstyrelsen i Norrbottens län skickat ut den alarmerande förklaringen, att hela jordbruksbyar i Norrbotten stå inför risken av total avfolkning, därför att man icke vill finna sig i den isolering som uppstått bland annat på grund av vägbristen.

En väsentlig del av de svårigheter, som äro förknippade med isoleringen och de stora avstånden, skulle kunna undanröjas genom bättre kommunikationer. Även om det icke hör till denna fråga kan jag icke underlåta att säga, att vi främst behöva bättre järnvägar. Avståndet från Boden till Pajala är icke så avskräckande långt, men det tar fyra gånger så lång tid att åka den vägsträc-

*Nyanläggning av bygdevägar. (Forts.)*

kan som att färdas motsvarande sträcka i andra landsdelar med bättre kommunikationer. Och så ha vi de orimliga omvägarna, som bero på att vi ha för litet kommunikationer och för litet vägar och som ofta göra avståndet från den ena platsen till den andra mångfaldigt större än vad det skulle behöva vara vid ett bättre tillgodoseende av Norrbottens vägväsen.

Skall man fara från Malmfälten till övre delen av Tornedalen måste man fara tjugu — trettio mil längre än om det funnes tidsenliga kommunikationer med direkt förbindelse mellan dessa orter. Jag kan taga ett annat exempel från dessa trakter. Det finnes två byar i Tornedalen, Kitkiöjärvi och Parkalombolo. Mellan dem är det en sträcka på två mil, men det finnes ingen väg. Om man skall fara från den ena till den andra av dessa byar måste man taga omvägen över Pajala och Junosuando. Därvid nödgas man fara 18 mil i stället för två som det egentligen är mellan dessa byar. Detta är icke något enstaka undantagsfall utan så är det på många håll i Norrbotten.

Det har också fått mycket allvarliga återverkningar på alla områden. Det har bland annat påpekats av skolutredningen vilken stor betydelse kommunikationer och vägar ha för att bereda landsbygdens ungdom bättre studiemöjligheter. Som exempel toges å ena sidan Kristianstads län, där 53,5 procent av realskolans elever komma från landsbygden, medan motsvarande siffra i Västerbotten är 21 procent och i Norrbotten bara 20. Skolutredningen framhåller, att skillnaden härvidlag har ett direkt samband med tillgången på kommunikationer. Jag är av den meningen, att det är andra faktorer, som påverka denna fråga mycket mera, t. ex. förmögenhetsförhållanden och annat. Men det är klart, att studiemöjligheterna för landsbygdens ungdom icke minst i Norrland och Norrbotten skulle underlättas mycket, om man hade bättre vägar och kommunikationer. Den delen av skolfrågan måste riksdagen taga itu med i detta sammanhang, när det gäller att på den vägen bereda bättre studiemöjligheter för landsbygdens ungdom.

Egentligen tror jag icke, att man kan finna bättre stöd och starkare ord för bifall till våra motioner än dem, som användas av utskottet självt. Där förklaras nämligen bland annat av utskottet, att kommunikationsväsendets utveckling är en grundförutsättning för näringslivets framåtskridande. Vad det överhuvud taget betyder för det kulturella framåtskridandet och mänsklig sammanlevnad inse vi alla. Det torde knappast behöva diskuteras, om vi i en budget, som slutar på miljarder, skola ha råd att kosta på två miljoner till vad utskottet karakteriserar som en av näringslivets grundförutsättningar.

Herr talman! Jag ber med hänvisning till vad jag här sagt att få yrka bifall till min motion.

Herr Hällgren: Herr talman! I den motion, som jag m. fl. burit fram, nr 379 i andra kammaren, finnes på andra sidan en tablå över hur Kungl. Maj:t fördelat anslagen till vägbyggnader innevarande år. Om jag håller mig till detta anslag, nyanläggning av bygdevägar, så har Jönköpings län fått 30 000 kronor, Gotlands län 10 000 kronor, Blekinge och Kristianstads län vardera 30 000 kronor, Uppsala, Hallands, Örebro och Västmanlands län ettvar 40 000 kronor och de andra länen 50 000 kronor eller mera.

Man får betänka, att om man skall bygga en väg behöver den icke vara särdeles lång för att kosta 150 000 kronor, och att det finns bygdevägar, som kostnadsberäknats till två—tre gånger detta belopp. Om det gäller att bygga en sträcka, som kostar 150 000 kronor, måste man med de anslag, som gälla innevarande år, samla på fem års anslag för att bygga denna sträcka. Man får bygga i sektioner och bygga en kort vägbit åt gången. Hur dyrt skall icke detta vägbygge bli! Det kan icke bli något kontinuerligt arbete, när man

*Nyanläggning av bygdevägar. (Forts.)*

får dela upp det på detta sätt. Det blir mycket dyrare än om vägen finge byggas på en gång. Om vägen byggdes på en gång skulle den kunna byggas på fem månader i stället för fem år.

Detta lilla exempel visar, dels att med det nuvarande anslaget på detta område dröjer det mansåldrar innan man får behovet av vägbyggen tillgodosett och dels det berättigade i att detta anslag fortast möjligt höjes. Nu har Kungl. Maj:t begärt, att för nästkommande budgetår anslaget skall höjas till 3 000 000 kronor. Utskottet har välvilligt nog föreslagit 4 000 000 kronor. Det blir således en fördubbling av anslaget för innevarande år. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har begärt 6 000 000 kronor för ändamålet.

Medan jag har ordet vill jag, för att icke behöva begära det flera gånger vid behandlingen av detta utlåtande, säga, att utskottet ökat det anslag som begärts till förbättring av bygdevägar och ödebygdsvägar från av Kungl. Maj:t äskade 2 500 000 till 3 000 000 kronor eller alltså med 500 000 kronor. Man resonerar så, att man kan icke taga de stora anslagsbelopp, som föreslagits av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och av de olika motionärerna, ty man lämnar anslag i beredskapsstaten, och dessa vägarbeten äro lämpliga som beredskapsarbeten. Detta resonemang är givetvis riktigt. Men man måste komma fram till en ordning, där dessa fasta anslag till huvudvägar, bygdevägar och ödebygdsvägar bli avvägda så, att de som skola använda dem kunna beräkna vilka arbeten som skola planeras och sättas i gång. Om man lämnar vägbyggnadsmedel i form av fasta anslag är det större förhoppning om att de olika delarna av landet bli mera rättvist tillgodosedda än om man skall invänta det arbetspolitiska läget och utföra dessa arbeten såsom beredskapsarbeten.

Det är av denna anledning som jag har upptagit väg- och vattenbyggnadsstyrelsens äskande på denna punkt, 6 000 000 kronor. Jag skall även i detta fall be att få yrka bifall till motionen.

Sedan skulle jag vilja säga, att det är ett annat anslag, som riksdagen snart kommer att behandla, nämligen anslaget till vägbeläggningar. Jag vet en rikshuvudväg, som är ombyggd på en liten sträcka, där gatstenen har legat sedan 1943 utkörd vid sidan av vägen i diken. Jag undrar, om icke arbetsmarknadskommissionen förfar alltför restriktivt då det gäller att lämna tillstånd till utförande av nödiga arbeten. Här måste man ju underhålla en bit av en rikshuvudväg, ganska bred, med dyrbart grusunderhåll, under det att smågatstenen ligger utkörd längs vägen i diken och icke får nedläggas i vägen på grund av det rådande arbetspolitiska läget.

Jag har endast velat anföra detta som ett litet exempel på att det visserligen ur arbetslöshetspolitisk synpunkt är bra att man reserverar vägbyggena till beredskapsarbeten vid arbetslöshet, men man kan icke låta denna synpunkt ensamt dominera i fråga om angelägna vägbyggen och vägomläggningar.

Herr Persson i Tidaholm: Herr talman! Jag begärde ordet närmast när en talare på norrlandsbänken riktade viss kritik mot utskottet för att utskottet icke gått på bifall till motionen. Jag vill säga, att det är ju för utskottets och, jag skulle tro riksdagens ledamöter i gemen känt, att kommunikationerna i Norrland äro besvärliga. Det är långa avstånd, glest befolkade bygder och vissa svårigheter för befolkningen där uppe. Funnes möjlighet att utanordna medel tror jag mig kunna säga, att den goda viljan saknas ingalunda. Men vi måste å andra sidan inom statsutskottet försöka att gå in för vad finansministern har sökt göra i år, nämligen att få en balanserad budget. Det gör, att våra möjligheter på detta område äro begränsade. Men det kanske så småningom kan bli bättre och ljusare ute i världen, så att vi få större resurser.

*Nyanläggning av bygdevägar. (Forts.)*

Det kan också inträffa, att vi måste med alla till buds stående medel försöka att skapa arbetsmöjligheter. Då får väl Norrland tillgodoses vid detta tillfälle. Vi ha i alla fall ökat på statsverkspropositionens belopp med 1 000 000 kronor på ifrågavarande punkt.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt.

Vidare anfördes ej. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till de likalydande motionerna I: 239 och II: 379, i vad de avsåge förevarande anslag, samt motionen II: 234; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Holmberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkt 14 av utskottets förevarande utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit de likalydande motionerna I: 239 och II: 379, i vad de avse förevarande anslag, samt motionen II: 234.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Holmberg begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 137 ja och 57 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i förevarande punkt.

*Punkterna 15—24.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 25, angående bidrag till byggande av enskilda vägar.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (punkten 26) föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad ändring i grunderna för statsbidrag till byggande av enskild väg dels ock till Bidrag till byggande av enskilda vägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

I samband med Kungl. Maj:ts berörda förslag hade utskottet till behandling förehaft åtskilliga inom riksdagens kamrar väckta motioner.

I en inom andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga väckt motion (II: 371) hade hemställts, »att riksdagen ville besluta sådan ändring av gällande bestämmelser angående statsbidrag till byggande av enskilda vägar, att byggnadsbidrag må utgå med 60 procent, i särskilda fall med 70 procent av de beräknade kostnaderna, och att byggnadsbidrag skall kunna utgå även när fråga är om väg till enstaka gårdar, samt att riksdagen måtte anvisa ett reservationsanslag av 6 860 000 kronor till byggande av enskilda vägar för budgetåret 1945/46».

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 371 ävensom med bifall till motionerna I: 48 och II: 88 samt I: 139 och

*Bidrag till  
byggande av  
enskilda  
vägar.*

*Bidrag till byggande av enskilda vägar. (Forts.)*

II: 259, motionerna I: 48 och II: 88 samt II: 371 i vad de avsåge anslagsberäkningen, till Bidrag till byggande av enskilda vägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 2 500 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen;

b) att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 48 och II: 88 samt II: 371 i vad de avsåge bidragsprocenten, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i motiveringen i nämnda hänseende anfört;

c) att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 28 och II: 52, I: 241, II: 207 och II: 371, sistnämnda motion i vad den icke behandlats under a) och b) ovan, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning rörande möjligheten att under ekonomiskt rimliga former förbättra vägförbindelserna genom landets mera avlägsna skogsområden ävensom andra i samfärdselhänseende missgynnade bygder;

d) att motionen II: 375 ej måtte av riksdagen bifallas.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr Stjärne: Herr talman! Statsutskottet har i år visat sig ha en positiv inställning till de vägfrågor, som beröra de enskilda vägarna, vilket vi med tillfredsställelse konstatera. Utskottets hemställan under denna punkt mom. c) förefaller mig dock i jämförelse med de motioner, som föranlett denna hemställan, något oklar och ej fullt i överensstämmelse med vad i motionerna avses. Utskottet begär »skyndsam utredning rörande möjligheten att under ekonomiskt rimliga former förbättra vägförbindelserna genom landets mera avlägsna skogsområden ävensom andra i samfärdselhänseende missgynnade bygder».

Isolerat sett synes detta uttalande närmast avse förbättring av genomfartsvägarna genom sådana bygder. Motionärerna däremot ha avsett, att den spärr som är satt för vissa enskilda utfartsvägars rätt till statsbidrag genom Kungl. Maj:ts kungörelse nr 359/1939 bör borttagas. Bestämmelserna i denna kungörelse äro oklara och ha ofta förorsakat svårighet att bestämt avgöra, huruvida en enskild väg är bidragsberättigad eller ej. Klart framgår emellertid, att en utfartsväg från en eller ett par gårdar eller lägenheter ej är bidragsberättigad. Sådana vägar förekomma i avsevärt antal även i bygder, som ej kunna sägas vara särskilt glest bebyggda; ja även på slättbygder har jag påträffat utfartsvägar, som varit nästan oframkomliga, åtminstone för en bil.

Givetvis förekomma dylika vägar i större antal i skogsbygderna. Så gott som utan undantag användas där alla utfartsvägar för de tyngre transporter av skogsprodukter jämte andra transporter av jordbruksprodukter och förnödenheter. Det måste innebära en uppenbar orättvisa, att avsides liggande gårdar, vilka i övrigt ha möjligheter att ge sin innehavare en nöjaktig bärgning, ej skola ha rätt till hjälp att hålla sin utfartsväg lika väl som en gård vid enskild väg, som är gemensam för flera andra och alltså bidragsberättigad. Möjligheterna för den ensamme att hålla sin väg är givetvis mindre än för flera som ha en gemensam väg.

Så var det orden i utskottets hemställan: »Möjligheten att under ekonomiskt rimliga former», som jag vill sätta ett frågetecken efter. Man kan fråga: Vad är ekonomiskt rimliga former? Därom äro oftast meningarna mycket delade. I uttalandet synes mig emellertid, som om man redan på förhand ville gardera sig för att inte det hela skall bli för dyrt. Ja, den tonen slår man gärna an, när det gäller krafttag för att förbättra förhållandena på landsbygden. Man talar om och beklagar folkvandringen till städerna, men härmed vinner man

*Bidrag till byggande av enskilda vägar. (Forts.)*

dock ingenting. Det gäller att göra positiva insatser, och det kostar något. Detta är en stor fråga, som gäller en ytterst värdefull handräckning åt tusenden, som leva sitt strävsamma liv mer eller mindre avskilda från de förmåner, som den tätare bebyggelsen erbjuder.

Deras insatser i vårt samhällsliv ha ej varit betydelselösa och komma ej att bli det. När det därför gäller att förbättra deras allt annat än avundsvärda livsvillkor tror jag, att det i det långa loppet kommer att väl betala sig, om man ej med alltför stor ängslan räknar miljonerna.

Herr talman, jag yrkar ingen ändring i utskottets hemställan. Jag vågar endast uttala en förväntan, att de i motionerna framförda förslagen — som väl kanske också varit utskottets mening, fastän det ej tydligt framgår av hemställan — må i full utsträckning vinna beaktande vid den blivande utredningen.

I detta anförande instämde herrar *Sandberg, Svensson* i Ljungskile och *Jacobsson* i Igelsbo.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Det är väl ingenting som så mycket kan öka trivseln på landsbygden som goda vägar, och det är å andra sidan ingenting som kan förstöra allt intresse för landsbygdens bostadsförhållanden så som just dåliga vägar. Frågan om anslag till enskilda utfartsvägar har år efter år varit uppe i riksdagen, men anslaget har alltid legat i underkant.

Då man nu ser på det behov som föreligger, så är det 850 företag som kommit in med ansökan om bidrag gällande en väglängd på 147 mil. Det finns ansökningar som återkommit sedan 1939 och som alltså legat i sex år. Det skulle behövas 13,7 miljoner kronor för att iståndsätta dessa vägar. När det gäller städerna ser man exempel på statsrådets omtanke — den frågan är redan beslutad, och jag har ingenting att erinra mot detta. Det har emellertid begärts bidrag till vägar och gator med över 7 miljoner kronor, vilket Kungl. Maj:t föreslagit i proposition, och detta har också riksdagen bifallit. Men i fråga om enskilda utfartsvägar, som rör sig om en så väldig siffra, föreslår Kungl. Maj:t ett anslag på ungefär 1½ miljon kronor. Jag undrar, hur stor högen av ansökningar skall bli, om man går fram på detta sätt.

Jag skall anförda ett exempel på svårigheterna härvidlag, som blivit omnämnt i en stockholms-tidning. Platsen ligger sju mil från huvudstaden — det är en ödebygd utan vägar. Tidningen har varit där och undersökt förhållandena. Det visade sig då, att under förra året tre 43:or, som voro ute och högg ved i skogen, på grund av svåra huggskador måste bäras fram till en väg. En lantbrukare där hade vid två tillfällen måst bära sin hustru fram till bilväg. Orsaken till att dessa förhållanden togos upp i tidningen var att en pojke på platsen som blev sjuk hade måst bindas fast på hästryggen för att kunna föras till bilväg. Inför sådant ställer man sig verkligen frågan, om man på högre ort är främmande för hurdana förhållandena äro på landsbygden. Då det gäller anslag till vägar och gator är man inte så förfärligt ivrig att spara för att skapa litet bättre förhållanden i fråga om ödebygdsvägarna, och tidningen säger till sist: »Här har ändå bönder haft sin bärgning sen 1600-talet. Nu drar de bort härifrån en efter en, och inom kort har kartan några ödetorptecken mer.» Det är inte underligt, om det blir ödebygder med sådana förhållanden.

Jag beklagar, att Kungl. Maj:t då det gäller att försöka skapa vägar till just sådana här ödebygdshem ser på saken med så stor sparsamhet, då den enda möjligheten att försöka hejda landsbygdens avfolkning är att ge bebyggarna där vägar och samma förmåner som de större samhällena. Om gatorna och vägarna äro litet krokiga och inte alltid belagda med det bästa material som finns,

*Bidrag till byggande av enskilda vägar. (Forts.)*

skulle förbättringsarbetena kunna anstå något, tills man fått vägar till de många hundra tusen ödebygdshem som finnas. Det finns ju, som jag sade, 850 ansökningar om bidrag, vilket i alla fall måste visa Kungl. Maj:t, att här föreligger ett verkligt behov. Jag tycker att ett anslag på  $1\frac{1}{2}$  miljon är detsamma som att säga: Nu få ni ta detta lilla, men med resten få ni vänta! Jag tycker också man borde försöka rätta till de oerhört orättvisa förhållanden, som råda just då det gäller vägar. Jag tror inte svenska folket skulle må illa utav om man drog in litet grand på beläggningar och sådant och i stället försökte skapa bättre förhållanden för hem som ligga avsidet.

Jag har väckt motion i denna fråga och begärt ett anslag på  $6\frac{1}{2}$  miljoner kronor och ytterligare 5,4 miljoner kronor för att vi skulle kunna avverka den stora eftersläpning som här råder, men det är ju klart, att det kommer inte riksdagen att gå med på. Jag vågar i alla fall, herr talman, för att freda mitt samvete, yrka bifall till min motion, som avser att skapa bättre förhållanden på landsbygden så att det inte bara blir ödebygder överallt. Det är inte underligt, om sådana platser avfolkas som inte ha någon allmän väg. Detta är vad som kommer att ske, om inte samhället vill vakna upp på den här frågan.

**Herr Danielsson:** Herr talman! Beträffande de båda senaste talarnas varma förord för bättre vägar kan åtminstone jag med fullaste hjärta instämma i hela deras motivering. Man hade ju i avdelningen rätt mycket undersökningar i dessa frågor, och jag kan här våga säga, att man på olika håll inom avdelningen var fullt på det klara med det oerhört stora behovet av bättre kommunikationsmöjligheter för de avlägsna bygderna, som ha det så svårt i detta avseende. Det är så sant som det är sagt av de två senaste talarna, att dåliga vägförbindelser är en av de mest bidragande orsakerna till landsbygdens avfolkning.

Emellertid ha vi här ändock gått in för en höjning med en miljon kronor på det belopp som begärts; och alla dessa föreslagna höjningar på cirka 5 miljoner kronor till vägar i en eller annan form är ju resultatet av en kompromiss, där man gått så långt man kunnat för att förslaget skulle ha möjlighet att gå igenom i riksdagen. Det har också framhållits av departementschefen, hur han kämpat för att inom den stora ramen kunna höja med åtskilliga miljoner här. Jag säger inte, att detta är tillräckligt, men förhållandena äro sådana, att man inte vågar föreslå en ytterligare höjning i år.

Herr Stjärne var tydligen litet orolig för att de synpunkter, som han framfört i sin motion, inte blivit tillräckligt beaktade. Utskottet har skrivit sitt uttalande med anledning av alla motionerna, och bland dem är hans med. Jag kan också intyga, att det inte fanns några funderingar om att den stjärneska motionen inte skulle bifallas. Det finns ju ett helt knippe med motioner i föreliggande punkt, och motiveringen berör en hel del av dem. varför den kanske kommit att bli hållen i allmänna ordalag, så att det inte framgår fullt tydligt hur man har tänkt beträffande just de speciella förhållanden, som herr Stjärne talat om. Jag vågar ändå påstå, att vi voro fullt eniga om hans motion, varför man inte kan förvänta något annat än att den blivande utredningen, som begärts bli skyndsam, måste beakta de synpunkter, som han framfört i motionen och även här i kammaren nyss.

Utskottets beslut är som sagt resultatet av en kompromiss, som vi kommit till. Många skulle ha önskat, att vi hade kunnat gå längre, men förslaget innebär ändå ett steg i rätt riktning, och i likhet med de föregående talarna hoppas jag livligt, att det skall följas av flera liknande steg, innan det är alldeles för sent.

Med dessa korta ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Bidrag till byggande av enskilda vägar. (Forts.)*

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II: 371 i sin helhet bifölles; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

*Punkterna 26—37.*

Vad utskottet hemställt bifölles.

*Punkten 38, angående bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (punkten 38) föreslagit riksdagen att till Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

*Bidrag till  
anläggningar  
för vatten-  
försörjning  
och avlopp.*

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bror Nilsson m. fl.* (I: 144) och den andra inom andra kammaren av herr *Pettersson i Dahl m. fl.* (II: 381), hade hemställts, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära sådan ändring i Kungl. Maj:ts kungörelse angående statsbidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp, att företag, omfattande fem till tjugo bostadsfastigheter, skulle handhavas av egnahemsnämnderna, samt att därvid övriga i motionerna framförda synpunkter måtte beaktas.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte till Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor;

b) att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet i sin motivering anfört;

c) att motionerna I: 144 och II: 381 finge anses besvarade med vad utskottet i motiveringen anförde.

Vid denna punkt hade reservation utan angivet yrkande avgivits av herr *Pettersson i Dahl*.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr *Pettersson i Dahl*: Herr talman! Denna punkt, som handlar om bidrag till vattenanläggningar, är föremål för en motion, som jag har väckt i kammaren, beroende på de ändrade grunderna som härvidlag införts. Tidigare har det, som vi alla veta, varit så, att egnahemsnämnderna handlagt denna angelägenhet i samband med bostadsverksamheten. Men föregående år begärde utskottet hos Kungl. Maj:t en utredning på grund av dels investeringsutredningen och dels enskilda motioner. Utskottet skriver, att i anledning av motionen II: 545 anholder riksdagen om »skyndsamt utredning angående en utvidgning av ifrågavarande verksamhet med beaktande av att den anpassas även efter mera normala förhållanden men samtidigt sker i administrativt enklast möjliga former». Utskottet understryker, att den praktiska erfarenhet egnahemsnämnderna ha i dessa frågor bör beaktas, och tillägger: »Enligt utskottets mening synes det därför vara förtjänt att undersökas, huruvida ej dessa nämnder böra medverka vid vatten- och avloppsfrågornas handläggning även när det gäller större företag än de för fyra lägenheter». Tidigare har det ju varit så, som vi veta, att egnahemsnämnderna och egnahemsstyrelserna haft hand om anläggningar av detta slag.

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*

Nu har Kungl. Maj:t ordnat med denna utredning, och vi ha fått en ny författning av den 17 november 1944, och det är efter dess regler som denna verksamhet nu handlägges. Vad innebära då dessa regler? Det hela skulle ju enligt utskottets skrivning föregående år ordnas i »administrativt enklast möjliga former». Om man läser utskottsutlåtandet, det står på sidan 38, får man besked om den procedur, som skall genomgå, och man får nogsammanterfara, att det ingalunda är fråga om administrativt enkla former. Jag skulle i stället vilja säga, att mera byråkratiska former än det här är fråga om och mer tillkrånglade pappersformer torde det vara ganska svårt att leta upp.

Om man börjar från början gäller det givetvis först själva sökanden, som vill ha dylikt statsbidrag. Den som önskar en sådan anläggning skall först till hälsovårdsnämnden inge en skriftlig ansökan med arbetsplan och kostnadsberäkning. Sedan skall hälsovårdsnämnden göra erforderlig utredning och besiktning, och därpå skall hälsovårdsnämnden överlämna saken till länsstyrelsen.

Då har ärendet alltså handlagts tre gånger. Så skall länsstyrelsen höra såväl egnahemsnämnden som förste provinsialläkaren och vägförvaltningen. Då äro vi uppe i sex handläggningar i samma ärende. Sedan skall vägförvaltningen överlämna ärendet till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som avgör ärendet. Gäller ärendet 5—20 bostadsfastigheter skall handläggningen ske ännu mera komplicerat. Då skall väg- och vattenbyggnadsstyrelsen träffa avgörandet i samråd med egnahemsstyrelsen. Om dessa båda instanser finna, att ärendet är av den art, att egnahemsstyrelsen skall ha hand om det, överlämnas ärendet för handläggning av egnahemsstyrelsen. Skulle skiljaktiga meningar förefinnas beträffande ärendet, skall detsamma hänskjutas till Kungl. Maj:t, och sedan har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att höra även arbetsmarknadskommissionen om ärendet. Summerar jag antalet handläggningar kommer jag på detta sätt upp till 11 handläggningar av samma ärende.

Hur handlades dylika ärenden, innan den nya ordningen blev beslutad? Ja, vi ha erfarenhet av detta i egnahemsnämnden hemma i min bygd. Vi hade ett flertal sådana ärenden att avgöra tidigare, innan denna nya ordning kom till. Strax innan denna förordning trädde i kraft, hade vi ett dylikt ärende, som omfattade 23 bostadsfastigheter. Ärendet handlades så, att vi företogo en individuell prövning av varje ansökan. Det gick efter vanliga regler för bidrag till bostadsförbättringar. Vi hade ju möjlighet att giva bidrag upp till 80 procent av kostnaderna. Detta ärende avgjordes så, att 19 sökande fingo bidrag, medan de övriga 4 såsom varande förmögna och välsituerade icke ansågos behöva något bidrag. Den vattenexpert, som sysslade med denna angelägenhet, var en tekniskt erfaren person, väl förfaren i att ordna med dylika anläggningar. Borrningar verkställdes, och man fick borra ned till 50, 60 meter innan man kom till vatten. Men då fick man ett utmärkt vatten. Ingen kan säga annat än att det rådde allmän tillfredsställelse med detta ärendes handläggning och dess resultat. De fastigheter, som berördes, fingo sin vattenfråga löst, och de som voro så välsituerade, att de ej erhöles bidrag, hade dock förmånen av att få samarbeta med de andra, varigenom de fingo sin vattenfråga ordnad på förhållandevis billigt sätt.

Sedan denna förordning kommit till har egnahemsnämnden även haft att yttra sig om ett annat ärende, som rörde 20 fastigheter i ett annat samhälle. Detta ärende handlades i enlighet med den nya ordningen på sätt jag nyss skisserat. Egnahemsnämnden yttrade sig om detta ärende, och vad skulle vi göra? Om vi skulle avge ett verkligt yttrande, skulle vi själva nödgas sätta i gång en utredning i ärendet. Men ingen kunde väl rimligtvis begära, att egnahemsnämnden, sedan en så pass vittomfattande utredning som lagen ford-

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*

rar redan gjorts, skulle företaga ytterligare utredning av saken. Vi voro fullständigt eniga om, att vi icke hade annat att göra än att tillstyrka saken utan att på ort och ställe skärskåda vad det rörde sig om. Jag vill ha sagt, att detta hörande av egnahemsnämnden icke har någon praktisk betydelse. Som det nu ligger till, är det lika bra att koppla bort egnahemsnämnden i detta sammanhang. Ty dess inkoppling beträffande sådana här ärenden är, för så vitt egnahemsnämnden ej åläggas att göra en utredning, som icke redan är gjord, icke av ringaste värde. Det är bättre att bortkoppla egnahemsnämnden helt och hållet.

Man har också ändrat grunderna för lämnandet av bidrag. Bidrag skall sålunda ej längre lämnas efter behovsprövning utan till 60 procent av den av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen godkända kostnaden. Därifrån skall avdragas ett belopp, som anses motsvara egenvärdet på anläggningen. Hur detta skall beräknas och till vilket värde man skall komma, vet jag ej. Men kanske kan man av herr statsrådet nu under debatten få upplysning härom. Men det är i varje fall icke möjligt för en bidragssökande att få dessa 60 procent i bidrag, ty först skall, som sagt, anläggningens egenvärde avdragas. Man kan väl framställa den förmodan, att den bidragsprocent, som skall tilldelas, blir omkring 50 procent av anläggningskostnaderna eller något dylikt. Sedan kan man ställa sig frågande till, huruvida det är nödvändigt att lämna bidrag till dem, som äro så pass förmögna, att de ha möjlighet att betala dessa anläggningar själva. När det är fråga om en kollektivt utförd anläggning, som jag tidigare nämnde om, är det klart, att även den som vill vara med i ett sådant företag oavsett huruvida han får bidrag eller ej får en ganska stor ekonomisk förmån. Nu har det hela blivit så pass komplicerat därigenom att frågan kopplats ihop med en del andra saker. Jag syftar då på att arbetsfrågor rörande själva avloppsledningarna i samhällena, kopplats ihop med detta, samt frågor rörande föreningar av vattendrag och dylikt. Jag tror det vore anledning att, när det gäller behandling av dessa ärenden, sortera ut ärenden beträffande de stora anläggningarna, som kunna bli mycket dyrbara, från anläggningar av enklare beskaffenhet, där det endast gäller att ordna med vattenförsörjningen åt vissa bostadsfastigheter.

En sak, som man icke skall glömma i fråga om kloakledningar, är — det har framhållits av lantbruksstyrelsen — att det visat sig vara utomordentligt bra att koppla dessa avloppsledningar till redan anlagda vattendränningar, som finnas litet varstans. Många gånger blir detta icke så dyrbart som det eljest skulle bli.

En annan sak, som jag också måste beröra, är frågan om anställandet av dessa s. k. distriktsingenjörer. Det säges i departementschefens yttrande i huvudtiteln, att det skall anställas distriktsingenjörer till det antal, som prövas erforderligt, dock högst en för varje län. Då ställer man sig den frågan: I vad mån ha dessa distriktsingenjörer — jag förmodar man menar vanliga civilingenjörer — erfarenhet och sakkunskap på detta område? Jag skulle näppeligen tro, att de besitta någon större erfarenhet på detta område. Vi veta ju, att under senare tid har denna vattenfråga, tack vare att den varit så pass aktuell och trängande i de olika bygderna, ordnats rent tekniskt och affärs-mässigt, dels genom hushållningssällskapen, som medverkat till utbildning av på detta område tekniskt kunniga personer, samt dels genom enskilda företags försorg. Det är möjligt, att det behövs mera kunniga personer på detta område, men dessa distriktsingenjörer äro ej mer kunniga, när det gäller sådana här frågor. Jag tror därför ej, att vi behöva några ingenjörer vid handläggningen av dessa saker.

Man måste erkänna, att utskottet vid behandlingen av motionen — jag vill

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp.* (Forts.)  
ej här uttala något särskilt missnöje med utskottet — understrukit en hel del av de synpunkter, som framförts i motionen, liksom en hel del av de synpunkter, som framförts av mig nu beträffande denna förskräckliga procedur. Utskottet har också understrukit, att man skall iakttaga stor försiktighet vid anställandet av de av departementschefen angivna distriktsingenjörerna och ej giva dem någon fast anställning. Jag tror det är anledning rikta den hemställan till statsrådet, att han med mycket kritisk blick ser på denna nya förordning i vad det gäller åtgärder för vattenförsörjning av fastigheter, som omfatta en grupp på 5—20 fastigheter. Det finns i fråga om dessa mindre anläggningar, där handläggningen tidigare skedde av egnahemsstyrelsen med hjälp av enskilda firmor och måhända med hjälp av tekniskt utbildade personer, stor erfarenhet och anledning att återgå till det gamla systemet. Jag kan icke heller finna, att denna fråga är handlagd efter de direktiv, som utskottet föregående år sökte dra upp, när utskottet yttrade, att det bör ordnas så att det blir i administrativt hänseende så enkla former som möjligt. I själva verket har man som nämnts fått de mest tillkrånglade och byråkratiska former som man kan tänka sig. Jag tror också det finnes anledning att, när det gäller denna generella prövning av bidragen från statens sida till anläggningarna, återgå till det gamla systemet.

En annan sak är också den, att de, som varit med i dessa anläggningar och som få dessa generella bidrag, ofta samtidigt behöva få lån, och sådana skola de liksom hittills få genom egnahemsnämnden och egnahemsstyrelsen. När det gäller stora anläggningar kunna bidragen gå till ganska stora summor, och då få dessa ärenden gå igenom denna långa procedur och så dessutom beviljas lån enligt de gamla kungörelseprinciperna. Jag tillåter mig, herr talman, att i denna fråga yrka bifall till motionen nr 381 i andra kammaren.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Den siste ärade talarens rätt kraftiga angrepp på den anordning, som träffats för att förse landsbygden med vatten, giver mig anledning taga upp hans anförande i någon mån.

Herr Pettersson i Dahl sade, att detta ärende ej är handlagt så, som utskottet förra året sagt, att det borde handläggas. Det hela skulle ha blivit tillkrånglat och handläggningen ej stå i övensstämmelse med andemeningen i förra årets beslut. Det är klart, att en sådan här fråga ej är så lätt ordnad, men jag vill tala om att den ingalunda är lättvindigt löst. Det har varit mycket ingående överläggningar med sakkunniga på området, med egnahemsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, och framför allt har inom regeringen upprepade gånger dryftats olika vägar. Resultatet av dessa upprepade överläggningar mellan regeringsledamöterna och de sakkunniga myndigheterna innefattas i bestämmer som av herr Pettersson i Dahl betecknades som undermåliga.

Jag tillåter mig säga, att jag tycker det är klokt att vänta en smula, innan man skjuter sådana här grova salvor, som herr Pettersson i Dahl gjorde. Det är anledning lägga märke till, att vi stå inför ett problem, som är både omfattande och invecklat. Det gäller ej här att dela ut en del anslag hastigt och lustigt. Det räknas ju med att vatten- och avloppsledningar på landsbygden skola kosta mycket pengar — herr Pettersson i Dahl säger i sin motion eller kanske nämnes någon annanstans, att det rör sig om en halv miljard kronor. En fråga av denna omfattning kan ej lösas lättvindigt, utan allt måste göras ordentligt och så att det drar med sig minsta möjliga kostnader. Det är lika viktigt som att handläggningen går bekvämt och hastigt. Jag vill säga till herr Pettersson i Dahl och många andra, att de böra läsa förste provinsialläkarnas berättelser om hur det står till i bygderna med en del av de vattenledningsanläggningar, som gjorts

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*

de sista åren. Det gäller att planera på ett sätt, som ger god hygien och medför de billigaste anläggningskostnaderna. Det är knappast troligt, att man, om man delar upp företagen i små grupper och gör billiga men kanske alltför primitiva anläggningar, får det bästa resultatet. Man kan icke koppla ifrån vattenledningsfrågan från frågan om anordnandet av avlopp. Dessa två frågor äro intimt förbundna med varandra.

Jag hyser den allra största respekt för egnaheimsstyrelserna och deras goda vilja, men det är ej sagt, att bara för att man hänskjutit ärendet till egnaheimsstyrelsen allt är klart därmed. Här fordras teknisk sakkunskap. Man försöker använda kunniga män inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och inom vägförvaltningen, där man ju har tillgång till teknisk sakkunskap. Man låter dessa sakkunniga fullgöra flera funktioner inom samma område. Man söker få praktiska och intresserade distriktsingenjörer, som skola stå till länsstyrelsernas förfogande, och man har lagt ned stor omsorg vid valet av folk. Vi tro oss ha anställt personer, som icke äro fast i den uppfattningen, att de endast skola granska ärendena formellt. De måste leva sig in i de förhållanden, som de skola taga hand om. De skola ej vara byråkratiska granskare. Om så bleve fallet skulle väg- och vattenbyggnadsstyrelsen illa fylla sin uppgift. Vi äro ytterst angelägna om att de personer som skola handhava uppgiften från början söka vinna allmänhetens förtroende och visa god vilja att på bästa sätt och för de billigaste kostnaderna lämna landsbygden all avsedd hjälp.

Skulle man följa herr Petterssons i Dahl linje, att bidrag till dessa ändamål skola lämnas på samma villkor, som gälla för bidrag till andra förbättringsarbeten på landsbygden, skulle det bli sämre än enligt de bidragsnormer, som äro giltiga för bidrag via väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag vet ej, om det kan vara i landsbygdens intresse att härvidlag åstadkomma en besvärlig behovsprövning. Jag är ingalunda den, som vill slösa med pengar, men jag har den bestämda och klara uppfattningen, att förhållandena på landsbygden äro sådana, att man måste ta till mycket kraftiga åtgärder för att ordna dem. Herr Pettersson i Dahl är nog ense med mig om den saken. Jag skulle tro, att det är all anledning, herr talman, att här vänta och se innan man allt för mycket klandrar eller ändrar. Det beror i hög grad på den goda viljan hos dem, som skola handskas med anläggningsuppgifterna — och det beror också på den goda viljan hos vederbörande egnaheimsnämnder till samarbete — hur det hela skall lyckas. Börjar man att ur prestigesynpunkt strida och säga: vi skola ha hand om detta, och allt vad andra göra är tokigt, ja, då får man mycket besvärliga förhållanden. Låt oss se till att detta inte inträffar, utan att man reder upp detta på bästa och mest praktiska sätt. Det har varit regeringens uppfattning och avsikt, när den har föreslagit utformningen av villkoren för anslagsanvändningen.

Herr Pettersson i Dahl säger, att det är omöjligt att räkna ut egenvärdet vid anläggningar. Beräkningssättet kan kanske förefalla invecklat, men behärskas lätt av teknici och användes, jag tror utan klagomål, vid beräkningen av bidrag, som sedan rätt länge utgå till vissa tätorter. I varje fall är det nog icke krångligare än beräkningen av bidrag till elektrifiering. Såsom egenvärde borde räknas värdet av anläggningsdel, vars kostnader beräknas täckas av värdet av erhållet vatten till skäligt pris. Vid anläggning för ett samhälle och bygden däromkring, vars ledningsnät kopplas tillsammans, räknar man ut vad egenvärdet är för vattenanläggningen för samhället. Man har mättningsregler för vad vattnet ungefärligen bör kosta och dylikt, och om ett samhälle har ett vattenverk, som genom vattenavgiften täcker sina kostnader, och samhället således inte behöver något särskilt bidrag, skall sådant ej heller utgå för sam-

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp.* (Forts.)  
hällets del. Det är inte så omöjligt att fastställa detta. Det fordras naturligtvis litet tålamod och även insikter att sätta sig in i det, men det behöver nog inte vara någon omöjlig sak att tänka sig in i dessa detaljer.

Herr **Pettersson** i Dahl erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr statsrådet påpekade, att det här rör sig om mycket stora belopp och att det talas om  $\frac{1}{2}$  miljard. Det är utskottet som redovisar den siffran. Om man går tillbaka till föregående års statsutskott och investeringsutredningens förslag, finner man att det då talades om att det för innevarande budgetår, i fall dessa arbeten skulle sättas i gång, skulle behövas 40 procent av det begärda bidraget eller 65 miljoner kronor. Om man slår ut detta skulle det alltså sammanlagt enligt investeringsutredningen röra sig om ca 160 miljoner kronor. Det är klart att det är ett stort belopp, men herr statsrådet kopplar in även frågan om kloakledningar i samhällen och dylikt, som jag anser onödigt att göra, då det gäller mindre företag under 20 anläggningar.

Nu säger statsrådet, att enligt mitt förslag landsbygden skulle få mindre än om man gick tillbaka till de gamla bidragsgrunderna. Jag har med stort intresse hört statsrådets anförande förut i denna debatt, där statsrådet poängterade att det är svårt att avväga de olika anslagen emot varandra, när man skall ha en balanserad budget. Alltså har man inte mer än en viss anslagssumma, och den måste lämpligt fördelas. Det är klart, att om vi få det anslag, som här är föreslaget, och detta skall tilldelas jämväl de välsituerade, detta måste minska möjligheterna för dem, som ha en sämre ekonomisk ställning. Om man går in för behovsprövning behöver man ingalunda få mindre för landsbygden, men man kan fördela medlen på ett rättvisare sätt. Jag anser det oriktigt att en person i dålig ekonomisk ställning skall behandlas på samma sätt som exempelvis en granne till honom som äger 100 000 kronor eller mera. Där behövs en ändring.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Vidare yttrade:

Herr **Ericsson** i Kinna: Herr talman! Det har i huvudsak rätt enighet mellan statsutskottet och den ärade motionären. Tvisten har kommit att stå om, vilken administrativ handläggning som här borde finnas.

Herr Pettersson i Dahl har i motion påyrkat, att egnahemsnämnderna skulle få hand om alla bidragsansökningar, som omfatta upp till 20 fastigheter. Man har här sökt skildra, vilken byråkratisk ordning som är föreskriven, om man vill söka bidrag enligt den kungörelse, som utfärdats av Kungl. Maj:t och som avser bidrag till vatten- och avloppsledningar enligt de nya bestämmelser, som riksdagen beslöt förra året. Jag ser saken så, att riksdagen har beslutat ett nytt anslag. Man har gått ifrån principen om behovsprövning, och man har sagt att man vill försöka åstadkomma en förbättring, när det gäller sådana här anläggningar, framför allt på landsbygden. Statsmakterna hålla nu på att planera i mycket stor omfattning för att få fram en lämpligt avvägd investeringsreserv. Arbetsmarknadskommissionen har beviljat, skulle jag tro, bortåt en miljon kronor för detaljplanering av vatten- och avloppsledningar. Vidare har den vidtagit andra åtgärder, som innebära att man anlitat den tekniska sakkunskapen för att undvika de misstag, som man tidigare har råkat ut för.

Om man nu skulle säga, att företag, som beröra upp till 20 fastigheter, skulle handhavas av egnahemsnämnderna, förstår jag inte hur man skall kunna klara denna sak utan att anställa teknisk sakkunskap. Jag finner det egen-

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*

domligt, att man ifrån sådant håll, som vill företräda landsbygdens speciella intressen, kan vilja förorda att t. ex. tätorternas invånare skola ställas i en mera gynnsam ställning än de som bo på rena landsbygden. Jag har personlig erfarenhet av att man ifrån landsbygdens sida i högsta grad uppskattar att bestämmelserna numera ändrats, när det gäller statsbidrag till detaljplanering av vatten- och avloppsledningar, på sådant sätt, att även rena landsbygdskommuner kunna erhålla dessa bidrag. Man strävar ju efter att vid en eventuell arbetslöshetskris få fram de nödvändigaste och nyttigaste arbetena. Man har då räknat med att för den händelse det skulle uppstå arbetslöshet i en tätort, ett större samhälle eller en stad, så skola dessa arbetslösa om så befinnes lämpligt kunna sättas i arbete på omkringliggande landsbygd och t. ex. utföra vatten- och avlopps företag. Vederbörande kommuner skulle då kunna få bidrag ur detta anslag för att få dessa nyttigheter och slippa belastas med alltför stora kostnader. Jag finner det alldeles uppenbart att herr Pettersson i Dahl i sitt nit att skaffa nya arbetsuppgifter åt egnahemsnämnderna har förbisett det väsentliga, nämligen att man får större förmåner åt de på landsbygden boende, om pengarna erhållas ifrån det nya anslag på tre miljoner kronor, som riksdagen beslöt förra året och av vilket, enligt vad Kungl. Maj:t har bestämt, en miljon kronor ställas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande.

Nu kan man ju säga, att dessa mindre företag kunna hjälpas genom att egnahemsnämnderna lämna bostadsförbättringsbidrag. Tydligen har man emellertid inte varit alltför säker på att den formen är lämplig, eftersom det i den förordning, som Kungl. Maj:t utfärdat, finns en bestämmelse som säger, att vederbörande för den händelse kostnaderna för dessa anläggningar äro särskilt stora, skall kunna beviljas bidrag efter denna kungörelse, även om det är ett litet företag. Det visar bättre än något annat att de bestämmelser, som äro utfärdade av Kungl. Maj:t genom kungörelse, daterad den 17 november, äro fördelaktigare än de tidigare.

Det borde vara angeläget för landsbygden att en sådan administrativ ordning kommer till stånd, att landsbygden inte blir handikappad i förhållande till tätorterna. Jag betraktar därför saken på det sättet, att det är ett direkt intresse för inte minst landsbygdens folk att få dessa distriktsingenjörer, ty städerna ha ju ofta nog egna byggnadskontor och liknande. I varje fall förfoga de över teknisk sakkunskap, som t. ex. en landskommun inte förfogar över. När därför statsutskottet skrivit, att Kungl. Maj:t bör vara försiktig, när dessa distriktsingenjörer skola tillsättas, så tycker jag att det är beklagligt att statsutskottet rekommenderar denna försiktighet. Det vore tvärtom all anledning att uppmana Kungl. Maj:t att skyndsamt utse dessa ingenjörer, så att vi på detta område få den sakkunskap, som vi behöva. Om jag är rätt underrättad äro blott tre sådana ingenjörer utsedda, och det är uppenbart att det vållar brister i den planläggning, som det här är fråga om. Jag talar om planläggning helt enkelt därför, att med nuvarande situation, då det gäller arbetskraft och material, går det inte att släppa fram så många företag av denna art. Men när den tid kommer, då vi behöva arbetstillfällen, går det att realisera dessa önskemål i mycket stor utsträckning, under förutsättning att vi då utfört en tillräckligt omfattande detaljplanering.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr Persson i Landafors: Herr talman! Jag delar herr Petterssons i Dahl betänkligheter beträffande byråkratiseringen, då det gäller dessa ärenden om landsbygdens försörjning med vatten och avlopp. Jag gör det särskilt på grund av tidigare erfarenhet, då det gällt att vända sig till egnahemsnämnden i länet för att få ett lån till enskild anläggning enligt de författningar som

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*  
gälla för hälsovårdsnämnder och egnahemsnämnder: det har tagit relativt lång tid. Med de anordningar, som nu äro föreslagna, är det att befara att det kommer att bli en alldeles orimlig tidsutdräkt. Herr Pettersson i Dahl har också påvisat alla de instanser som ärendena skola passera, och det är alldeles tydligt att det blir en onödig byråkratisering.

Vad det gäller distriktsingenjörorganisationen anser jag det vara av betydelse att det på detta område blir teknisk sakkunskap anställd ute i länen. I den organisation, som skall ha hand om ärendena, har att vända sig för att få hjälp. I min hemsocken hade vi i fjol vår uppe fråga om förundersökning för ett kommunalt vattenföretag. Vi vände oss till en ingenjörsfirma i Stockholm, som tittade på den tillämnade anläggningen och skulle göra en preliminär kostnadsberäkning. Det visade sig, att denna firma enbart för undersökningskostnader och prov kom upp till ett belopp, som vi med vår sakkunskap hade kalkylerat med skulle räcka inte blott till undersökningar och prov utan också till att få hem vattnet till de bostadsfastigheter, som denna anläggning avsåg. Företaget hade preliminärt beräknats till mellan 400 000 och 500 000 kronor. Det gällde 80 bostadsfastigheter, inte så särskilt särbelägna, och ledningssträckan skulle bli ungefär 4 kilometer. Så länge kommunerna ha att vända sig till diverse firmor, som inte egentligen ha något ansvar för vad det kommer att kosta utan endast vilja vara med och försöka tjäna en slant på det hela, är det uppenbart att man hamnar i det fullständigt orimliga. Jag anser att förslaget om distriktsingenjörorganisationen har fog för sig och bör genomföras. Jag anser att den bör genomföras även om egnahemsnämnderna skulle få hand om företag upp till 20 fastigheter. Det bör alltså finnas en tekniskt sakkunnig på området inom länet som har ansvar inför staten och inför de organ, som ha hand om att planlägga och genomföra dessa företag.

Jag anser emellertid, att när det gäller företag, omfattande upp till tjugu fastigheter, är det en onödigt tillkrånglad historia, om man skall passera alla dessa instanser, som angivas i den nu gällande kungörelsen, då man ju har möjlighet att få en någorlunda sakkunnig person från egnahemsnämnden att fara ut och titta på anläggningen, göra förundersökningar och planlägga det hela och dessutom har en tekniskt sakkunnig ingenjör i länet, som tager hand om saken, gör kostnadsberäkningar och dispositioner för företaget. Jag tycker, att det är alldeles tillräckligt att stanna vid en sådan procedur vid sökande av statsbidrag.

Vad den siste talaren beträffar, så hade jag antingen missuppfattat honom eller herr Pettersson i Dahl. Jag hade nämligen uppfattat herr Petterssons i Dahl motion så, att han menade, att om egnahemsnämnderna skulle få taga hand om företagen på mellan fem och tjugu fastigheter, dessa skulle erhålla statsbidrag av detta anslag. Under sådana förhållanden anser jag också, att egnahemsnämnderna rimligen böra handha denna angelägenhet. Jag tror, att det är viktigt att alla dessa, som nu ute i landet betrakta frågan som en synnerligen stor fråga och vänta på möjligheter att kunna ordna sin vattenförsörjning, få saken genomförd utan att det skall behöva bli en för vidlyftig och byråkratisk apparat. Jag kommer för min del att rösta för herr Petterssons i Dahl motion, då jag anser, att det är av behovet påkallat, att vi förenkla apparaten, när det gäller de mindre företagen.

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! Jag vill först säga till herr Ericsson i Kinna, att vad han talar om är de stora anläggningarna, som skola ordnas ur arbetsmarknadssynpunkt, alltså för att häva den arbetslöshet man förutsätter skall inträda. Det är inte dessa anläggningar jag närmast tänkt på. Jag har icke ansett, att handläggningen av frågorna om de stora anläggningarna

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. (Forts.)*

skall skötas av egnahemsnämnderna. Man blandar ihop dessa två saker. Jag sade i mitt första anförande, att det just är sammanblandningen av dessa, som krånglar till det hela och förvirrar begreppen.

Framstötarna i riksdagen ha gjorts för att söka råda bot på den stora bristen på vattenförsörjningen ute på landsbygden. I fjolårets utskottsutlåtande talas det särskilt om den stora arbetsbörda, som åvilar landsbygdens husmodrar, och att man vill underlätta förhållandena för dem. Men så kopplar man in hela den stora administrationsverksamheten för att häva arbetslösheten, och det är detta som sagt som krånglar till saken.

Jag skall, herr talman, be att få komplettera mitt yrkande, då det kanske icke till alla delar går ihop med utskottets motivering. Jag tillåter mig därför yrka, att ur utskottets motivering den del som börjar längst ned på sidan 38 med orden »Så länge denna understödsverksamhet» och slutar på sidan 39 med orden »försöksverksamheten bliva av visst värde» utgår, att följande mening skall lyda: »Vad angår motionerna har utskottet ansett sig böra tillstyrka det i dem framställda förslaget om viss ändring i gällande författning», och att därefter följer: »Med åberopande av vad sålunda anförts och med tillstyrkande av det av Kungl. Maj:t begärda anslaget hemställer utskottet, a) att riksdagen må till Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.» I stället för punkterna b) och c) yrkar jag som motförslag tillstyrkande av den av mig tidigare åberopade motionen.

Herr Ericsson i Kinna: Herr talman! Jag har icke alls missförstått vad herr Pettersson i Dahl menar. Saken är väl den, att enligt den författning som gäller för statsbidrag för anläggningar av vatten och avlopp vederbörande sökande har rätt att erhålla statsbidrag för viss överkostnad på företaget, när de avgifter kapitaliserats, som erlagts för förmånen av vatten och avlopp. Överkostnaden har man rätt att få statsbidrag på oavsett delägarnas privata ekonomi. Herr Pettersson i Dahl förordar behovsprövning även vid de anläggningar, som avse minst tjugu fastigheter. Det är väl rätt uppfattat, herr Pettersson i Dahl? Jag har sålunda icke missförstått honom, när jag säger, att det blir sämre förmåner för landsbygdens folk, om man följer herr Pettersson i Dahl och förordar behovsprövning, än om man bibehåller den författning, som är utfärdad av Kungl. Maj:t.

Herr Andersson i Dunker: Herr talman! Jag kan säga, att jag i allt väsentligt delar herr Petterssons i Dahl uppfattning i denna fråga. Självfallet vill varken han eller jag vara med om någon försämring av de förmåner landsbygden skulle få i fråga om vattenförsörjning. Men det är — det har sagts förut — mot den oerhörda byråkratisering man åstadkommer genom det föreliggande förslaget till vad man tror skall bli en bättre vattenförsörjning, som vi rikta oss. Jag kan icke bättre motivera påståendet om byråkratisering än genom att läsa upp en passus i statsutskottets utlåtande. Det står på sidan 38 följande: »Enligt den 17 november 1944 utfärdad författning angående statsbidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp skall den, som önskar erhålla statsbidrag, till vederbörande hälsovårdsnämnd ingiva skriftlig ansökning, åtföljd av arbetsplan med kostnadsberäkning. Efter erforderlig utredning och besiktning skall hälsovårdsnämnden med yttrande insända ansökningen till länsstyrelsen, som — efter hörande av egnahemsnämnden, förste provinsialläkaren och vägförvaltningen — har att med utlåtande och förslag överlämna ärendet till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vilken därefter avgör detsamma. För det stora flertalet ärenden, nämligen sådana som

*Bidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp.* (Forts.)  
avse 5—20 bostadsfastigheter, är emellertid handläggningen än ytterligare komplicerad. I dessa ärenden förutsattes före avgörandet, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samråder med egnahemsstyrelsen. Finna väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt egnahemsstyrelsen, att statsbidrag till den ifrågasatta anläggningen lämpligen bör beredas enligt de grunder, som gälla för bidrag av bostadsförbättringsmedel, vilka stå till egnahemsstyrelsens förfogande, skall ansökningen överlämnas till egnahemsstyrelsen. Vid skiljaktig mening mellan styrelserna härutinnan skall frågan om ärendets handläggning hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande. Då därutöver väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har att i hithörande ärenden samråda med arbetsmarknadskommissionen måste handläggningen av desamma sägas vara förenad med en mer än vanligt omständlig omgång, i all synnerhet om man tager i betraktande att de företag, som kunna komma i fråga som bidragsberättigade, äro rent lokala och väl åtminstone till en början måste bli tämligen begränsade till sin omfattning.» När man läser detta, måste man säga sig, att skall man behöva uttalanden och beslut av alla dessa olika myndigheter och kommissioner — eller vad de heta — för att få en dylik vattenanläggning genomförd, blir nog det hela ogjort i många fall.

Statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet yttrade i sitt anförande, att provinsialläkarna hade anført en rad exempel på att brunns- och vattenanläggningar under de senaste åren vore olämpligt utförda och att åtskilliga brister vidlådde dem. Jag skulle tro, att det icke gäller de under senare år gjorda anläggningar som utförts genom de bidrag egnahemsnämnderna ställt till förfogande, utan de många dåliga, äldre brunnar som vi ha. Men skall det vara nödvändigt att gå den nyss omtalade långa vägen för att få dessa brunnar förbättrade och få vatten- och avloppsanläggningarna moderniserade på landsbygden, då fruktar jag, att de usla brunnarna få vara kvar alltför länge.

Herr talman! Jag yrkar bifall till det förslag, som har framställts av herr Pettersson i Dahl.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. På av herr talmannen därå framställd proposition biföll kammaren till en början utskottets hemställan i punkten a).

Härefter gav herr talmannen beträffande punkterna b) och c) propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i berörda delar dels ock på bifall till det av herr Pettersson i Dahl under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkt 38 b) och c) av utskottets förevarande utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Pettersson i Dahl under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i punkterna b) och c).

*Punkterna 39—57.*

Vad utskottet hemställts bifölls.

*Punkten 58, angående länsarkitektorganisationen: Avlöningar.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (punkt 58) framlagt förslag till personalförteckning och avlöningsstat för länsarkitektorganisationen samt hemställt om anvisande av 964 000 kronor under organisationens avlöningsanslag.

*Anslag till  
länsarkitekt-  
organisa-  
tionen:  
Avlöningar.*

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lennart Johansson m. fl.* (I: 69) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagård m. fl.* (II: 125), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta inrättande av en befattning som biträdande länsarkitekt vid länsarkitektkontoret i Vänersborg från och med budgetåret 1945/46.

Utskottet hemställde,  
att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 69 och II: 125,

a) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

b) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Länsarkitektorganisationen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 964 000 kronor.

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herr *Danielsson*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 69 och II: 125 om en biträdande länsarkitektbefattning i Älvsborgs län och alltså hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 69 och II: 125,

a) godkänna i reservationen intagen personalförteckning för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

b) godkänna av reservanten framlagd avlöningsstat för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Länsarkitektorganisationen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 970 800 kronor.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Danielsson**: Herr talman! Vid föreliggande punkt har jag avgivit en reservation, som går ut på en utökning av den föreslagna länsarkitektorganisationen genom inrättande av en befattning som biträdande länsarkitekt med placering i Vänersborg.

Jag skall icke upptaga tiden länge utan skall endast med ett par ord beröra frågan. Av propositionen framgår, att byggnadsstyrelsen begärt en utbyggnad av personalorganisationen. Kungl. Maj:t har icke sträckt sig så långt som byggnadsstyrelsen och har i fråga om biträdande länsarkitekterna stannat vid en utökning av befattningarna med tre. Ett län, som blir utan biträdande länsarkitekt, är Älvsborgs län. Man anser emellertid där, att det är mycket behövt med en sådan. Det har väckts ett par motioner, en i första kammaren och en i denna kammare, vari betonas behovet av en biträdande länsarkitekt i Vänersborg. Var och en vet, hur detta län sträcker sig, och det har varit ett önskemål, att en biträdande länsarkitekt skulle kunna ha mottagningar i länets stora industricentrum Borås, som har en befolkning på över 50 000 invånare.

*Anslag till länsarkitektorganisationen: Avlöningar. (Forts.)*

Utskottet har icke underskattat de skäl, som i motionerna anförts. Tvärtom tycks utskottsmajoriteten vara fullständigt övertygad om att önskemålet är befogat. Men utskottet har ett enda motiv för sitt avstyrkande, och det är att förslaget framställts motionsvägen. Men ingen regel är väl utan undantag. I vissa fall kunna givetvis förhållandena vara sådana, att det icke går för sig att på en enskild motion vidtaga några positiva åtgärder från riksdagens sida, men när det gäller ett så begränsat fall som detta, tycker jag att man ändå skulle kunna våga sig på bifall, då man ju icke kan anföra några motiv emot förslaget.

Jag skall, som jag nämnde, icke upptaga tiden länge. Jag vill endast intyga vad alla, som haft med saken att skaffa, sagt, nämligen att förhållandena, sådana de nu äro, äro nästan oeffterrättliga, detta till följd av en del omständigheter, som jag icke här skall gå in på. Behovet i detta fall är stort, och motionärerna ha motiverat sin ståndpunkt utförligt. Förslaget skulle som sagt innebära en utökning — det framgår av näst sista och sista sidorna i betänkandet — av organisationen med en biträdande länsarkitekt och givetvis en motsvarande höjning av anslaget till organisationen.

Det skulle kanske vara mycket att säga om saken, men jag vill endast ännu en gång understryka, att man inom länet är fullständigt enig om att det är nödvändigt, om man icke skall råka in i rent kaotiska förhållanden, att frågan löses och löses snart.

Under återopande av motiveringen i motionerna samt under hänvisning till statsutskottets egen motivering i fråga om behovet tillåter jag mig, herr talman, yrka bifall till den vid föreliggande punkt fogade reservationen.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Statsutskottet har icke ansett sig kunna gå längre på denna punkt än till vad departementschefen föreslagit.

På de skäl, herr talman, som utskottet utvecklat i betänkandet, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr **Hagård**: Herr talman! Jag skulle ha kunnat avstå från ordet, men jag skulle vilja påpeka en liten sak. Utskottets talesman i dag antydde vid början av detta utlåtandes behandling, att man försökt tillfredsställa både departementschefen och motionärerna. I denna punkt har man tillfredsställt motionärerna så långt, att man i det allmänna resonemang man fört varit synnerligen välvilligt inställd. Men man har glömt att draga slutsatsen av detta resonemang och kommit till ett avstyrkande i stället för ett tillstyrkande.

Jag vet mycket väl, att det icke är lönt att här ställa något yrkande, då man icke är villig att tillgodose ett speciellt länsintresse. Jag vill dock påpeka, att detta län är en smula oformligt och på grund av sina stora avstånd har det rätt besvärligt att, när det gäller länsarkitektorganisationen, tillfredsställa de behov som verkligen förefinnas.

Jag ber, herr talman, kort och gott att få konstatera, att utskottets skrivning visar en så välvillig inställning till motionerna, att man kan ha skäl att vänta, att statsrådet vid nästa tillfälle kommer att taga upp frågan på nytt. Under sådana förhållanden har ju frågan fallit framåt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan.

*Punkterna 59—86.*

Vad utskottet hemställt bifölles.

*Punkten 87.*

Lades till handlingarna.

## § 12.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en överingenjörsbefattning vid försvarets fabriksverk m. m.; och

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1945/46 till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förrådsfond m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

## § 13.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

*Punkten 8.*

Lades till handlingarna.

*Örvida punkter.*

Vad utskottet hemställt bifölles.

## § 14.

Föredrogs vart efter annat bevillningsutskottets betänkanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning av giltighetstiden för vissa tilläggstullar; och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för Filip Malmqvist i Huskvarna från skyldighet att erlagga viss stämpelavgift.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

## § 15.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.

*Ändrad  
lydelse av  
5 kap. 8, 9  
och 10 §§  
strafflagen.*

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hedlund** i Rådom: Herr talman! För samhällets bestånd är det uppenbarligen av avgörande betydelse, att begångna brott bli i största möjliga utsträckning uppdagade och brottslingarna bestraffade. Brottslingarnas gripande och kvarhållande ingår som ett mycket viktigt led i den verksamhet som har till syfte att upprätthålla lagar och förordningar. Våld måste självfallet få användas för detta ändamål. De gärningar som föranleda personers omhändertagande kunna vara av den mest skiftande beskaffenhet, från mord

*Ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen. (Forts.)* <sup>1</sup>

ned till komplikationer i samband med vägran att lösa spårvagnskvitto och liknande ting. Våldsanvändningen kan icke begränsas till personer som äro lagligen förvunna att ha begått brott eller till personer beträffande vilka eljest vunnits visshet om att de begått brott — jag berör här för att förenkla framställningen endast den våldsanvändning som står i samband med brott i juridisk teknisk mening och alltså icke lösdrivarnas omhändertagande etc. — utan man måste i stor utsträckning omhändertaga och kvarhålla misstänkta personer som ofta senare visa sig vara helt oskyldiga. Särskilt dessa två omständigheter, den ena, att bagatellartade förseelser kunna föranleda omhändertagande, och den andra, att redan misstanke om brott kan medföra sådan åtgärd, äro ägnade att mana till någon försiktighet vid bestämmandet av måttet av det våld som i olika situationer får komma till användning. Visserligen hör man någon gång sägas, att den som söker undkomma polisen bör, oavsett förseelsens storlek, få skylla sig själv, även om han skulle bli föremål för exempelvis beskjutning. De som resonera på det sättet göra sig emellertid enligt min mening skyldiga till en stor förenkling av problemet. Man kan bland annat icke bortse ifrån att missförstånd kunna uppkomma i samband med någons omhändertagande och att särskilt yngre personer vid ett sådant tillfälle kunna gripas av en panisk förskräckelse, som gör att de besinningslöst rusa bort från platsen. I ett civiliserat land kan man knappast tänka sig den regeln, att allt våld får användas som är nödvändigt för vederbörandes kvarhållande eller gripande. Den ordern kan icke ges, att så snart någon söker rymma eller undgå att bli gripen gäller det att tillse att han död eller levande faller i myndigheternas händer. Det gör icke heller det föreliggande lagförslaget. Endast det våld må brukas, heter det, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Denna regel förefaller i förstörande rätt tillfredsställande. Det våld som är försvarligt med hänsyn till omständigheterna får brukas, men intet därutöver. Men hur ställer sig saken i praktiken? Hur ställer det sig, om den enskilde fjärdingsmannen eller polismannen skall på egen hand i olika situationer avgöra vad som är försvarligt eller icke? Olika fjärdingsmän eller polismän skulle säkerligen ofta ha olika åsikter om den saken i samma situation. Lagrådet uttalar på den punkten, att den allmänna begränsningen i fråga om måttet av det våld som i varje särskilt fall är tillåtet är mycket allmänt hållen och ger föga ledning rörande det våld som under olika förhållanden får anses försvarligt. Då emellertid — heter det vidare i lagrådets uttalande — enligt departementschefen närmare bestämmelser i ämnet äro avsedda att utfärdas och stadgandets huvudsakliga syfte därför kommer att bli att bilda en grundval för dylika bestämmelser, ansåg sig lagrådet kunna tillstyrka förslaget.

Det är alltså enligt vad departementschefen uttalat icke alls meningen att varje fjärdingsman eller polisman skall med ledning av endast detta vaga uttryck avgöra när och i vilken omfattning våld får användas. Uttrycket är endast avsett som en grundval för närmare bestämmelser avsedda att meddelas i administrativ ordning.

Fråga är emellertid, om uttrycket »det våld som med hänsyn till omständigheterna är försvarligt» på ett tillfredsställande sätt fyller ens en uppgift som en sådan grundval. Säkert är, att olika svenska medborgare skulle lägga in väsentligt olika innebörd i detta kautschukuttryck. Somliga skulle anse ett mycket stort mått av våld försvarligt i situationer, där andra personer skulle ställa sig ganska restriktiva. I själva verket förefaller det mig, som om man med god vilja kan pressa in litet av varje i uttrycket »vad som kan anses försvarligt». Jag undrar om icke exempelvis en person med en viss gestapomen-talitet inom denna ram skulle kunna utfärda administrativa föreskrifter som

*Ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen. (Forts.)*

i ganska hög grad skulle tillfredsställa honom. Enligt min mening är därför bestämmelsen alltför allmänt hållen för att lämna den rättssäkerhet som är rimlig. Förslaget är på den punkten i själva verket i viss mån liktydigt med en fullmaktslag med en ganska vid fullmakt. Sådana äro ju nödvändiga ibland, och särskilt i kristider kan man få finna sig i sådant, men då bruka de vara begränsade bland annat med avseende på tiden. Här åter är det fråga om en varaktig lag. Det är icke en fullmakt — jag tillåter mig kalla den så därför att jag på det sättet enklare får fram det jag åsyftar — bara för den sittande regeringen, utan det är en fullmakt som kan komma att tagas i bruk decennier efter den dag som i dag är. För min del tycker jag, att det icke är lämpligt att lämna sådana fullmakter. Grundvalen som lagrådet talar om hade bort vara fastare, om inte detta låtit sig göra på annat sätt så genom att instruktiva kompletterande bestämmelser, i den mån de fått allmängiltighet, influtit i en särskild lag.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra. Jag ville bara uttala, att jag skulle ha varit mycket tacksam, om man i dylika sammanhang ville giva litet mera stål och litet mindre guttaperka.

Herr **Rylander**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

## § 16.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. *Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.*

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 186 i första kammaren av herr *Karl Johan Olsson* och nr 175 i andra kammaren av herr *Olsson* i Mellerud. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid måtte upptagas till utredning i samband med utredningen om en revision av strafflagen för krigsmakten.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, som därav kunde föranledas.

Reservationer hade avgivits

1:o av herrar *Linnér*, *Siljeström* och *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån en överflyttning å de allmänna domstolarna av mål, som hörde till krigsdomstolarnas upptagande, kunde låta sig genomföras;

2:o av herrar *Westman* och *Werner*, vilka hemställt, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag dels om ändring i krigsdomstolarnas sammansättning, därvid frågan om ett visst lekmannainflytande ävensom en större domarkompetens hos domstolens militära bisittare jämväl syntes böra övervägas, dels ock huruvida och i vad mån vissa mål, vilka nu upptoges vid krigsdomstol, lämpligen kunde överföras till avgörande vid allmän domstol.

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

**Herr Werner:** Herr talman! Även om man i viss mån kan dela utskottets teoretiska betänkligheter emot att söndersplittra rättstillämpningen, särskilt inom straffrätten, på olika slag av domstolar, kan man i fall som detta dock icke bortse från rent praktiska omständigheter. Med militärväsendet, som på grund av omständigheternas tryck utvecklats till en omfattning som motionärerna själva tidigare aldrig torde ha drömt om, följa speciella förhållanden, vilka helt enkelt inte utan vidare låta sig inordna i den civila samhällsorganisationen. Även om vi alla önska att i en snar framtid få återgå till mera fredliga förhållanden, med en därav följande minskning av vår militära beredskap, så veta vi för dagen bra litet om vilka möjligheter härtill som i detta hänseende kunna föreligga eller hur långt in i framtiden dessa möjligheter äro för handen. Då vi för den närmaste framtiden alltså icke torde kunna räkna med någon större avveckling av vår försvarsberedskap, kan det icke vara förnuftigt att nu vidtaga så ingripande förändringar i den militära organisationen som utskottsmajoriteten här föreslår, nämligen ett fullständigt och så gott som omedelbart avskaffande av krigsrätterna i fredstid.

Utskottet har härvid gått längre än motionärerna själva tänkt sig. Dessa hade endast begärt utredning i samband med den pågående revisionen av strafflagen för krigsmakten, då däremot utskottet utformat sitt yrkande i form av ett tvingande direktiv för en utredning om ett rent avskaffande av krigsdomstolarna. Utskottet har sålunda, till synes avsiktligt, uteslutit varje annat alternativ, exempelvis möjligheterna av en demokratisering av militärdomstolarna för att mera anpassa dem till en folklig uppfattning och stärka de breda lagrens tillit till deras ovöld i domsutövningen. Denna bristande tillit, varom både motionärerna och utskottet tala, torde till största delen endast vara en kvardröjande uppfattning från tidigare förhållanden, ty med den sammanställning, som krigsdomstolarna numera ha, med två civilpersoner, den ene såsom domare och den andre som auditör, torde rättssäkerheten vara mycket starkt förankrad.

Den opinion som med mer eller mindre rätt vänder sig emot den militära rättsskipningen torde äga långt större anledning att vända sig mot krigslagarnas utformning — i detta fall den gamla strafflagen för krigsmakten — än emot själva tillämpningen av samma lag. Det är till den ovan påtalade demokratiseringen av militärdomstolarna, till vilken reservanterna herr Westman och undertecknad syfta, då vi i likhet med motionärerna och utskottet yrka på en utredning, men med det syftet att reformera och bibehålla dem. Härvid borde det vara möjligt att tillföra domstolen ett visst lekmannainslag — varför inte någon härför lämpad ur manskapet? — samt att i enlighet med överbefälhavarens nyligen utfärdade order tillse att de militära bisittarna äga nödiga kvalifikationer för sin uppgift inom domstolen. Tillsammans med en modernisering av strafflagen för krigsmakten vore säkert dessa rätt begränsade åtgärder jämte överförande av vissa mål till de civila domstolarna att föredraga framför ett fullständigt avskaffande av krigsdomstolarna, med alla de konsekvenser som därav måste följa.

Statistiken visar att år 1942 avdömdes ej mindre än 9 597 mål inför krigsdomstolarna. Antalet inkomna mål var samma år 10 317 och från föregående år uppskjutna 191. Arbetsbalansen utgjorde således ej mindre än 10 508 mål. Tillåt mig, herr talman, att uttrycka mina starka betänkligheter emot att på en gång överföra denna betydande arbetsbelastning på civildomstolarna, vilket synes ännu mera oförnuftigt, för att inte säga oförnuftigt som detta överförande synes vara avsett att ske samtidigt med den stora omläggningen av

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.)  
rättegångsförfarandet i övrigt. Tidpunkten för det av utskottsmajoriteten diktade avskaffandet synes ur alla synpunkter vara mycket illa vald.

Hur som helst så torde en betydande del av de militära förseelserna vara av sådan art att militära bisittare icke kunna undvaras, och därmed har nödvändigheten av en speciell avdelning i den civila domstolen uppstått. Det skulle alltså leda till att man på en annan väg här får en krigsrätt, nämligen en avdelning inom civildomstolarna med motsvarande sammansättning som krigsrättens. I de fall då en eller flera militärförläggningar ligga inom en häradsrätts domkrets torde det till och med uppstå svårigheter att uppbringa nämndemän som kunna avstå nödig tid för ytterligare tidsödande tingsförhandlingar, samtidigt som en delning av domsagan kan bli ofrånkomlig. Säkert skulle det mycket snart visa sig nödvändigt att i ökad omfattning överlämna en betydande mängd militära mål till avgörande av vederbörande militära befälhavare. Det är en omständighet som t. o. m. hos motionären själv, vilket i debatten i första kammaren av honom erkänts, skapat en viss tveksamhet med hänsyn till hur detta skulle komma att mottagas av den allmänna opinionen. Detta torde icke vara ägnat att stärka tilliten till rättssäkerheten eller främja det syfte som motionärerna velat uppnå.

Det verkligt betänkliga vid ett bifall till utskottets yrkande är att därmed stänges definitivt vägen för varje form av undersökning för undvikande av de ofrånkomliga konsekvenser som krigsdomstolarnas ovillkorliga avskaffande måste medföra i form av rubbningar i det civila rättsväsendet, eventuellt i militär disciplin och organisation, i ökade kostnader för rättsväsendet, i tidsutdräkt och resor m. m. Allt detta ligger fullständigt oklart och outrett; vad som däremot är fullt klart är utskottets ovillkorliga tvingande direktiv för ett förutsättningslöst avskaffande. Det ges sålunda ingen som helst möjlighet vid bifall till utskottets förslag för en eventuell utredning att undersöka andra vägar än ett avskaffande av krigsdomstolarna i fredstid och därmed också överförande av denna betydande arbetsbelastning till vissa härads- och rådhusrätter, som därmed skulle ställas inför mycket svåra arbetsförhållanden.

Jag tillåter mig, herr talman, att påpeka ytterligare en omständighet som gör åtminstone mig betänksam. Jag är icke övertygad om att det i verkligheten är humanare eller lindrigare för en tilltalad, exempelvis av manskapet, att dragas inför en häradsrätt eller rådhusrätt för att kanske vid åtskilliga rättegångstillfällen schavottera inför offentligheten och slutligen dömas. Det militära livet leder oftare än det civila livet till förseelser, och det torde i verkligheten betraktas såsom lindrigare att få sona dessa förseelser inom militärförbandets slutna krets än att utställas till allmänt beskådande, där efterverkningarna oftast äro den svåraste straffpåföljden. Särskilt är detta fallet vid egendomsbrott, som vid de civila domstolarna i allmänhet bedömas hårdare. Om någon efter ett utslag av en civil domstol för en egendomsförbrytelse åsättes tjuvnadsmärket, kan den felande komma att lida av detta hela livet. Jag vill icke därmed ha sagt, att icke egendomsbrott i militärtjänst böra bedömas och straffas hårt, men jag gör gällande, att frestelserna och möjligheterna till förseelser inom det militära livet äro större än inom det civila. Jag tror, att det är humanare och lindrigare för den som råkar begå en förseelse eller ett brott i militärtjänst att dömas inom den militära kretsen än att nödgas schavottera inför offentligheten. Jag kan icke underlåta att ge uttryck åt dessa farhågor, som tyvärr torde visa sig vara alltför välgrundade.

Med det sagda har jag icke velat göra gällande att allting är välbeställt, som det nu är på den militära rättsskipningens område, men jag har av rent praktiska skäl icke kunnat ansluta mig till utskottsmajoritetens alltför osmi-

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*  
diga förslag, utan hemställer om bifall till den av herr Westman och mig avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herr *Mosesson*.

Herr *Ljungberg*: Herr talman! Utskottsmajoriteten förklarar sig anse, att övervägande skäl tala för att krigsdomstolarna i fredstid helt avskaffas. Den utredning, som utskottet hemställer att riksdagen skall anhålla om hos Kungl. Maj:t, avser icke huvudfrågan, d. v. s. krigsdomstolarnas vara eller icke vara, utan endast frågan om huru vissa organisatoriska och praktiska spörsmål, som uppkomma vid övergången till annan ordning för de militära målens avgörande än den nu gällande, skola lösas. Genom att bifalla utskottets hemställan skulle alltså riksdagen på grundval av den föreliggande motionen utan vidare utredning förorda, att krigsdomstolarna helt avskaffas.

Utskottet har emellertid icke enhälligt intagit denna kategoriska ställning. I en reservation av herrar Linnér och Siljeström samt mig har i stället yrkats, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning huruvida och i vad mån en överflyttning å de allmänna domstolarna kan låta sig genomföras av mål, som enligt nuvarande bestämmelser skola upptagas av krigsdomstol. I detta yrkande innefattas alltså begäran om en förutsättningslös utredning av själva huvudfrågan. Det är klart, att utredningen — om en överflyttning helt eller delvis visar sig möjlig, lämplig och erforderlig — också naturligtvis skall omfatta därav föranledda, organisatoriska och praktiska spörsmål.

Utskottet har icke ansett sig ha anledning att nu i sitt utlåtande utveckla alla de skäl, som enligt dess mening tala för att krigsdomstolarna avskaffas, utan hänvisar till vad utskottet därom anför i sina utlåtanden vid 1920 och 1932 års riksdagar. Utskottet säger sig anse, att däri återopade skäl alltjämt torde äga giltighet, och vill göra gällande, att dessa skäl ej blivit motsagda av majoriteten inom riksdagen. Det skulle taga för lång tid att här närmare redogöra för bakgrunden till detta utskottsmajoritetens uttalande. Den intresserade kan också av handlingarna taga kännedom därom. Men det är dock anledning att erinra om, att en år 1933 framlagd proposition, som bl. a. avsåg, att regements- och stationskrigsrätterna skulle upphöra, i enlighet med första lagutskottets hemställan blev av riksdagen avslagen. Anledningen till att första lagutskottet avstyrkte propositionen var icke enbart de konstitutionella betänkligheter, om vilka det nu talas i referatet i det föreliggande utlåtandet, utan även att utskottet i vissa andra hänseenden icke ansåg sig kunna godkänna de principer, på vilka förslaget byggde. Första lagutskottet vid 1933 års riksdag angav såsom slutomdöme av sin granskning av propositionen, att utskottet kommit till den uppfattningen, att frågan om krigsdomstolarnas avskaffande erbjöde stora svårigheter, som icke tillräckligt beaktats vid förslagets utarbetande, samt att deras undanröjande krävde en djupgående undersökning.

Så låg saken till, när den senast behandlades av riksdagen. Den djupgående undersökning, som första lagutskottet år 1933 ansåg erforderlig, vill emellertid första lagutskottets majoritet i år komma förbi, medan de reservanter, vilkas talan jag här för, vidhålla, att en sådan utredning erfordras, innan riksdagen kan ta ställning till huvudfrågan. En sådan utredning är så mycket mera behövlig som utvecklingen sedan år 1933 i åtskilliga hänseenden gått i den riktningen, att svårigheterna genom krigsdomstolarnas avskaffande måste förmodas ha blivit skärpta. Det kan vara tillräckligt att i det hänseendet framhålla endast ett par omständigheter. Först och främst medför den numera beslutade längre värnpliktstiden och den ökade kadern av vid försvaret fast

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

anställda, att ett betydligt större antal personer numera även i fredstid komma att lyda under krigsdomstolarnas domvärjo än som år 1933 förutsattes. Detta måste i och för sig medföra ökade svårigheter för överförandet av krigsdomstolarnas uppgifter på de allmänna domstolarna. Men härtill kommer att den materiella utrustning, som numera står till försvarsmaktens förfogande, icke blott är oerhört mycket mera omfattande utan även oerhört mycket mera komplicerad och tekniskt invecklad än tidigare. Det ankommer på krigsdomstolarna att i stor utsträckning verkställa undersökningar för utrönande av den ekonomiska ansvarigheten för skadad eller förkommen materiel, och det är uppenbart, att detta förhållande än ytterligare kommer att skärpa svårigheterna vid avskaffandet av dessa domstolar och detta icke endast på grund av storleken av den arbetsbörda, som skall överföras, utan även på grund av att speciell teknisk sakkunskap otvivelaktigt erfordras för att rätt bedöma sådana frågor.

Man kan dela utskottsmajoritetens uppfattning, att det är eftersträfvansvärt att det skapas enhetlighet i domstolsorganisationen och att specialdomstolar så långt möjligt undvikas. Reservanterna ha också i reservationen givit uttryck åt denna uppfattning. Men härav följer icke, att man doktrinärt skall avvisa tanken på inrättande eller — som i detta fall — bibehållande av specialdomstolar, när detta är sakligt motiverat. Vår rättegångsordning visar flera exempel på sådana specialdomstolar och t. o. m. på specialdomstolar, som inrättats i senare tid. Man kan ju erinra om vattendomstolarna och arbetsdomstolen. Ingen torde på allvar vilja ifrågasätta, att dessa domstolar skulle avskaffas. Man är medveten om att de frågor, som komma under dessa domstolars prövning, kräva tillgång inom domstolen på speciell teknisk sakkunskap inom särskilda fackområden.

Frågan är nu om och i vad mån liknande förhållanden föreligga i de militära målen. Kunnas dessa avgöras utan speciell fackkunskap inom domstolen? Man synes ganska obetingat kunna bejaka denna fråga i vad beträffar vissa av de militära målen. Det gäller då framför allt sådana mål, som avse brott, vilka äro straffbelagda även i allmänna strafflagen. Det vore otvivelaktigt en fördel, om handläggningen av sådana mål kunde hänvisas till allmän domstol även när de brott det gäller begåtts av militär personal inom militärt område eller mot annan militärperson. Därom råder ingen meningsskiljaktighet mellan utskottsmajoriteten och reservanterna.

Men icke alla mål, som handläggas av krigsdomstolarna, äro av denna karaktär. Det finnes sålunda brott, som endast behandlas i strafflagen för krigsmakten, och det finnes de s. k. undersökningsmålen. För bedömandet av dylika mål erfordras tillgång till militär sakkunskap. Som i reservationen framhålles framträder detta behov ofta i fråga om straffmätning och vad därmed äger samband. Det synes uppenbart, att den militära sakkunskapen på grund härav i dylika mål bör finnas tillgänglig inom domstolen själv och kunna göra sin mening gällande under domaransvar.

Det göres i utskottets utlåtande gällande, att behovet av militär sakkunskap vid avgörandet av militära mål, där sådant behov yppar sig, skulle kunna tillföras de allmänna domstolarna på samma sätt som eljest sker, då särskild fackkunskap erfordras, d. v. s. genom att den sakkunnige höres av domstolen. Det må härtill anmärkas, att detta tillvägagångssätt icke alltid befunnits tillfredsställande. Det kan nu icke hjälpas, att bedömandet av en sak kan te sig annorlunda än det eljest skulle göra, när bedömandet sker under domaransvar. Detta är ett förhållande som man i detta sammanhang icke bör förbise. Det är också av vikt att det bland militärerna fostras personer, som under lugna förhållanden kunnat lära sig vad ett sådant ansvar verkligen innebär. Ty icke ens

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.) utskottsmajoriteten har velat göra gällande, att krigsdomstolar kunna avskaffas under krig eller därmed jämförliga förhållanden. Då måste de finnas, och då måste militärer inträda i dem, ja, under utomordentliga förhållanden förutse krigslagarna t. o. m. att domstolen kan komma att fungera utan något som helst inslag av juridiskt utbildade domare. Med hänsyn till rättssäkerheten måste det då vara angeläget att de militärer, som i händelse av krig under alla omständigheter måste ingå i krigsdomstolarna, icke komma oprövade till sin ansvarsfyllda uppgift. Utskottsmajoriteten har på tal om dessa förhållanden angivit, att kärnan i de krigsrätter, som enligt på förhand fastställd organisation skola finnas under krigstid, kommer att bildas av de ledamöter i de allmänna domstolarna, som redan i fredstid sysslat med de militära målen. Det torde emellertid framgå av vad jag här anfört, att denna förutsättning icke under alla omständigheter kommer att föreligga.

Ehuru reservanterna således anse det önskvärt att vissa slags mål överföras från krigsdomstolarna till de allmänna domstolarna, äro de icke beredda att nu utan vidare förklara krigsdomstolarna i fredstid vara obehövlige. I vilken omfattning en överflyttning till de allmänna domstolarna lämpligen kan ske är en fråga, som bör ställas under den utredning, som nu kommer att begäras. Att därvid också måste beaktas inverkan av en sådan överflyttning på de allmänna domstolarnas arbetsbörda är uppenbart.

I ännu en reservation till utskottsutlåtandet har den frågan tagits upp, om man icke genom ökat lekmannainslag i krigsdomstolarna skulle kunna göra dessa mera funktionsdugliga. Det har från juridiskt sakkunnighåll förklarats för mig, att det skulle möta utomordentligt stora, för att icke säga oöverstigliga praktiska svårigheter att ordna en sådan förstärkning av dessa domstolar. Det synes mig därför vara vanskligt att direkt ställa ett yrkande på en sådan förstärkning. Skulle emellertid möjlighet föreligga att ordna saken, kan jag icke se något hinder för att den utredning, som nu begäres, överväger även det uppslaget.

På grund av det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Linnér m. fl. avgivna reservationen.

Som tiden nu var långt framskriden och ytterligare talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga ärenden på föredragningslistan till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

## § 17.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 12, angående regleringen för budgetåret 1945/46 av utgifterna under riksstatsens tolfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensionsväsendet, utom i vad angår anslagen till allmänna indragningsstaten;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 22 december 1939 (nr 895) angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och bankrörelse m. m.;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 7 juni 1940 (nr 437) angående utövande under vissa utomordentliga förhållanden av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret tillkommande befogenheter, m. m.;

nr 120, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående förlängning av bemyndigande för fullmäktige att till riksbanken överlämna skattkamarväxlar m. m.;

nr 122, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.; och

nr 123, i anledning av väckta motioner angående ändring av gällande bestämmelser om val av huvudmän i sparbank.

### § 18.

Herr *Jansson* i Örebro avlämnade en av honom undertecknad motion, nr 571, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 241, angående anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.53 em.

In fidem

*Sune Norrman.*

## Onsdagen den 11 april.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

### § 1.

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning första lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.*

(Forts.)

Herr *Olsson* i Mellerud, som anförde: Herr talman! Det är ingalunda första gången som detta ärende prövas av den svenska riksdagen. För inte så länge sedan hade ju riksdagen tillfälle att ta ställning till en kungl. proposition, som gick ut på avskaffande av krigsdomstolarna. Andra kammaren anslöt sig då till propositionens förslag, men med någon rösts övervikt blev resultatet det motsatta i första kammaren.

Den springande punkten i detta ärende är det olämpliga i att söndersplittra domstolsorganisationen och skapa specialdomstolar för olika arter av mål. Det är visserligen sant, att vi redan nu ha ett par specialdomstolar, nämligen dem för vattenrätt och arbetsrätt. Man bör dock härvidlag bemärka, att det är en väsentlig skillnad på arten av de mål, som behandlas av dessa specialdomstolar, och de mål i övrigt, som gå till de allmänna domstolarna.

Framför allt har man ansett det i hög grad olämpligt att upprätta specialdomstolar för handläggning av brottmål. Här om någonsin är det ett känsligt område av svenska rättsväsendet. För sådana mål är det av betydande vikt att man ser till att likheten inför lagen — denna allmänna mycket betydelse-

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.)  
fulla grundsats — upprätthålles helt och fullt. Det är knappast tvivel underkastat, att om man införde specialdomstolar på brottmålsens område skulle man i längden inte kunna undvika, att det i tillämpningen uppstod olika praxis, varigenom man skulle ställa vissa medborgargrupper i en antingen sämre eller bättre ställning än om de blivit dömda av de allmänna domstolarna. Detta är min principiella synpunkt på dessa problem.

Grundsatsen om allas likhet inför lagen kan mycket lätt få en allvarlig knäck, om vissa grupper av medborgare skulle behandlas på ett annorlunda sätt än andra. Man bör således enligt min mening förhindra uppkomsten av specialdomstolar, ja, t. o. m. avskaffa specialdomstolarna, såvida det inte föreligger alldeles särskilda skäl för deras fortbestånd, såsom exempelvis beträffande vattendomstolarna och arbetsdomstolen.

Denna ledande princip i det svenska rättsväsendet är enligt min mening så viktig, att man vid avgörandet av en fråga som denna inte kan bortse därifrån.

De allmänna svenska underdomstolarna ha på senare tid undan för undan skaffat sig ett mycket stadgat anseende som rättsvärdande organ i det svenska samhället. Till följd av de förbättringar, som vidtagits genom de utbyggnader av domstolsväsendet, vilka pågått på sista tiden och som komma att slutföras i och med genomförandet av den allmänna processreformen, kunna dessa rättsorgan få en ännu bättre ställning i det allmänna svenska rättsmedvetandet. Om man således med glädje konstaterar detta förbättrade anseende för de svenska underdomstolarna, så måste man — även om man såsom jag är försiktig med kritiken mot krigsdomstolarna — ändock konstatera, att de icke ha den starka förankring i det svenska rättsmedvetandet, som de allmänna domstolarna ha.

Man frågar sig givetvis vad anledningen kan vara till detta förhållande. I icke ringa mån bottnar detta säkerligen i den sammansättning som dessa domstolar ha. De utgöras som bekant av två jurister, en ordförande och en auditor, samt två militära befälspersoner. Det är ingalunda egendomligt utan tvärtom ganska naturligt att dessa befälspersoner, vilka oftast äro officerare, givetvis inte gärna kunna bortse från sin yrkesmilitära syn på föreliggande rättsproblem. Denna grundinställning måste påverka även den militärperson, som allvarligen strävar efter objektivitet. Det är därför ställt utom allt tvivel, att detta förhållande påverkar vederbörande officers allmänna bedömande av rättsfallen i fråga. Jag vill i detta sammanhang även erinra om att det inte sällan händer, att det endast är en civilperson och tre militära ledamöter i krigsdomstolarna. Auditören är nämligen ganska ofta en reservofficer, och som sådan får han åtminstone i någon mån sin grundinställning färgad av de synpunkter, som kunna anläggas från militära utgångspunkter.

För den menige mannen, som ställes inför krigsdomstolen, är det ganska naturligt att han i de militära ledamöterna ser sina överordnade, vilka från hans synpunkt sett äro företrädare för åsikter, som äro svåra att förena med hans egna. Det är förklarligt, att den menige mannen får en förnimmelse av att hans intressen ha svårt att bli tillgodosedda i en domstol, som är sammansatt på detta sätt. Det är ingen kritik mot de enskilda personerna i dessa krigsdomstolar, utan det är endast en kritisk inställning till den olämpliga sammansättningen av nämnda domstolsorgan.

I en reservation från bondeförbundshåll till detta utlåtande har man gjort gällande, att man skulle söka komma till rätta med detta problem genom att förstärka den civila representationen i krigsdomstolarna och undersöka möjligheterna för manskapsrepresentation i krigsdomstolarna. Jag har själv ingalunda varit främmande för denna tanke. Jag vågar tvärtom påstå, att det när-

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

mast var undertecknad som först framförde detta uppslag. Jag har ingående diskuterat detta problem och undrat om man inte genom en manskapsrepresentation i krigsdomstolarna skulle kunna komma till rätta med de svagheter, som de militära domstolarna med sin nuvarande sammansättning ha. När jag emellertid resonerade igenom dessa angelägenheter dels med mig själv och dels med mina kamrater i utskottet, blev jag på det klara med att man inte skulle kunna bemästra svårigheterna på denna väg. Det måste såvitt jag förstår vara ytterligt svårt för en menig man att bli bisittare i den militära domstolen och där vara med om att döma till exempel sina överordnade. Är det någon som tror att den menige mannen skulle kunna känna sig så obunden, att han verkligen skulle kunna bli den förlösande kraft, som skulle nyskapa de militära domstolarna? Jag tror det icke. Därtill kommer den principiella synpunkt, som jag tidigare framfört, nämligen att man endast i mycket trängande fall skall skapa eller vidmakthålla specialdomstolar. Denna principiella invändning skulle ju kunna göras även om bondeförbundsreservanternas förslag antoges. Reservanternas förslag till lösning av denna fråga kan således icke godtagas.

Reservanterna ha även gjort gällande att om man skulle överföra krigsrättsmålen till de allmänna domstolarna, skulle dessa få en sådan ansvällning av mål, att de i åtskilliga fall skulle bli alldeles överhopade med arbete. Detta argument är relativt nytt. Jag har inte tidigare mött det i diskussionen. Man har nämligen förut brukat anförä, att när vi väl kommit så långt, att vi genomfört den stora processreformen med den förstärkning av underdomstolarna, som denna reform innebär, skulle vi vara rustade för att pålägga de allmänna domstolarna de mål, som nu handläggas vid krigsdomstolarna.

Jag blev något överraskad över arten av den kritik, som framfördes av talesmannen för bondeförbundsreservationen. Ur rationell synpunkt måste det väl uppenbarligen vara en fördel om man i stället för att ha två jämlöpande domstolsorganisationer, som var och en arbetar på sitt håll, för över de mål, som förekomma vid krigsrätterna, att behandlas vid de allmänna domstolarna och på så sätt skapar en enhetlig allmän domstol för det svenska folket. Talesmannen i fråga förutspådde, att betydande kostnader skulle uppstå om man avskaffade krigsdomstolarna. Det finns inget belägg för detta hans påstående. Det finns snarare anledning tro, att man i kostnadshänseende skulle kunna vinna åtskilligt genom att i fredstid slopa hela krigsdomstolsorganisationen. Krigsrättsmålen skulle nämligen i flertalet fall utan någon väsentlig utbyggnad av de allmänna domstolarna kunna upptas till behandling av dem. Jag är visserligen medveten om att det inom vissa härads- och rådhusrätters domsområden finnes så många truppförband, att en delning av domsagan eller rådhusrätten bör komma till stånd. Dylika förändringar uppleva vi emellertid undan för undan genom mera betydande befolkningsförflyttningar. Sådana förändringar medföra ju ibland delning av domstolar eller utbyggnad av desamma. Enligt min uppfattning torde det emellertid inte möta några större svårigheter att efter genomförandet av den stora processreformen överföra målen från krigsdomstolarna till de allmänna domstolarna.

För att ytterligare belysa min principiella syn på förevarande problem vill jag framhålla, att krigsdomstolarna som specialdomstolar enligt min mening höra hemma i en tid, som inte är vår. Jag erkänner visserligen, att en modernisering av dessa domstolar skett, men till hela sin konstruktion ansluta de sig till den värvade armén. De ha därför ganska litet gemensamt med den värnpliktsarmé, som så småningom skapats här i landet. Det förhållandet att försvarsplikt införts som en obligatorisk medborgerlig skyldighet i vårt land samt

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.)  
genomförandet av vår fullständiga politiska demokrati — allt detta kräver, att den svenske medborgaren antingen han är i uniform eller i civil dräkt kan lita till samma rättsorgan och samma domstolsväsende.

Det kan inte vara rimligt att den svenske medborgaren endast därför att han beordras fullgöra rekryttjänstgöring eller militär beredskapstjänst skall lyda under andra domstolsregler än dem, som gälla för honom, då han utövar sitt dagliga arbete. Det är möjligt att det är en civilpersons syn på dessa problem. Jag tror emellertid, att denna min inställning är sund och riktig. Jag anser att det vore klokt av statsmakterna att acceptera denna inställning, som åsyftar att skapa större allmän likhet inför lagen. Enligt min uppfattning tål kravet på likhet inför lagen icke någon som helst prutmän.

De *tekniska* svårigheter, som enligt reservanternas uppfattning skulle föreligga i detta fall, äro ingalunda av den svåra beskaffenhet, som reservanterna velat göra gällande. De allmänna domstolarna handlägga utan tvivel åtskilliga mål, som äro väsentligt svårare att bedöma än de ofta mycket enkla krigsrättsmål som förekomma. Jag vill hänvisa till att man inom de allmänna domstolarna handlägger de mycket svårbedömliga patentmålen, där det krävs ingående teknisk kännedom om mycket besvärliga ting. Jag vill även erinra om att man inom samma domstolar handlägger vägtrafikmål, som många gånger kräva en stor speciell sakkunskap. Vid de allmänna domstolarna handläggas vidare mål, där det gäller att fälla omdömen om människors psykiska defekter i arvsprocesser, tvistemål i övrigt samt i brottmål. Genom den utrustning, som de allmänna domstolarna nu fått, samt till följd av att de med gällande bestämmelser kunna tillgodogöra sig speciell sakkunskap genom inkallande av sakkunnigvittnen eller på annat sätt underlättas domstolarnas arbete i betydande grad. Under sådana förhållanden synas de allmänna domstolarna vara mycket väl rustade att sköta den relativt enkla juridiska uppgift, som väntar dem, därest de skulle få handlägga även krigsrättsmål. Det förefaller mig som om endast juridisk orkeslöshet skulle hesitera inför det arbete, som de militära målen kunna åsamka de allmänna domstolarna.

Jag skulle även vilja säga ett par ord om den militära disciplinära bestraffningsrätten, som ligger något vid sidan om krigsdomstolarnas arbetsområde. Den disciplinära bestraffningsrätten är ju något berörd i utskottsutlåtandet. Otvivelaktigt kräver även detta område en översyn. De förseelser, som falla under den disciplinära bestraffningsrätten, äro visserligen av mindre allvarlig beskaffenhet än krigsrättsmålen, men en undersökning i syfte att förstärka rättssäkerheten även på detta område är ingalunda opåkallad.

Jag vill med några ord även beröra bristerna i de militära utredningsorgan som nu ha hand om förstahandsutredningen i de mål, som förekomma vid krigsrättsdomstolarna och på den disciplinära bestraffningsrätts område. Självfallet söka de, som handha denna utredning, att göra så gott de kunna. Då man närmare undersöker detta utredningsarbete finner man dock mycket snart hur valhant detta ofta bedrives och hur illa rustade organen i fråga i de flesta fall äro för handhavandet av nämnda mycket grundläggande uppgifter, som i hög grad påverka det slutliga bedömandet vid krigsdomstolarna. Jag hoppas, att man vid den översyn, som förestår, närmare undersöker såväl det militära disciplinära bestraffningsområdet som även de utredningsorgan, vilka få hand om utredningarna i de militära målen.

Talesmannen för bondeförbundsreservationen ville i sitt anförande göra gällande, att förtroendet för de militära domstolarna i verkligheten var orubbat samt att kritiken mot domstolarna hänför sig till tidigare skeden av domstolarnas verksamhet. Jag är den förste att erkänna, att under senare år åtskilligt gjorts för att förbättra och förstärka de militära domstolarnas ställning.

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

Jag är emellertid också lika villig att erkänna, att bristerna fortfarande äro så stora, att man sannerligen inte har anledning att utställa en växel av det slag, som reservationens talesman gjorde. Jag har här i min hand ett särtryck ur Svensk juristtidning, där revisionssekreterare C. Svennegård, vilken tidigare tjänstgjort på militieombudsmannens expedition, gör ett axplock över avdömda fall på det disciplinära bestraffningsområdet. Han visar där i siffror vad jag förut känt till i sak, men nu får ytterligare bestyrkt, nämligen den skillnad som råder mellan menig man och befälet när det gäller bestraffningar. Vi ha någonting som heter arrest utan bevakning. Denna bestraffningsform får enligt krigslagarnas bestämmelser tillämpas för såväl officerare som meniga. Revisionssekreterare Svennegård säger i sin redogörelse att det är endast i ytterst sällsynta fall, där denna mycket milda bestraffningsform förekommer för menig man. Han visar å andra sidan i siffror, att densamma dock förekommer i betydande utsträckning, när det gäller befäl. Han har sammanställt och undersökt ett siffermaterial från militieombudsmannens arbetsområde. Det har därvid visat sig, att i 219 fall, som röra bestraffningar av officerare och underofficerare, har i icke mindre än 184 fall straffet bestått i arrest utan bevakning på eget rum. Själv känner jag inte till något fall, där en menig man har bestraffats med arrest utan bevakning på sitt rum. Dessa förhållanden utgöra ett klart belägg för att likheten inför lagen icke är tillfredsställande såsom lagen nu tillämpas. Det göres enligt min mening inte mera vittne behov för att konstatera den saken. Det föreligger tillräckligt med omdömen som gå i den riktningen, att på detta område en annan ordning behöver komma till stånd för att skapa denna större likhet inför lagen, denna större rättssäkerhet, som vi äsyfta.

De skäl mot reformen, som anföras i reservationerna, äro ingalunda nya. Man plöjer i allt väsentligt med ganska ålderstigna kalvar. Jag känner igen dessa argument ända sedan de första gången anfördes i diskussionen. Ändå gör man i reservationerna gällande, att det är utskottsmajoriteten som inte har kommit med några nya argument. Mot detta skulle man kunna invända, att de gamla argumenten äro så starka, att det räcker med att man endast anför dem. Men, herr Werner, vore det inte skäl att ta sig en ytterligare blick på vad utskottet har skrivit? Vi föra faktiskt fram två nya sprakfålar, som inte varit med i utskottets spann förut. Vi peka för det första på det beslutade genomförandet av processreformen som ett nytt och mycket väsentligt skäl och fästa för det andra uppmärksamheten på att krigslagstiftningen, alltså strafflagen för krigsmakten, för närvarande befinner sig under utredning och att det med hänsyn härtill och med hänsyn till det nära samband, som råder mellan krigsdomstolarna och strafflagen för krigsmakten, är synnerligen angeläget att utreda dessa båda frågor i ett sammanhang. Utredningsmannen, som för närvarande är sysselsatt med undersökningen av strafflagen för krigsmakten, har meddelat, att han nu hunnit så långt i detta sitt arbete, att det skulle vara särskilt lämpligt att till prövning nu även upptaga frågan om krigsdomstolarna. Detta innebär att man skulle vinna väsentligt i tid och arbete. Om man nu skulle lägga frågan om krigsdomstolarna åt sidan för att kanske ta upp dem om ett eller annat år, så innebär det, att nya män måste läsa sig in i detta synnerligen besvärliga och svårtolkade problemkomplex. Det skulle medföra väsentligt ökade kostnader och väsentligt mera arbete att då genomföra denna utredning än om man tar den nu, när den kan ske i samband med utredningen om strafflagen för krigsmakten.

Herr talman! Jag vill sålunda till sist säga, att tidpunkten för en utredning av den föreliggande frågan nu är synnerligen lämplig, och det skulle med anledning av detta vara rätt underligt, om riksdagen skulle avvisa utrednings-

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.)  
kravet i det läge det nu befinner sig. Man har tidigare ifrån kritikernas sida ofta pekat på att man inte har kunnat ansluta sig till detta förslag beroende på att man inte ansett det svenska civila domstolsväsendet vara så funktionsdugligt, att det skulle kunna ta sig an de uppgifter, som åvila krigsdomstolarna. Man har sagt: vänta åtminstone tills processreformen är genomförd, och sedan detta är klart, kunna vi börja fundera på saken. Nu är som sagt beslut fattat om genomförandet av processreformen, nu äro vi framme vid den tidpunkt man tidigare åsyftat. Nu hemställa vi till kammaren om infriandet av nämnda löfte. Både principiella och praktiska synpunkter tala enligt mitt förmenande för att riksdagen nu bör följa utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Vidare yttrade:

**Herr Rylander:** Herr talman! Försvaret har på senare år blivit en hela folks angelägenhet som kanske aldrig tidigare i modern tid, och man kan säga, att de frågor, som röra försvaret, lyfts upp över de eljest markerade skiljelinjerna mellan olika partier och meningsriktningar. För hur lång tid kunna vi inte förutspå, men vi få väl säga, att vi ha all anledning att vara tillfredsställda så länge det förhåller sig på det sättet. Jag är övertygad om att man i de vidaste kretsar och inte minst bland försvarsväsendets målsmän måste anse, att vad som gjorts och kan göras för en demokratisering inom detta verksamhetsområde är till fromma för försvaret och därmed också för fosterlandet.

Jag för min del kan inte låta bli att se den föreliggande frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid även utifrån dessa synpunkter. En särskild jurisdiktion för personer tillhörande krigsmakten måste jag anse såsom en odemokratisk och icke tidsenlig anordning, som i vår moderna tid utgör ett ständigt irritationsmoment i förhållandet mellan befäl och manskap och i förhållandet mellan försvarsmakten och allmänheten. Enligt min mening måste det därför ur principiell synpunkt vara ett allmänt intresse av stor vikt att i detta hänseende få en ändring till stånd. Krigsdomstolarna ha också i ett flertal länder avskaffats. Att sådana specialdomstolar på sin tid avskaffades i Tyskland men vid det nazistiska maktövertagandet åter infördes säger ju en del om att det inte är i ett demokratiskt land en sådan anordning hör hemma.

Det förhåller sig otvivelaktigt så, att den nuvarande ordningen alstrat misstro inom breda lager av vårt folk. Genom mer än fyrtio år har den allmänna opinionen vidhållit sitt krav på en ändring. För egen del är jag benägen att tro, att denna misstro i stort sett saknar grund. I allmänhet torde krigsdomstolarna ha fungerat tillfredsställande, och i varje fall kan man säkert påstå, att inte några mera allvarliga missförhållanden råda med avseende å den militära rättsskipningen. Alldeles utan anledning är dock inte det missnöje som för sports. De yttranden, som på sin tid gjorts av en militieombudsman och en hovrätt, vars president varit militieombudsman, kunna inte fränkännas en viss betydelse.

Jag anser för övrigt inte, att det när det gäller att ta ställning till frågan om krigsdomstolarnas avskaffande har så stor betydelse, om det finns någon verklig grund till att krigsdomstolarna inte uppbäras av samma förtroende som de allmänna domstolarna, eller inte. Bara den omständigheten, att en sådan misstro uppkommit och genom flera decennier hållits vid liv synes mig ge anledning till att undanröja dess orsak, detta så mycket hellre som jag även av andra skäl anser det vara lämpligt, att krigsdomstolarna avskaffas i fredstid. Det har länge ansetts olämpligt att ha specialdomstolar för olika arter av mål.

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

Och man har endast då särskilda, tungt vägande skäl föreligga velat gå in för sådana. Det är nog inte svårt för vem som helst att förstå, att sådana särskilda skäl talat för inrättande av arbetsdomstolen och vattendomstolarna. Särskilt har det ansetts olämpligt med specialdomstolar för vissa brottmål. Skälen härtill behöver jag inte närmare gå in på, sedan herr Olsson i Mellerud redogjort därför.

Det är klart, att de militära målen för sitt rätta bedömande kräva inte bara kunskap om gällande bestämmelser utan också kunskap och erfarenhet beträffande militära förhållanden, men det är inte något för de militära målen speciellt, att sådan särskild sakkunskap erfordras. I många andra mål fordras i lika hög grad fackkunskap. Ja, av egen erfarenhet vet jag, att en domare mången gång önskar, att han skulle besitta egen sakkunskap på de mest skilda områden. Jag vet sannerligen inte hur många gånger jag själv skulle önskat, att jag haft medicinsk, teknisk och merkantil utbildning och erfarenhet och egen erfarenhet på jordbrukets och skogsbrukets område. Man torde kunna säga, att de förhållanden det här gäller som regel inte äro särskilt invecklade, om man jämför dem med andra, som äro föremål för de vanliga domstolarnas prövning. För en domare är det en alldaglig erfarenhet, att han inte själv kan vara insatt i alla speciella förhållanden och besitta egen sakkunskap i allting. I fråga om ren fackkunskap få domstolens ledamöter i många fall lita till andras sakkunskap, som domstolen får del av antingen på det sätt, att parterna sörja för att vid målets behandling erforderlig sakkunskap blir företrädd, eller också på det sätt, att på grund av särskilda bestämmelser sakkunniga ställas till domstolens förfogande. Så till exempel anlitas i ägodelningsmål lantmäteriteknisk sakkunskap genom att en lantmätare tillkallas att tillhandagå rätten med upplysningar. Det är svårt att förstå, varför inte även i militära mål nödvändig sakkunskap skulle kunna tillhandahållas rätten på samma sätt genom att någon med de speciella förhållandena förtrogen person ställes till rättens förfogande såsom sakkunnig. Jag för min del kan inte inse, att såsom det heter i herr Linnérs m. fl. reservation »sakkunskapen måste vara inlemmad i domstolen, och de sakkunniga utlåtandena måste avges under domaransvar».

I båda reservationerna anføres, att om krigsdomstolarna avskaffas i fredstid följden skulle bli, att i krig en oprövad organisation under svåra förhållanden skulle övertaga denna viktiga rättsskipningsuppgift. De militära ledamöter, som då måste få säte i dessa domstolar, skulle komma att vara helt oerfarna i domstolsgöromål. Vad beträffar denna sak är det ju utan vidare klart, att krigsdomstolarna inte böra bibehållas i fredstid bara av den anledningen, att det i händelse av krig kan vara erforderligt att använda organ av ungefär samma typ som de nuvarande krigsdomstolarna för den militära rättsskipningen. Jag måste för övrigt anse dessa farhågor i hög grad överdrivna. Det ligger i öppen dag, att de juridiskt utbildade ledamöterna i de fältkrigsrätter, som komma att träda i verksamhet i händelse av krig, komma att utses bland civila domare med betryggande erfarenhet i domarvärv i allmänhet och då naturligtvis också i fråga om handläggningen av militära mål. Förutsättningen är ju, att dessa i fredstid skola handläggas vid de vanliga domstolarna.

För egen del skulle jag helst se, att inte heller i fältkrigsrätterna militärer skulle ingå såsom ledamöter. Det skulle enligt min mening vara lyckligt, om fältkrigsrätterna med avseende å sammansättningen så litet som möjligt skilde sig från de vanliga domstolarna. Då skulle säkerligen dessa domstolar, som skola vara verksamma i upprörda tider och därför mer än andra äro beroende av allmänhetens förtroende, verkligen också få detta förtroende. I

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.)  
fältkrigsrätterna bör därför enligt min mening ingå förutom en eller ett par jurister även ett lekmannainslag och helst då ett civilt sådant. Även om militära ledamöter skulle anses böra ha säte i fältkrigsrätterna, torde dessa ledamöter inte behöva vara helt oerfarna beträffande de militära brottmålen handläggning, då de väl torde komma att utses bland sådana militärer, som tidigare såsom sakkunniga biträtt de civila domstolarna i militära mål.

Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att säga, att de fältkrigsrätter, som förutsätts kunna träda i verksamhet enligt nu gällande bestämmelser och som i början av krigstiden också voro i verksamhet, ingalunda kunna uppställas såsom något mönster för huru en sådan domstol bör vara sammansatt och organiserad. I en sådan fältkrigsrätt är en officer ordförande, och endast en civil person är ledamot av rätten. Jag tror att både de officerare och de civila personer, som tjänstgjort i en sådan fältkrigsrätt, funnit en sådan anordning olämplig.

Jag kan heller inte dela herr Linnérs med flera åsikt att för de allmänna domstolarna i organisatoriskt avseende skulle uppkomma allehanda svårigheter, om de nödgades övertaga alla de mål, som handläggas av krigsdomstolarna.

Det är klart, att varje omorganisation medför vissa övergående besvärigheter, men det kan omöjligen få utgöra hinder för genomförande av en i övrigt önskvärd reform. I så fall vore det icke många och viktiga reformer, som komme till stånd. I stort sett torde en förstärkning av arbetskrafterna vara tillfyllest för att bemästra den ökning av arbetsbelastningen i domstolarna, som uppkommer.

Krigsdomarna och auditörerna inneha ju som regel sina befattningar vid sidan av andra tjänster, och storleken eller, kanske snarare, litenheten av de arvoden, de uppbära för uppdragen, visar ju, att det inte varit avsett, att bestyret med krigsrättsmålen skall taga någon mera avsevärd del av deras tid i anspråk. Den stora anhopningen av krigsrättsmål under senare år har emellertid rubbat de vanliga förhållandena. Att förse krigsrätterna med extra arbetskrafter är ingen lätt sak särskilt med hänsyn till avlöningsförhållandena. Efter vad jag har mig bekant, har på sina håll ökningen av krigsrätternas arbetsbörda medfört svårigheter, som det varit mycket svårt att organisatoriskt bemästra. Man har fått inrätta nya krigsrätter, och ändå har den nuvarande organisationsramen befunnits för trång. En ansvällning av arbetsbördan för de vanliga domstolarna — den må vara tillfällig eller bestående — kan däremot ganska lätt bemästras genom att vederbörande hovrätt ställer erforderliga biträden till underrätternas förfogande. Skulle det ur organisatorisk synpunkt befinnas lämpligt, att de militära målen från de i Stockholm och dess närhet förlagda förbanden sammanföras till en domstol, t. ex. en avdelning vid Stockholms rådhusrätt, torde hinder därför inte behöva möta. Beträffande landet i övrigt torde krigsdomstolarnas avskaffande inte i och för sig behöva föranleda någon domsagoreglering eller annan därmed jämförlik omorganisation. Skulle överflyttandet av krigsrättsmålen till de civila domstolarna aktualisera delning av en eller annan av de största domsagorna, som redan nu äro alldeles för stora, måste detta anses uteslutande vara till fördel för rättsskipningen och rättsvården i övrigt.

I båda de vid utskottets utlåtande fogade reservationerna har vidare påtalats, att olägenheter kunna uppkomma i fråga om den disciplinära bestraffningsrätten i samband med avskaffandet av krigsdomstolarna. Man synes frukta, att krigsdomstolarnas avskaffande skulle leda till en ökad användning av den disciplinära bestraffningsrätten och att detta måste medföra en avsevärd försämring av rättsvården. Naturligtvis kräver frågan om gränsdragningen för den disciplinära bestraffningsrätten särskild uppmärksamhet, men det torde

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)*

inte vara omöjligt att hindra en icke önskvärd förskjutning av den disciplinära bestraffningsrätten. Även om en reform kunde föranleda någon utsträckning, så är jag övertygad om att förutsättningar kunna skapas för att denna bestraffningsrätt kommer att utövas under fullt betryggande former. Det kan ske dels genom att erforderliga föreskrifter meddelas angående den utredning, som skall förebringas i dylika mål, och angående rättegången i målen, och dels genom att till befälhavarens förfogande ställas en rättsbildad rådgivare med erforderliga kvalifikationer. Sådana rådgivare torde få tagas bland ledamöterna i de civila domstolarna, och jag tror inte, att man behöver frukta för att dessa komma att medverka till någon olämplig extendering av den disciplinära bestraffningsrätten.

I den av herrar Westman och Werner avgivna reservationen beröres också frågan om de kostnader, som kunna vara förenade med en reform. Vad angår kostnadsfrågan så anser jag, att kostnadsskäl icke böra få vara avgörande, när det gäller att vidtaga en sådan åtgärd som det här är fråga om, nämligen upphävande av en undantagslagstiftning. Jag vågar för övrigt för min del tro, att reformen skall kunna genomföras utan att någon kostnadsökning skall behöva uppkomma för statsverket, ja kanske till och med att det skall kunna bli någon mindre besparing. När det gäller civila ändamål, får man ju fortfarande en hel del för 400 000 kronor.

Det är tydligt, att frågan om krigsdomstolarnas avskaffande erbjuder stora svårigheter. Jag anser emellertid, att en utredning bör taga sikte på deras avskaffande i fredstid och att man inte bör inskränka sig till att blott överflytta en del mål till de civila domstolarna, särskilt som åtminstone högerreservanterna icke kunna tänka sig någon ändring beträffande krigsrätternas sammansättning. Det synes mig också, som om rätta tiden just nu vore inne. Angående orsaken härtill kan jag också hänvisa till vad herr Olsson i Mellerud anförde.

Herr talman! Jag är domare i en civil domstol och är även krigsdomare vid en regementskrigsrätt. Jag vågar tro, att en utredning skall visa, att de svårigheter, som möta vid övervägande av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid, icke skola vara större än att de kunna bemästras, och jag vill också uttrycka den förhoppningen, att man nu verkligen skall komma sig för att genomföra en reform, som så länge efterlysts och ansetts önskvärd av så många i vårt land.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Nilson* i Eskilstuna. *Jacobsson* i Igelsbo och *Swedberg*.

Herr **Ljungberg**: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Olssons i Mellerud anförande och skulle då först vilja säga, att när herr Olsson i Mellerud talar om såsom den springande punkten i denna fråga, att man skall se till att likhet inför lagen tryggas för alla svenska medborgare under alla förhållanden, då är skillnaden mellan hans uppfattning och reservanternas i det avseendet ingen. Vi vilja också för vår del, att de militära målen, som egentligen ha samma karaktär som civila mål av motsvarande art, skola handläggas av de allmänna domstolarna, därest detta visar sig möjligt med hänsyn till deras arbetsbörda. Det finns således ingen principiell olikhet mellan herr Olssons i Mellerud och vår uppfattning i det avseendet, men det bör ankomma på en utredning att undersöka även det förhållandet.

Herr Olsson i Mellerud sade också, att krigsdomstolarna tillhöra en annan tid än vår, att de äro en relik från den tiden, då vi hade en värvad armé, och att de icke passa in i en tid, då man har en värnpliktsarmé. Svenska med-

*Utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.* (Forts.) borgare, sade han, böra alltid kunna leva under samma rättsordning, antingen de äro civila eller fullgöra sin värnplikt. Det här låter mycket bestickande, men jag skulle vilja erinra om att de svenska medborgare, som fullgöra sin värnplikt, i varje fall i vissa avseenden sortera under andra lagar än civila medborgare. Är det då så förfärligt märkvärdigt, att de också, när det gäller tillämpningen av en sådan lag, sortera under ett annat forum?

Herr Olsson i Mellerud tog upp såsom ett nytt argument, att det var av betydelse, att denna fråga avgöres nu och parallellt med revisionen av strafflagen för krigsmakten och på sådant sätt, att en reform kan genomföras samtidigt med den allmänna processreformen. Men vi vilja heller ingenting annat än en utredning och ha ingenting emot att saken toges upp i detta sammanhang. Vi vilja endast, att utredningen skall omfatta själva huvudfrågan, om krigsdomstolarna helt skola avskaffas eller om de i det ena eller andra avseendet böra finnas kvar. Det är en utredning som utskottsmajoriteten icke vill höra talas om, och det anse vi reserveranter vara, att gå alltför lättvindigt förbi en viktig sak.

Så vill jag också, herr talman, framhålla, att under detta ärendes handläggning i första kammaren hade ett yrkande om bifall till den reservation, som avgivits av herr Linnér m. fl., tagits tillbaka av herr Linnér, och då jag här yrkat bifall till samma reservation, skall jag för att förenkla saken också taga tillbaka mitt yrkande om bifall till den reservationen och i stället yrka bifall till den av herrar Westman och Werner avgivna reservationen men med utslutande av motiveringen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herrar Westman och Werner avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Werner begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herrar Westman och Werner avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Werner begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 124 ja och 55 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

## § 2.

Föredrogos vart efter annat

första lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckt motion om bidrag ur kyrkofonden till bestridande av kostnaderna för ombyggnad av prästgården i Kvikkjokks kapellförsamling; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 493) om avverkningsskyldighet, dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

### § 3.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen, dels ock i ämnet väckta motioner.

*Ändring i  
1, 2 och 9  
kap. vatten-  
lagen.*

Genom en den 26 januari 1945 dagtecknad proposition, nr 44, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:ts, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 293 i första kammaren av herrar *Velander* och *Björkman* samt nr 455 i andra kammaren av herr *Ljungberg*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 293 och II: 455 bifalla propositionen nr 44.

Reservation hade avgivits av herrar *Wistrand*, *Hagman* och *Andersson* i Gisselås, vilka hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 44.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Ljungberg**: Herr talman! I anledning av den nu förevarande propositionen om ändring av vissa delar av vattenlagen ha likalydande motioner väckts i kamrarna. Som motionär i denna kammare skall jag be att få belysa frågan något från motionärernas synpunkter.

Den föreslagna lagstiftningen avser att göra det möjligt för kronan, kommun eller annan att tillgodogöra sig vattenkraften i outbyggt strömfall utan att ha någon äganderätt i strömfallet. Detta innebär icke endast en högst betydande utvidgning av nu gällande regler på vattenrättens och äganderättens områden utan bryter direkt mot dessa regler. För närvarande gäller det som bekant såsom huvudregel, att var och en råder över vattnet på sin grund. Vissa inskränkningar i denna rätt finnas visserligen. Sålunda finnes i vissa vattendrag kungsådra, som innebär en skyldighet för vattenrättsägaren att för allmänna ändamål avstå från att disponera över viss del av vattnet. Denna skyldighet grundar sig på uråldrig hävd. Det torde icke kunna göras gällande, att denna skyldighet utvidgats eller till sin karaktär förändrats i den nu gällande vattenlagen gentemot vad som tidigare varit gällande. Snarare skulle man kunna påstå motsatsen eller i varje fall, att denna skyldighet i vattenlagen givits mera bestämda och klarare gränser än tidigare och att därför vattenlagens bestämmelser i detta avseende äro ägnade att ge större trygghet åt äganderätten än som tidigare varit fallet.

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

Vidare stadgar vattenlagen rätt för den, som äger minst hälften av vattenkraften i ett strömfallet, att tvångsvis gentemot ägare av övrig del tillgodogöra sig hela fallet. Där är emellertid att märka, att minoritetsägare enligt gällande rätt är berättigad att deltaga i utbyggnaden av fallet, om han så vill. I varje fall skall han erhålla ersättning för vad han avstår. Som regel skall denna ersättning utgå genom kraftöverföring till storlek, som motsvarar vad han har avstått. Rätten till sådan kraftleverans blir förenad med den fastighet, vars vattenkraft tagits i anspråk. Man ser i dessa huvudregler en tydlig strävan att trygga äganderätten och att icke förminska värdet av ägarens fasta egendom.

Annorlunda är förhållandet med den lagstiftning, som nu föreslås. Den, som vill tillgodogöra sig annans vattenkraft, behöver enligt denna lagstiftning ej vara delägare i fallet. Den ersättning, som skall lämnas, kommer i regel att lämnas i penningar. Följden blir, att ägarens fasta egendom förlorar i värde. I vissa undantagsfall förutses visserligen, att ersättningen skall kunna utgå genom kraftöverföring, men detta förändrar icke saken nämnvärt. Det är, såsom jag sade, endast i undantagsfall och efter särskild bevisning som detta kan låta sig göra. Det måste under sådana förhållanden konstateras, att den föreslagna lagstiftningen innebär ett väsentligt avsteg från nuvarande grundsatser för vattenrätten och äganderätten. Redan av denna anledning framkallar förslaget starka betänkligheter.

En förutsättning för att den föreslagna lagen skall kunna tillämpas är, såsom det heter, »att det från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft finnes erforderligt, att visst strömfallet tillgodogöres, och att det ej kan antagas, att den, som råder över vattenkraften i fallet, själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utnyttja den på ändamålsenligt sätt». Prövningen av dessa förutsättningar skall ske av Konungen. För sin prövning blir naturligtvis Konungen beroende av uppfattningen hos sakkunniga, statliga myndigheter och väl då främst vattenfallsstyrelsen, som härigenom får ett ännu mera dominerande inflytande på utformningen av landets vattenkraftspolitik än vad styrelsen redan nu äger såsom storföretagare på vattenkraftens område. Den svenska vattenkraften har hittills tillgodogjorts under ömsesidig konkurrens mellan statliga, kommunala och enskilda intressen, och man kan nog med fullt fog göra gällande, att detta varit till gagn för landets kraftförsörjning. Man kan nu naturligtvis göra gällande, att den föreslagna lagstiftningen jämställer kronan, kommunen och enskilda. Efter utskottsbehandlingen är emellertid detta påstående icke ens formellt giltigt. Utskottet har nämligen i sitt utlåtande uttalat, att den i lagen förutsatta rätten endast får tillerkännas sådant enskilt företag, vari stat eller kommun äger ett väsentligt intresse, alltså icke ett fristående enskilt intresse. Redan detta kommer således att ställa de enskilda i en annan och ofördelaktigare ställning än övriga företagare på vattenkraftens område. Det allvarligaste är emellertid, att den föreslagna lagstiftningen medför en fullständig osäkerhet för den enskilde om möjligheten att fullfölja sina egna intentioner beträffande tillgodogörandet av egen vattenkraft. En industri, som med tanke på framtida utvidgning av sin rörelse skaffat sig reserver i outbyggda strömfallet, kan få sina planer korsade och därmed förutsättningarna för sådan utvidgning slojade. Det är nämligen att märka, att många av våra stora industrier för sin existens helt och hållet äro beroende av att kraft står till förfogande för lägre kostnad än som är möjligt vid inköp av kraft från det allmänna distributionsnätet, där priset i mycket hög grad bestämmes av dryga överförings- och distributionskostnader. Pappers- och massaindustrien och åtskillig av vår kemiska industri äro exempel härpå. Sådan industri lokaliseras till närheten av vattenfall just med

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

hänsyn till att detta medför lägre kraftkostnader än om den låge långt bort därifrån och således hade ett längre överföringsavstånd. Om icke dylika industrier oförkränkt få disponera över sina reserver av vattenkraft, är det fara värt, att de komma att stagnera inom de orter, till vilka de nu äro förlagda, och kanske även helt och hållet. Jag tillåter mig att tvivla på att detta är en lycklig utveckling, och jag tillåter mig tvivla på att de lokala intressena härigenom bli på ett lämpligt sätt tillgodosedda.

Jag antar att härpå kommer att svaras, att lagen inte är avsedd att tillämpas i sådana fall som jag här har exemplifierat. Men det finns faktiskt ingen garanti emot en sådan tillämpning, och erfarenheten från andra liknande fall torde visa, att efter ett antal år rättstillämpningen brutit dylika tänkta skrankor och fältet blir fritt, även om det från början inte har avsetts.

Underligt nog har man betecknat den föreslagna lagen som en lag mot spekulation i vattenkraft, men man har inte ens kunnat angiva vad som i detta sammanhang menas med spekulation. Lagen är ju så avfattad att varje innehav av outbyggd vattenkraft faller under dess bestämmelser.

Nu skall det gärna erkännas, att det vore önskvärt att förhindra osund spekulation och detta icke enbart när det gäller vattenkraft utan även andra ting. Men förutsättningen för att man skall lagstifta inom en viss sektor av spekulationsområdet måste rimligtvis vara, att man övertygat sig om att tendensen inom denna sektor är särskilt framträdande eller särskilt betänkelig och att man sedan håller sig enbart till denna sektor. Kan man nu med fog göra gällande, att så har varit fallet beträffande vattenkraften? Bortsett från ett par enstaka fall, som för övrigt icke närmare redovisats och således ej heller kunna närmare bedömas, kan detta icke sägas vara fallet. Man kan inte säga, att det är spekulation, därför att man har betalt så och så högt pris, ty värdet av vattenkraften är beroende på så många faktorer, som inte bara uttryckas i en prissiffra. Den verkställda utredningen ger knappast vid handen, att några olägenheter i detta avseende hittills ha gjort sig gällande. Det framhålla ju utredningsmännen också med all tydlighet. Varken departementschefen eller utskottet ha heller kunnat ge belägg för en motsatt uppfattning.

Man har nu kastat sina blickar mot framtiden och anser det möjligt, att i den mån våra vattenkraftstillgångar fortsätta att bli tillgodogjorda, ökas riskerna för att den återstående outbyggda delen skall bli allt mer och mer utsatt för spekulation. Det kan naturligtvis icke förnekas, att denna ökning av risken är teoretiskt möjlig, men det synes icke troligt, att denna risk kan bli aktuell förrän om åtskilliga decennier. Jag antar att departementschefen har en annan uppfattning och att han har bildat sig en uppfattning om storleken både i absoluta och relativa mått av den ekonomiska tyngd, som spekulationer i outbyggd vattenkraft nu och framdeles kunna komma att ålägga folkhushållet. Det skulle vara mycket intressant, om man hade fått upplysningar i dessa avseenden, men det finns ju icke att tillgå vare sig i departementschefens yttrande eller i utskottets utlåtande. Man nöjer sig med allmänna talesätt och uttalar farhågor med utgångspunkt från dem. Jag har för egen del sökt att skaffa mig en uppfattning i detta avseende. Det är klart att det i viss mån blir antaganden, som man därvidlag måste göra, men jag har försökt välja dem så att man skall få fram så stor tyngd som rimligen tänkas kan av en sådan spekulation. Sannolikt dröjer det långt in på 2000-talet, innan all vår nu byggnadsvärdiga vattenkraft har tillgodogjorts. Jag har räknat med att omfattningen av spekulationen skall ta en ogynnsam riktning och kommer att fördubbla sin andel av vattenkraften i förhållande till vad nu är fallet och kommer att röra sig med dubbelt så höga priser på energienheten. Med dessa förutsättningar har jag kommit till att detta kommer att öka kostnaden för vår kraftförsörjning vid

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

detta tillfälle, som således ligger långt fram i tiden, med  $\frac{1}{2}$  pro mille. För närvarande kan man icke påstå, att någon sådan tyngd överhuvud taget faller på kraftkostnaden.

Om denna min uppfattning är riktig har jag mycket svårt att förstå, att förhållandena inom överskådlig tid kunna påkalla en lagstiftning av det slag, som nu har föreslagits. Skulle trots allt framdeles ett verkligt behov av lagstiftning på detta område framträda, förefaller det mig som om man skulle kunna konstruera den på ett annat sätt än i det nu föreliggande förslaget och ändå nå större effekt utan att alls göra några sådana djupgående förändringar i gällande rätt som nu ifrågasättes.

Då jag befarar, att den föreslagna lagstiftningen i praktiken kan komma att brukas för helt andra ändamål än dem som ha angivits, och då jag, som jag försökt att visa, anser att denna lagstiftning djupt ingriper i nu gällande rättsförhållanden, tillåter jag mig att yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen av herrar Wistrand, Hagman och Andersson i Gisselås.

Herr *Andersson* i Gisselås instämde häruti.

Herr *Larsson* i Östersund: Herr talman! Herr Ljungberg har här utvecklat de skäl, som återfinnas i hans motion och som ju gingo ut på att denna lagstiftning skulle vara fullständigt onödig. Det är egentligen två skäl, som ha framförts såsom de mest vägande för ett avslag. Det första är, att den nya lagstiftningen skulle ingripa på ett allvarligt sätt i bestående rättsförhållanden. Jag vill emellertid peka på, såsom också har utretts mycket noggrant dels av de sakkunniga, dels av departementschefen i propositionen, att vattenlagen ju faktiskt är så avfattad, att den ger både strömfallsägaren viss rätt och också ger viss rätt för det allmänna att kunna tillgodogöra sig kraften. Det sker faktiskt redan nu ett avvägande mellan olika intressen på detta område. En utökning såsom här har föreslagits innebär därför icke något principiellt nytt, utan det är endast de nya förhållanden, som ha inträtt på detta område, som kräva ändrade rättsregler.

Jag vill vidare framhålla, att denna lagstiftning inte kan vara så förfärligt farlig, ty om man härvidlag syftar på äganderättsförhållandena, så ha vi ju en expropriationslag, som på olika sätt ger det allmänna möjlighet att ingripa, när hela samhällets intresse fordrar detta. Varför skall då just detta område vara tabu?

Herr Ljungberg pekade också själv på att det redan nu finns rätt för den, som äger den större delen av ett vattenfall, att kunna expropriera från den, som äger den mindre delen, men han ansåg, att skillnaden i betalning i detta fall skulle vara så avgjort förmånligare än vad som nu föreslås. Det förhåller sig emellertid även efter den nya lagstiftningen så, att det skall vara möjligt att också få ersättning i kraft och inte bara i pengar.

Man har framhållit, att hela detta ingrepp skulle vara alldeles onödigt, eftersom en så ringa del av den utbyggbara vattenkraften kunde tänkas befinna sig i ägo hos dem, som ha spekulativa syften. De sakkunniga ha sagt, att man kan räkna med cirka 5 %. Om man emellertid tar denna siffra som utgångspunkt för bedömandet av behovet av en lagstiftning eller icke, så gör man sig skyldig till det misstaget, att man inte tänker på i vilken ordning utbyggnaden av vattenfall i vattendragen sker. Vanligen anses det nämligen vara mest fördelaktigt att utbygga vattenfallen efter ett enda vattendrag. Om spekulationen sätter sig fast just i detta vattendrag, kunna dessa 5 % innebära en mycket stor andel av just de vattenfall, där det är aktuellt med en utbyggnad. Denna lilla procent kan därför ha mycket stor betydelse. Det har också framhållits redan år

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

1942, att det fanns vissa intressen, som satt sig fast i en del av de norrländska älvarna och just i sådana fall, där det var aktuellt att bygga ut strömfällen.

Jag vet inte vad som menas med spekulation, säger herr Ljungberg, men om på mycket kort tid värdet på råkraft går upp 5 å 6 gånger, så måste man säga, att det i alla fall ligger i samhällets intresse att förhindra en sådan utveckling.

Vidare är det ju alldeles klart, att i den mån den högvärdiga kraften minskar, blir det ännu större lust att spekulera, och det blir därför så mycket mera angeläget att i tid skydda sig. Herr Ljungbergs beräkningar på detta område fram på 2 000-talet tyckte jag för min del verkade, som om de låge mellan fantasi och verklighet. Jag tror i alla fall, att samhället har stor anledning att redan nu lagstifta för att veta sig vara på den säkra sidan.

Alla de olägenheter för de legala kraftförbrukarna, som herr Ljungberg talade om, tror jag inte alls komma att förefinnas, därför att en expropriation skall ju inte vara möjlig förrän efter framställning till Konungen, som skall lämna sitt medgivande, och jag skulle tro, att de ansvariga myndigheterna med säkerhet komma att noga överväga och verkligen se till att det gäller ett allmänt intresse, innan de tillstyrka en expropriation.

På grund av alla dessa skäl har utskottet fränsett tre reservanter ansett, att lagen är i högsta grad befogad för att skydda det allmänna i detta avseende. Jag skall inte längre fördjupa mig i det principiella spörsmål, som det härvidlag kan röra sig om, utan ber, herr talman, att få yrka bifall till andra lagutskottets förslag i denna fråga.

**Herr Ljungberg:** Herr talman! Herr Larsson i Östersund sade i början av sitt anförande att det inte var så farligt med den föreslagna lagstiftningen, ty den innebar inte någon brytning med nu gällande principer, då även nuvarande vattenlag skulle ge det allmänna rätt att tillgodogöra sig kraften, såsom han helt allmänt uttryckte sig. Jag vet inte vad herr Larsson då syftade på i den nuvarande vattenlagen. Mig veterligt finns det nämligen inte någon sådan rätt för det allmänna i den nu gällande lagen.

Herr Larsson hänvisade också till att expropriationslagen skulle ge en motsvarande möjlighet på detta område och att man alltså skulle kunna gå den vägen. Jag vill då fråga: varför har man inte gjort det? Jag vet att svaret kan bli av mångahanda slag, men jag skulle vilja säga att den främsta orsaken är nog, att nuvarande expropriationslag icke är tillämplig för kronans del, när det gäller att ta hand om enskilda tillhöriga vattenfall. En kommun kan få sådan rätt, men i regel inte kronan.

Vidare sade herr Larsson att jag skulle ha gjort gällande, att den, som enligt nu gällande regler får avstå sin vattenkraft till annan delägare i fallet, får en ersättning som är avgjort fördelaktigare än den ersättning, som enligt den nu föreslagna lagen skulle utgå. Det var nog inte riktigt på detta, som huvudinvändningen från min sida gick ut, utan den avsåg den skillnad, som ligger i att den nuvarande lagstiftningen på detta område såsom huvudregel strängt håller på att vad som tillhör den fasta egendomen, fortfarande skall vara bundet vid den — ersättningen skall lämnas i kraft, och rättighet att taga emot denna kraft skall vara förenad med den fastighet, som förlorar sin rätt att själv utnyttja vattenfallet — medan enligt den föreslagna lagstiftningen ersättningen såsom huvudregel skall utgå i penningar. Detta är en väsentlig skillnad, ty pengar är en rätt fly vara och i varje fall icke detsamma som fast egendom.

Herr Larsson var också inne på vikten av att det genom den föreslagna lag-

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

stiftningen skulle bli möjligt att låta utbyggnaden av vattendragen ske i rätt ordning, d. v. s. att man inte byggde litet här och där i olika vattendrag, utan tog hela utbyggnaden i ett vattendrag innan man börjar att tillgodogöra vattenkraften i ett annat vattendrag. Det är alldeles givet, att det ur teknisk synpunkt är ett önskemål att utbyggnaden sker på ett sådant sätt, och jag förstår att detta varit en av de avgörande orsakerna till att man tagit upp denna fråga. Samtidigt som det sker kraftverksutbyggnader, brukar man också genomföra stora regleringsföretag i källsjöarna, och det är klart att de stora kostnader, som sådana regleringar betinga, bli mindre kännbara när de kunna slås ut på en större kraftproduktion. Ur den synpunkten är det naturligtvis alldeles riktigt, såsom herr Larsson sade, att utbyggnaden av ett vattendrag bör tagas i ett svep. Men det finns också en annan väg att klara denna sak — jag antydde den i en passus i mitt första anförande — som jag tycker att man mycket väl kunde gå.

Enligt 3 kap. vattenlagen blir den, som drar nytta av en reglering, skyldig att deltaga i regleringskostnaderna. Men ett outhyggt fall drar inte nytta av regleringen och blir alltså inte betalningsskyldigt. Utan att ha förändrat något väsentligt i lagen skulle man här ha kunnat säga, att om det kan göras sannolikt, att en innehavare låt mig säga tjuvhåller på sitt vattenfall i osunt spekulationsintresse, så skall vederbörande ändå vara betalningsskyldig gentemot regleringsföretaget. Själva innehavet av fallet skulle alltså bli förenat med årliga utgifter, och jag undrar om inte detta skulle varit den mest fördelaktiga bromsen på osunda spekulationsbroms.

Slutligen sade herr Larsson, att vi behöva nog inte vara så rädda för att expropriationsförfarandet skall missbrukas, då det hela först skall underställas Konungens prövning. Det är riktigt att man kan resonera på det sättet, men jag vill än en gång understryka vad jag framhöll i mitt första anförande, att när Konungen har att pröva dessa frågor, måste Konungen inhämta yttrande från de sakkunniga myndigheterna, varvid det säkerligen i första hand blir vattenfallsstyrelsen, som Konungen får rådföra sig med, och jag tror inte att jag misstager mig, om jag säger, att det blir just på framställning av vattenfallsstyrelsen såsom företagare som den lag, som vi nu gå att besluta, kommer att tillämpas, därest den i verkligheten överhuvud taget kommer att tillämpas. Det är detta, som jag tycker är litet vanskligt, att det, åtminstone reellt, blir samma myndighet, som råder Konungen och som gör ansökan om expropriation.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag har tyvärr inte varit i tillfälle att åhöra debatten i denna kammare, då vid samma tidpunkt motsvarande debatt har förts i första kammaren. Jag antar emellertid att de skäl, som här anförts mot lagstiftningen, äro av samma innebörd som de, vilka ha återgivits i den i ämnet väckta motionen och som även framkommit i den reservation, som är fogad till andra lagutskottets utlåtande i denna fråga.

Man har där gjort gällande, att det inte finns något verkligt behov av den lagstiftning, varom här är fråga, att Kungl. Maj:t med andra ord har skjutit över målet högst väsentligt och lagstiftat mer för lagstiftningens egen skull. Jag har den uppfattningen, att en åtgärd sådan som den här föreslagna inte bör tillgripas annat än om det verkligen finns behov av den, och jag skulle för min del inte ha lagt fram detta lagförslag, om jag inte varit bestämt

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

övertygad om att det funnits anledning att ingripa mot en del osunda tendenser på det område, som det här gäller.

Det har, såsom jag antar sagts här i debatten tidigare, under remissbehandlingen varit delade meningar om detta lagförslag. Åtskilliga av de hörda myndigheterna ha förklarat, att de inte känna till att det finns något behov av en lagstiftning sådan som denna, och en del av myndigheterna ha också gjort gällande att den föreslagna lagstiftningen strider mot våra allmänna rättsgrundsatser. Men det är även många av de hörda myndigheterna, som ha ansett sig böra direkt tillstyrka en lagstiftning av föreliggande slag, och det är ingalunda endast den stora vattenbyggnadsintressenten, vattenfallsstyrelsen, som gjort detta, utan också andra myndigheter, som väl känna till förhållandena på detta område, såsom vattenöverdomstolen, åtskilliga av vattenrättsdomarna, en del länsstyrelser o. s. v.

Det är, som sagt, självfallet, att den första frågan man här måste göra sig är: finns det behov av att ingripa mot vad som kan kallas spekulation i vattenfall? De sakkunniga ha gjort undersökningar om, huruvida det egentligen förekommit någon spekulation, som kan anses vara av osund natur, och de ha därvid ansett sig kunna konstatera, att omkring 5 procent av vår vattenkraft skulle befinna sig på spekulativa händer och att denna vattenkraft skulle vara sådan, som ligger på gränsen mellan högvärdig och lågvärdig vattenkraft.

Jag vill här inskjuta, att när jag talar om spekulation i vattenkraft, menar jag sådana transaktioner, där köparen av ett vattenfall förvärvar detta för att göra sig en mellanhandsvinst, alltså inte köper fallet för att utbygga det, utan direkt för att tjäna pengar på det.

Nu kan det ju sägas, att den omständigheten att 5 procent av vattenkraften skulle ligga på spekulativa händer, inte är så förfärligt skrämmande. Men för mig är det ganska betydelsefullt redan detta att man har kunnat konstatera en bestämd tendens till spekulation i vattenkraft och att det alltså är på väg någonting, som ur allmän samhällelig synpunkt inte kan anses vara önskvärt. Det är givet att ju mer av vår vattenkraft, som blir utbyggd under årens lopp, desto större risker kommer det att innebära ur samhällets synpunkt, att en del av vattenkraften befinner sig i sådana personers ägo, vilka inte skaffat sig vattenfallen för andra syften än att tjäna pengar på dem. Jag anser att det är ett så starkt samhälleligt intresse, att vi på ett planmässigt sätt kunna tillgodogöra oss vårt lands vattenkraftstillgångar, att det är tillräckligt skäl för en lagstiftning, att det kunnat konstateras en allvarlig tendens i en riktning, som man måste ogilla och anse riskabel.

Man kanske nu gör den invändningen, att det ännu inte varit så farligt med denna spekulation och att vi skulle kunna vänta och se, hurudan utvecklingen blir, innan vi tillgripa en lagstiftning sådan som den föreslagna. Men just på detta område tror jag att mer än på många andra gäller, att det är klokare att stämma i bäcken än i ån. Det kan bli betydligt svårare att komma till rätta med detta problem, om man dröjer till dess största delen av den högvärdiga vattenkraften har blivit utbyggd.

Jag har alltså ansett mig kunna konstatera, att här finns en klar och tydlig tendens till spekulation — det har av en talare i första kammaren bestritts att det förekommit någon sådan spekulation, men de uppgifter, som jag fått från skilda håll göra att jag inte tvekar om att fastslå att det förekommit spekulation i vattenkraft av en art, som ur allmän synpunkt måste anses otillfredsställande — och jag har då ställt mig den frågan, huruvida man inte borde vidtaga särskilda lagstiftningsåtgärder för att komma till rätta med denna tendens.

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

Om man går med så långt i resonemanget, kommer man till den frågan, om den lagstiftning, som här är föreslagen, sträcker sig längre än som kan anses motsvara behovet, och det har då, såsom jag i början av mitt anförande framhöll, på många håll gjorts gällande, att den föreslagna lagstiftningen skjuter väsentligt över målet och sträcker sig mycket längre än vad det ursprungliga syftet egentligen skulle kräva. Det har sagts, att man visst inte stannat vid att möjliggöra expropriation av vattenkraft, som befinner sig på spekulativa händer, utan gått betydligt längre och överhuvud taget skapat möjlighet för expropriation av vattenkraft, som befinner sig i enskilda personers eller kommuners ägo, ja, t. o. m. i statens ägo.

Det är riktigt att lagstiftningen till formen går längre än vad som egentligen är nödvändigt. Men det beror på att det lagtekniskt visat sig vara praktiskt taget omöjligt att utforma en sådan lagregel som bara drabbar den egentliga spekulationen. Spekulation är ju en avsikt, men man kan aldrig med säkerhet konstatera, huruvida den, som köpt ett vattenfall, haft den eller den avsikten med köpet, och man har därför fått göra själva lagregeln något vidare än som kanske i och för sig skulle hava varit nödvändigt. Men samtidigt är lagstiftningen så utformad, att den inte medför några risker för den lojale innehavaren av ett vattenfall. Det har som förutsättning för att expropriation överhuvud taget skall få tillgripas uppställts det villkoret, att det för ett planmässigt utbyggande av vattenkraften i landet är erforderligt att vattenfallet i fråga tages i anspråk och att det inte kan beräknas att ägaren av vattenfallet kommer att inom skälig tid själv utbygga detsamma. Om en person eller ett företag köpt ett vattenfall i avsikten att vid lämplig tidpunkt bygga ut det och själv tillgodogöra sig vattenkraften, så kan vederbörande inte ha mycket ont av att det allmänna eller något enskilt distributionsföretag begär expropriation av vattenfallet i fråga, därför att det behövs för en planmässig utbyggnad av vattenkraften inom resp. vattensystem. Har utvecklingen gått så långt, kan man nämligen nästan med säkerhet räkna med att det är den rätta tidpunkten även för ägaren av vattenfallet att bygga ut detsamma. Vill han inte göra det, är det nog något anmärkningsvärt med saken.

Dessutom har man i lagen skapat förutsättning för att ägaren av vattenfallet alltid skall få tillräckligt rådrum för att undersöka, om han anser tiden lämplig att själv bygga ut sitt vattenfall. I regel är förklarings tiden på en ansökan om expropriation ett år. Ägaren av fallet har alltså ganska god tid på sig för att göra sina kalkyler och undersökningar om, huruvida han lämpligen själv bör utbygga fallet.

Vidare finnas ganska tillfredsställande garantier i fråga om den ersättning, som skall tillkomma den vattenfallsägare, vars vattenfall tagits i anspråk genom expropriation. Man har velat säkerställa att ägaren av vattenfallet inte genom expropriation går förlustig all den naturkraft, som han äger i vattenfallet, och därför har man stadgat, att ägaren under vissa förutsättningar skall få ersättning i form av elektrisk kraft, som från vattenfallet tillhandahålles honom för hans fastighet eller rörelse.

Jag anser således, att det funnits anledning för lagstiftaren att uppmärksamma vad som förekommit på detta område och att tillgripa åtgärder sådana som den föreslagna, d. v. s. ett expropriationsförfarande. Och när det från vissa håll göres gällande, att man därigenom brutit mot de rättsgrundsatser, som annars känneteckna vår lagstiftning, och gjort ett ganska allvarligt ingrepp i vad vi bruka räkna som fri- och rättigheter, så vill jag på detta bara svara, att vår främsta auktoritet på vattenlagstiftningens område, nämligen vattenöverdomstolen, har i sitt utlåtande klart och tydligt sagt ifrån att vad

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

som här föreslås icke kan anses vara stridande mot de grundsatser, på vilka vår vattenlagstiftning för närvarande bygger, och jag kan för min del helt och fullt ansluta mig till den uppfattning, som vattenöverdomstolen sålunda gjort sig till tolk för.

Det finns således enligt min uppfattning tillräckliga skäl för en lagstiftning på detta område, och jag anser den föreslagna lagstiftningen utformad på ett sådant sätt, att den icke kommer att drabba den lojale innehavaren av ett vattenfall. Av dessa skäl anser jag mig kunna utan tvekan förorda det föreliggande lagförslaget.

Herr **Larsson** i Östersund: Herr talman! Efter statsrådets klarläggande anförande skulle jag för min del mycket väl ha kunnat avstå från att säga någonting till herr Ljungberg. Men jag vill dock, när herr Ljungberg förnekar att de sakkunniga haft den meningen att ett expropriationsförfarande redan föreligger enligt nuvarande lagar, peka på vad som står i näst sista stycket på s. 27 i utskottets utlåtande, där det heter: »Här må även erinras om att ett strömfall med tillämpning av gällande expropriationslag för där angivna allmänna ändamål kan fräntagas ägaren.» Samma formulering återfinnes i de sakkunnigas uttalande, och man har därigenom velat framhålla, att den föreslagna lagstiftningen inte är något principiellt nytt.

Vidare vill jag peka på att ersättning exempelvis för exproprierad del av vattenfall oftast även nu utgår i pengar. I varje fall är det mycket sällsynt att bygdekraft kan tagas ut, utan det sker oftast en uppgörelse med ägarna, som få kontant ersättning. Vad som nu skulle vara så mycket svårare i det senare fallet har jag svårt att fatta. Det är väl bara en lämplighetsfråga från fall till fall, hur man skall förfara med ersättningen.

Till sist vill jag säga, att jag personligen inte är så övertygad om att vattenfallsstyrelsen anser sig behöva eller vill gå hårdhänt fram emot andra legala intressen. För övrigt företräder ju vattenfallsstyrelsen det allmännas intresse, även om dess taxepolitik inte är något att särskilt glädja sig över.

På grund av förfall för undertecknad övertogs nu, jämlikt herr talmannens förordnande, protokollsföringen av tjänstemannen hos kammaren G. Britth.

In fidem

*Sune Norrman.*

Herr **Ljungberg**: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr statsrådets yttrande, men innan jag går in på det vill jag nu med anledning av vad herr Larsson sist sade bara läsa upp en passus i den paragraf, som enligt nuvarande lag reglerar, hur ersättning skall lämnas för vattenkraft, som tvångsvis tages i anspråk. Där står det: »Där någon på grund av stadgandena i 2 kap. 5 eller 6 § berättigas att tillgodogöra sig annan tillhörig vattenkraft, skall ersättning för vattenkraften utgå genom tillhandahållande medelst elektrisk eller annan överföring av motsvarande kraftbelopp efter nedan angivna grunder, såframt och i den mån ej ersättningens utgörande i kraft prövas medföra olägenheter av betydelse för ena eller andra parten.»

Förutsättningen för att ersättning skall kunna utgå annat än genom kraftöverföring är således att det skall kunna påvisas, att olägenheter av betydelse föreligger. Alltså, regeln är, som jag sade i mitt första anförande, att den nuvarande lagstiftningen tar sikte på att den fasta egendomens värde icke skall förringas. Det är en grundsats. Den nu föreslagna lagstiftningen däremot uppställer som huvudregel, att ersättning skall utgå i pengar, och endast i vissa

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

fall kan ersättning utgå i kraft, men det är undantag. Där kommer således som regel den fasta egendomens värde att förringas. Det är en väsentlig skillnad.

Med anledning av herr statsrådets anförande skulle jag först och främst vilja säga, att det gläder mig att herr statsrådet kände sig tillfredsställd med de instämmande yttranden, som kommit in under remissen. För min egen del gjorde jag närmast den reflexionen, när jag läste remissvaren, att jag nästan aldrig sett något så kompakt motstånd bland remissvar som i detta fall mot ett förslag, som sedan verkligen har framlagts inför riksdagen. Men det är ju inte min sak att avgöra, vad man skall vara tacksam och glad för i detta avseende.

Herr statsrådet sade också, att det för honom varit avgörande, om man kunde finna att en tendens till spekulation hade gjort sig gällande. Gäller nu denna statsrådets uppfattning enbart när det är fråga om spekulation i vattenkraft eller gäller den överhuvud taget, när det är fråga om spekulation? Det tycker jag är en ganska väsentlig sak. Att spekulation förekommer i vattenkraft som i mycket annat, till och med osund spekulation, är naturligtvis ingen som ifrågasätter, utan vad det här gäller att taga ställning till, såvitt jag förstår, är: har denna osunda spekulation tagit sådan omfattning eller kan den förväntas taga sådan omfattning, att det allmänna i någon betydande grad därav blir lidande? Jag skulle föreställa mig, och det sade jag i mitt första anförande — jag beklagar att jag hade hållit det innan herr statsrådet hade tillfälle att här närvara, men jag kan ju inte nu upprepa allt vad jag sade då — att det måste vara av betydelse, när man tar en fråga av detta slag under prövning, att skaffa sig ett omdöme om hur mycket en dylik tendens även i ogynnsammaste fall kan komma att belasta folkhushållet. Jag förmodar att herr statsrådet har bildat sig en uppfattning i detta avseende, fastän den inte är redovisad i propositionen. Jag talade också om att jag för egen del har försökt bilda mig en uppfattning i denna del, och jag erkände att när man gör det, måste man göra vissa förutsättningar, antaganden, som kunna vara mer eller mindre sannolika och bero på subjektivt omdöme. För min egen del har jag tänkt mig saken så: Låt oss antaga, att när vi komma så långt i tiden att all vår byggnadsvärdiga vattenkraft blir tagen i anspråk för att fylla vårt kraftbehov, har den spekulativa andelen i vattenkraften fördubblats gentemot nu, och låt oss dessutom antaga, att man kan betinga sig sådana villkor, att man i genomsnitt får dubbelt så mycket betalt per enhet för denna spekulativa vattenkraft som för den övriga. Hur tyngande kommer detta att verka på folkhushållet, när det gäller kraftförsörjningen? Jag kom till den uppfattningen på grund av dessa överväganden, att det rörde sig om knappt en halv promille av kostnaderna för vår kraftförsörjning, och då måste jag fråga mig: när detta dessutom gäller vid den tidpunkt, när all vår byggvärldiga vattenkraft är tagen i anspråk, vilken måste ligga långt fram i tiden — vi ha för närvarande inte använt mer än  $\frac{1}{3}$  — är detta då så allvarligt i dag? I dag kan det överhuvud taget inte inverka alls, utan det måste vara en sakta stigande kurva upp emot dessa en halv promille om 50 eller 60 år. Är detta anledning till ett sådant restriktivt ingrepp, som här föreslagits? Det var min fråga.

Jag gjorde också i yttrandet gällande, att om det verkligen var de spekulativa tendenserna man ville motarbeta — och jag förklarade, att det vill jag också mycket gärna — så förefaller det mig att man med fördel borde ha kunnat konstruera lagen på ett helt annat sätt än vad man nu gjort, nämligen genom vissa förändringar i 3 kap. vattenlagen. Där stadgas det nämligen om regleringsavgifter och regleringsföretag överhuvud taget. De frågor, som gjort denna lagstiftning aktuell, äro ju svårigheterna att samordna utbyggnaden av ett vattendrag, i vilket man lagt ned stora kostnader på att genomföra regle-

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

ringsföretag uppe vid källorna. Då måste man försöka slå ut dessa kostnader på så många fallenheter som möjligt, så att kostnaden, när det gäller den färdiga produkten, inte blir så stor per fallenhet. Där skulle man, förefaller det mig, kunna ha konstruerat lagen så att man sagt, att om någon sitter och tjuvhåller på sitt vattenfall i uppenbart syfte att utvinna en verklig spekulationsvinst, så bör han vara betalningsskyldig antingen fallet är utbyggt eller inte. Blir innehavet av fallet förenat med årliga kostnader, tror jag inte att den spekulativa tendensen kommer att hålla sig så länge. Hade man gått den vägen tror jag det varit mycket lättare att undvika de svårigheter vid lagstiftningens utformning, som herr statsrådet själv har talat om, och man hade framför allt inte gjort det djupa ingrepp i de nuvarande rättsförhållandena, som jag anser att man gör. Vi kunna ju tryggt säga, att meningarna i detta avseende i varje fall äro mycket delade, och det kan ju vara tillåtet att hävda en annan uppfattning än vad herr statsrådet här gjort.

Jag vill slutligen återigen beröra frågan om ersättning för förlorad vattenkraft, när den kommer under den nu föreslagna lagstiftningen. Herr statsrådet framhöll som en fördel, att den kan lämnas i kraft. Ja, visst är det en fördel, men herr statsrådet drog fram som exempel undantagsfall och icke huvudregeln, som är ersättning i pengar. Man måste förete särskild bevisning om att man har behov för fastighetens del eller för orter i närheten för att få ersättning i kraft. Det är en väsentlig skillnad mot vad som för närvarande gäller.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Herr Ljungberg började med att ge mig en komplimang för min blygsamhet. Han ansåg att jag alltför mycket uppskattat de tillstyrkande yttranden, som kommit, och inte fäst mig vid de många yttranden, som avstyrkt detta.

Jag vet mycket väl, att det varit ytterst delade meningar under remissbehandlingen av denna fråga, men jag har kommit till den uppfattningen att de tillstyrkande myndigheterna ha betydligt starkare skäl för sitt tillstyrkande än vad de avstyrkande myndigheterna ha för sitt avstyrkande. Jag anser att man inte kan räkna remissyttrandena bara kvantitativt utan man får väga dem också med hänsyn till innehållet.

Sedan hade herr Ljungberg en helt annan uppfattning än jag om betydelsen av den tendens till spekulaton, som förekommit här. Herr Ljungberg anser tydligen, att vad som hänt på detta område inte är av någon större betydelse. Herr Ljungberg frågade mig: har statsrådet märkt spekulaton på andra områden eller är det bara då det gäller vattenfall? Jag har märkt spekulaton på andra områden också — det ha vi nog gjort båda — men jag har ansett spekulaton i vattenkraft vara något alldeles speciellt, där samhället verkligen har anledning att noga uppmärksamma vad som förekommer. Sedan är frågan, vad denna spekulaton betyder. Herr Ljungberg visade med siffror, att även vid ett slutskede av utbyggnaden av vår vattenkraft kommer det att betyda ytterst litet för kostnaden för utvinning av elektrisk kraft. Det är mycket möjligt att herr Ljungbergs siffror äro riktiga, det kan jag inte yttra mig om — herr Ljungberg är sakkunnig på detta område, och det är inte jag — men även om det procentuellt skulle betyda ganska litet tror jag att herr Ljungberg och jag äro fullkomligt ense om att vi skulle anse det mycket stötande, om i sista stadiet av utbyggnaden av vårt lands vattenkraft man skulle kunna konstatera, att de enskilda personer, som sitta med de kvarvarande vattenfallen i sin ägo, skulle kunna taga ut fullkomligt oskäligen priser för dessa. Även om dessa herrar kunde visa, att detta betyder blott en halv promille, så skulle vi känna oss upprörda över att de skulle utnyttja de sista kvarvarande delarna av dessa naturtillgångar för att göra sig oskäligen vinster. Det är en sådan situation, som jag anser att vi böra förekomma.

*Ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen. (Forts.)*

Men det är klart, att uppfattningen i denna fråga sammanhänger också med uppfattningen om hur pass allvarliga de ingrepp äro, som här ske. Jag delar inte herr Ljungbergs uppfattning — jag tror inte att jag kan övertyga honom och herr Ljungberg kan inte övertyga mig — att detta är ett så allvarligt ingrepp. Åtgärderna komma i realiteten inte att drabba någon annan vattenfallsägare än den som jag anser man kan beteckna som en illojal vattenfallsägare. De andra komma inte att ha någon skada av denna lagstiftning. Man har också givit lagen en sådan utformning, att alla som överhuvud taget drabbas av den bli tillbörligt behandlade.

Herr Ljungberg framhöll, att den regel, som jag nämnde, att ersättning kunde utgå i form av kraft, var en undantagsregel. Det är den inte. Det är direkt stadgat i 9 kap. 13 §, att om strömfall tages i anspråk enligt dessa bestämmelser, skall ersättning utgå genom kraftöverföring i den mån fastighet, till vilken vattenkraften hört, kan anses hava behov av kraft. Här måste visserligen vederbörande visa, att han är i behov av kraft, men har ett företag eller en annan ägare köpt vattenfallet för att utbygga och använda det i sin egen rörelse, borde det inte bli någon större svårighet för honom att visa, att han är i behov av kraft för sin rörelse, och på det sättet kan han få ersättning i kraft. Då är ingreppet i hans äganderätt inte så allvarligt som vad herr Ljungberg gör gällande.

Vi ha under förarbetena, till denna lagstiftning undersökt alla möjliga vägar att gå fram här. Vi ha även varit inne på den tanke, som herr Ljungberg här vidrörde, att man skulle taga upp bestämmelser i 3 kap., men det har visat sig olika nackdelar med alla, andra förslag, och vid jämförelse mellan det nu framlagda förslaget och de andra var det enligt min mening inte någon tvekan om att det nu framlagda förslaget var det bästa. Jag tror att herr Ljungbergs farhågor i fråga om denna lagstiftning äro väsentligt överdrivna och att kammaren kan godtaga detta lagförslag utan att det blir till någon skada utan tvärt om till gagn för landet.

**Herr Ljungberg:** Herr talman! Jag vill bara efter herr statsrådets sista anförande säga, att jag hoppas att framtiden måtte infria de växlar, som herr statsrådet här ställt ut beträffande utvecklingen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

## § 4.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 314, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Fahlman m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta lagstiftning rörande villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.*

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Wistrand*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att motionen överlämnades till 1944 års trafikförfattningssakkunniga att tagas under övervägande vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Fahlman**: Herr talman! Av största betydelse för bedömningen av förevarande motion är att bilverkstadsfacket icke kan jämföras med hantverk i största allmänhet. Det synes tvärt om att bilreparationer, avseende ur trafik-säkerhetssynpunkt vitala detaljer, i stället måste jämföras med elektriska installationer, för vilka som bekant kompetensbevis från kommerskollegium sedan länge tillbara erfordras. Då de risker för liv och egendom, som i dessa fall förekomma, äro fullt jämförbara, kan frågan direkt ställas, varför de praktiska och ekonomiska konsekvenserna ur allmän synpunkt skulle vara betänkliga i ena fallet men ej i det andra.

I andra lagutskottets utlåtande, s. 7, kvarstår omdömet, att de tidigare av bilverkstädernas riksförbund lämnade upplysningarna tillräckligt visade, att allvarliga risker kunde uppstå till följd av inkompetent bilreparationsarbete. I anslutning till motionen har ytterligare material, som tillställts utskottets ledamöter, understrukit denna uppfattning, varvid är att märka att detta material erhållits dels från bränslekommissionens gengasbyrå dels från företrädare av konsumentintressen, nämligen Motormännens riksförbunds resp. Kungl. automobilklubbens tekniska avdelningar.

Vid bedömningen av anledningarna till motionen är vidare av största vikt att uppmärksamma, att avsedda legala kompetensvillkor icke i något avseende skulle syfta till ett eliminerande av sund konkurrens inom facket eller minska antalet näringsidkare, lika litet som det torde ha varit fallet i fråga om elinstallatörerna. Tvärt om torde ett enstaka fack, som genom införandet av kompetensvillkor betecknats som särskilt kvalificerat, verka lockande ur rekryteringssynpunkt. Det ligger nämligen i sakens natur att den önskade lagstiftningen inte ställer högre kvalifikationskrav än att desamma kunna uppfyllas av flertalet företagare liksom anställt arbetsbefäl eller, för att gå ännu längre, av varje fullgod bilmontör. Samma måttfullhet gäller beträffande övriga fordringar, varvid ju kan förutsättas att viss övergångstid finge medges för exempelvis komplettering och utvidgning av maskin- och verktygsutrustning liksom för förbättring av verkstadslokaler.

Även om motionen kortfattat antyder de önskade målen, ligger det i sakens natur att en blivande lagstiftning måste föregås av en under medverkan av erfarna experter utförd specialutredning för att säkerställa en smidig och

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

praktisk utformning, utan vilken huvudsyftet är förfuskat. I varje fall kvarstår det faktum, att den moderna bilen blir en alltmera tekniskt invecklad maskin, god för större effekt och hastighet men också därför farligare. Här kan ännu en gång också erinras om motionens påpekande, att en hastig återgång till fredsförhållanden med ökad trafikvolym och en mängd ovana bilförare på fordon, som i många fall stått oanvända i ofta nog olämpliga förvaringsutrymmen i flera år, måste innebära stora risker, även om besiktnings tvång föreligger före återinsättande i trafik.

Den tänkta lagstiftningen skulle utan tvivel kunna utformas så att inga allvarliga olägenheter följde för vare sig yrkestrafiken eller privata bilägare, särskilt som landets till bortåt 2 000 uppgående reparationsverkstäder numera bilda ett förhållandevis tätt nät och förekomsten av s. k. servicevagnar gör, att assistans i regel snabbt kan erhållas även utan anlitande av bärgningsvagn.

Den i motionen framförda tankegången synes både välmotiverad och aktuell och bör därför vad grundtanken angår accepteras. Sakligt motiverade skäl torde svårigen kunna resas häremot, och ett avslag nu skulle utan tvivel medföra att motsvarande krav i framtiden ånyo med nödvändighet komma att resas.

Då man trots allt tyvärr — särskilt på grundval av tidigare erfarenheter — icke kan frigöra sig från intrycket att man utanför direkt berörda kretsar icke vill göra klart för sig, vad saken gäller och framför allt att det rör sig om ett fristående problem, kan erinras om motion nr 143 i första kammaren, vars krav på utredning angående samordning av trafiksäkerhetsarbete måste anses beröra även här berörda detaljproblem. När det därför gäller att söka nedbringa de i allt större antal inträffande trafikolyckorna, får man inte underlåta att söka sig fram på alla de vägar, som kunna leda till att ett så värdefullt mål uppnås. Det har därför förvånat mig, att utskottet vid behandlingen av den föreliggande motionen inte ansett det behövt att höra någon sakkunskap. Jag anser denna omständighet så mycket märkligare som utskottet går med på att det finns risker och säger: »Otvivelaktigt kunna risker uppstå till följd av ett inkompetent utfört reparationsarbete, vilka risker i och för sig kunna motivera införandet av kompetensvillkor för bilreparatörsyrket.» Mot bifall anför utskottet skäl, som 1936 års hantverkssakkunniga givit. Utlåandet torde vara något föråldrat. Rekryteringen av bilreparatörsyrket förutsättes gå via en välordnad lärlingsutbildning. Efter en sådan utbildning torde det bli lika sällsynt, att en arbetare vid utbyte av ett hjul eller fastskruvande av muttrar på andra bildelar skulle glömma tillsätta dessa som att en tågledare vid en station släpper in ett tåg på ett annat. Allt förutsatt att hantverket får en effektiv lärlingslag. Det kan emellertid ifrågasättas med ledning av vad man redan nu känner till, om denna lag kommer att fylla de krav, som kunna ställas på en effektiv utbildning.

Utskottsbehandlingen har ingivit mig en känsla av hopplöshet inför försöket att åstadkomma lämpliga reformer. I utskottets motivering framhålles lagstiftningen beträffande motorfordonets trafiksäkerhet, som kontrolleras av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen genom bilbesiktningsmännen. Utskottet är naturligtvis i god tro, att detta statliga kontrollinstrument är fullt effektivt. Så torde emellertid ingalunda vara förhållandet. Bilbesiktningsmannens arbetsförhållanden äro inte ägnade att underlätta hans tjänst. Frånvaron av arbetslokaler med i dessa befintliga tjänliga hjälpmedel, brygga, apparater för provning av strålkastare etc., omöjliggör inte sällan en grundligare besiktning. Bilbesiktningen, som omfattar hela vårt land, måste företagas i alla

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

väder, eftersom mottagning är annonserad långt i förväg. Då det förutsättes, att vederbörande besiktningsman för en grundlig undersökning måste krypa under bilen, är det mänskligt, om granskningen under ogynnsamma väderleksförhållanden blir mindre noggrann. Bilbesiktningsmannen är till synes en statens tjänsteman, då han är underordnad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Arbetet är förhållandevis dåligt avlönat och utan pension. Det är ett psykologiskt moment, hänförligt till trafiksäkerheten, som inte saknar sitt värde.

Då utskottet som motivering för avslag hänvisar till 1936 års hantverks-sakkunniga, vill man gärna fråga sig: kan det vara möjligt, att utskottet inte märkt, att det på det område, motionen berör, inträtt en katastrofal försämring? Trots en reducerad motorfordonstrafik ha trafikolyckorna i vårt land, efter vad som kan inhämtas av motion I: 143, från att år 1935 ha varit 11 889, därav 220 med dödlig utgång och 540 med varaktigt men, år 1942 stigit med nära 100 % till 20 241, därav 253 med döden som följd och 630 med varaktigt men. Vidare ha vi sedan år 1939, efter det att flytande bränsle indragits, övergått till gengasdrift. Här om säger statens bränslekommission i ett till tredje tillfälliga utskottet inkommet remissvar: »Trots att anvisning för tillverkning och montering av gengasfordon funnits alltsedan år 1939 och fordonen äro underkastade periodisk efterbesiktning, giva erfarenheterna vid handen, att allttjämt stora brister vidlåda gengasmonteringarna. Som exempel kan nämnas, att vid koloxidundersökningar och besiktningar under år 1944 genom gengasbyråns försorg av 485 automobiler, 165 båtar och 80 verkstäder, garage m. m. felaktigheter i monteringen av gengasverken på de 485 bilarna förekommo i 280 fall. Vid flygande besiktningar från 1 januari—15 februari 1945 av 21 bilar förekommo i så gott som samtliga fallen felaktigheter i gengasverkens monteringar.» Mer än 50 % av gengasmonteringar 1944 efter fyra års erfarenhet voro felaktigt utförda. Bränslekommissionen framhåller vidare, att det väl kan tänkas, att sedan flytande bränsle åter står till förfogande gengasdriften kommer att finnas kvar för vissa ändamål.

Man kan med stor säkerhet förutsätta, att den folksjukdom, som nu blivit en följd av gengasbränslets användning, fått mindre utbredning om vi ägt en ansvarsskyldig, genomgående kunnig bilreparatörskår. Faktum kvarstår, att riksdagen inte längre genom bristande intresse för ett högst aktuellt problem får ge sanktion åt en slentrian, som oavsett de ekonomiska konsekvenserna kostar många människoliv. Med något större förutseende och något mindre rädsla för att göra smärre ingrepp i näringsfriheten — mot de större ingreppen hyses som bekant på visst håll inga betänkligheter — hade vi måhända i dag icke haft att brottas med det invalidiserande folksjukdomsproblem, som gengasfaran blivit.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! I det läge, frågan nu befinner sig, skall jag be att få säga några ord. Jag tillåter mig först att konstatera, att motionären tycks ha glömt bort, att sedan förra året arbetar en kommitté, som har i uppdrag att verkställa översyn över samtliga författningar på trafikväsendets område. Det är kutym, att man under sådana förhållanden icke annat än i trängande fall gör några framstötter. Dessutom vill jag erinra om vad utskottet anfört, att 1936 års hantverkssakkunniga avvisade kravet på en legal kompetensreglering beträffande hantverk i allmänhet, och majoriteten ville ej heller föreslå en sådan reglering beträffande bilreparatörsyrket. Biltrafiken var säkert betydligt intensivare år 1936 — det var ju några år före kriget — än vad den kommer att bli på mycket länge. Detta är icke synpunkter, som

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

höra urtiden till, utan de äro ganska aktuella och tidsbetonade, även om de äro nio år gamla.

Det talas om trafiksäkerheten. Om frågan om trafiksäkerheten i detta sammanhang spelat så stor roll som motionären velat göra gällande i motionen och i sitt anförande här i kammaren, så skulle försäkringsbolagen, som ju få betala fiolerna, gjort sig påminda, men utskottet har icke kännedom om något yrkande därifrån. Om bilreparatörerna voro så urbota, som motionären förmenar, skulle motororganisationerna säkerligen sagt ifrån, att de måste för sina ömtåliga maskiner, för trafiksäkerhetens skull och för sitt eget bästa ha ordentliga fackmän som reparatörer. Motionären talade om olycksfall. Det vore intressant, om han kunde säga, hur många av dessa olycksfall som förorsakats av dåliga bilreparationer. Det lär nog inte motionären kunna göra, men vi skulle, om motionären så önskade, kunna komma med ganska säkra siffror, som visa, att en mängd av dessa olycksfall berott på bilförarnas konsumtionsvanor, och dem kunna icke bilreparatörerna göra något åt.

Herr talman, utan att ingå i vidare polemik hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson i Göteborg: Herr talman! Jag delar i stort sett motionärens synpunkt på denna fråga. Det vore orätt att säga, att utskottet med någon vidare generositet behandlat denna motion. Reservationen går endast ut på att motionen skall överlämnas till 1944 års trafikförfattningssakkunniga att tagas under övervägande vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag. Vi veta ju, att vägtrafikstadgan ligger under omarbetning. Jag ser detta spörsmål framför allt som ett trafiksäkerhetsspörsmål, som man icke utan vidare bör vifta bort. Den omständigheten att, som herr Nilson i Eskilstuna framhöll, en del trafikolyckor berott på oaktsamhet från bilförarnas sida, bortskymmer icke det faktiska förhållandet, att, icke nu men före kriget, en stor del av bilparken faktiskt bestod av rullande likkistor och att detta icke minst berodde på att de reparationer, som utförts på bilarna, ofta varit så dåliga, att arbetet måste betecknas som fuskverk. Andra lagutskottet kan väl icke så länge till leva på de uttalanden, som en gång i tiden gjordes av 1936 års hantverkssakkunniga, utan jag förmodar, att andra lagutskottet får närmare överväga de spörsmål, som röra trafiksäkerheten nu för tiden. Förr eller senare kommer nog andra lagutskottet att få lov att taga upp nu ifrågavarande problem till närmare undersökning. Förut i dag ha vi här i ett annat sammanhang — när vi behandlade statsutskottets utlåtande nr 6 punkt 44 — beslutat anhålla om en skyndsamt utredning rörande möjligheterna att genom lämplig upplysningsverksamhet m. m. höja den allmänna trafiksäkerheten och åstadkomma en bättre trafik-kultur. Problemet har således ansetts värt beaktande. Det kostar ju riksdagen ingenting att bifalla reservationen. Om icke för annat så för att demonstrera vill jag hemställa om bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Andersson i Alfredshem: Herr talman! Jag måste säga, att svenska metallarbetare stå i särklass i jämförelse med andra länders metallarbetare. De arbetare, som utföra bilreparationer, utgöra intet undantag från denna regel. Motionen syftar till att åvägabringa en lagstiftning, som skulle medföra en inskränkning i rätten att utöva ifrågavarande yrke. Jag tror icke, att man med en sådan lagstiftning skulle lyckas åstadkomma den ökning av trafiksäkerheten, som man vill uppnå. En lagstiftning av detta slag skulle säkert med-

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

föra stora olägenheter. För rätt till självständig yrkesutövning borde enligt motionärens uppfattning gälla följande bestämmelser:

»a) företagets tekniske ledare liksom i förhållande till företagets storlek erforderligt arbetsbefäl skall besitta tillräcklig yrkesteknisk kunskap och facklig kännedom. Prov böra ske enligt särskilda, för ändamålet fastställda grunder;

b) företagets lokaler skola vara ändamålsenliga och uppfylla fastställda fordringar i fråga om hygien;

c) hjälpmedel i form av maskiner och verktyg skola finnas i erforderlig omfattning.»

Beträffande den första punkten vill jag framhålla följande. Meningen synes vara att yrket icke längre skulle få utövas av bilmekaniker såsom ett hantverk, utan det skulle fordras tillsyn av tekniska ledare. Inom denna grupp av arbetare har man icke den uppfattningen, att en person, som genomgått en skola och tagit en examen, därigenom erhållit en sådan kompetens, att han skulle kunna bemästra alla de svårigheter, som kunna uppstå vid utövandet av ifrågavarande yrke.

Beträffande fordringen, att lokalerna böra uppfylla vissa krav i hygieniskt avseende, så lär väl yrkesinspektionen se till att vad som bör göras på detta område också blir gjort. Vi böra ha förtroende för denna gren av yrkesinspektionens verksamhet. Anledning till klagomål torde icke ha förekommit. Att icke alla bilreparationsverkstäder äro av allra bästa slag beror först och främst på svårigheten att erhålla lämpliga lokaler på centrala platser.

När man sedan säger, att man skall ha hjälpmedel i form av maskiner och verktyg, får jag lov att erinra om, att med det uppsving, som reparationsverksindustrien — om jag så får kalla den — fått de senare åren, har den utvecklat sig därhän, att stora fabriker numera syssla med tillverkning av delar för bilarna. De företagare, som syssla med reparationer, ha därför föredragit att köpa hem sådana delar från dessa fabriker, som de med sin bättre utrustning kunnat framställa till billigare priser och ändå lämna en utmärkt vara. Man har icke ansett sig kunna orka med att ha utbildat folk på alla områden.

Jag har av detta den praktiska erfarenheten, att hela vår bilverksindustri har under de senare tio—femton åren utvecklat sig på det sättet, att man kan med förtroende se framåt mot en fortsatt utveckling utan lagstiftning. Det är kanske kunderna själva som ha varit en mycket bidragande orsak hertill. Den som äger en bil ser alltid till, att han kommer till en mästare, som är känd för yrkesduglighet. Denne mästare å andra sidan ser också till, att han anställer sådant folk, som har den yrkesutbildning, som fordras för yrkets utövande. Om man sedan inom detta yrke lika väl som inom andra måste använda sig av en del yngre arbetskraft som utbildas till goda reparatörer, har arbetsledningen som sin uppgift att icke sätta dessa yngre arbetare på sådant arbete, som kräver större yrkeskunnighet.

Därtill kommer, att om man skulle gå den väg som i motionen föreslås, skulle det, såvitt man nu kan bedöma, bli endast stora reparationsföretag, och alla små mästare ute i bygderna skulle kanske helt simpelt försvinna. Jag tror icke, att man skulle uppnå ett resultat, som vore ägnat att betjäna trafiken och de bilägare, som äro placerade ut över vårt avlånga land. Det är gott att finna en liten bilverkstad här och där och få den hjälp som kan behövas vid olika tillfällen. Därest man icke har förtroende för en verkstad, är det nog så, att bilägaren själv söker komma i kontakt med någon större verkstad, som då utför det arbete som önskas. Allt talar för att dessa små bilverkstäder, som man skulle komma att taga livet av — om jag tillåtes använda det uttrycket

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

— med en sådan lagstiftning, i varje fall för närvarande fylla den uppgiften att betjäna bilägarna under deras resor i hela vårt avlånga land.

Jag är också övertygad, att man måste ha respekt för den besiktning som försiggår av de olika motorfordonen. Det säges ju, att efter en större reparation skall fordonet besiktigas. Även efter smärre reparationer skall en översyn verkställas.

Om man trots detta skulle kunna föra en statistik, som skulle påvisa, att så och så många olyckor äro för handen, så tror jag icke, att man kan bevisa, att det är felaktiga reparationer verkställda vid bilverkstäderna, som ha förorsakat dessa olyckor. Snarare kanske man många gånger kan finna att det är vårdslösa chaufförer, som fört bilarna vid olyckstillfällena. Det kan vara många olika orsaker till att den ena eller andra detaljen på ett motorfordon spolieras och därigenom olycksfall uppstå. Men därtill är väl i de flesta fall reparatören oskyldig. Det är även ett känt faktum, att när det gäller material för framställning av olika delar till bilar eller motorer leverera numera järnbruken eller andra, som bedriva sådan tillverkning, stälkvaliteter, som äro särskilt avsedda för biltillverkning eller för att användas till den ena eller andra detaljen. De stå också till tjänst med broschyrer och material för att det hela skall kunna behandlas på fackdugligt sätt.

Om jag fattade motionären herr Fahlman rätt lät han oss taga del av någon statistik. I denna statistik nämnde han bland annat gengasen. Jag tror ej att man gör rätt i att blanda samman den frågan med kompetenskravet på bilreparationsarbetare, därför att litet var av oss torde ha oss bekant, vilka stora problem det varit för att kunna lösa just gengasfrågan. När gengasfrågan lösts är det icke säkert, att man på det tekniska området hunnit med att borteliminera alla svårigheter, utan olyckor ha givetvis uppstått i samband med inmonteringen. Det är någonting som icke hade kunnat hjälpas, även om vi från krigets början, när vi blevo hänvisade att taga detta bränsle i bruk, haft aldrig så dugande tekniska ledare eller folk som fått certifikat på en viss utbildning. Det hjälper överhuvud taget ingenting, därför att det hela har varit ett experiment. Under tiden som man varit tvingad att använda gengasen och experimenten givit utslag på den ena eller andra nackdelen, har man också från alla sidor sökt förena sig för att kunna åstadkomma en förbättring. Jag tror, att vi måste erkänna den framgång, som just på detta område har skett, och likaså vara tacksamma för att vi ha haft denna tillgång.

När man sedan talar om att man skulle kunna ernå förbättrade förhållanden genom särskild yrkesutbildning, vill jag till detta säga, att för närvarande finnes det olika kurser, dit mästare vid olika bilverkstäder skicka ned mannar, som de taga ut bland de anställda som ha särskild håg och fallenhet för yrket. Det kan gälla det bilelektriska, montaget på själva motorerna, montaget på underredet eller montaget överhuvud taget på motorn eller bilen i dess helhet. De få genomgå specialkurser och bli på det sättet kvalificerade i sitt yrke. Såvitt jag har mig bekant från den följd av år som jag haft tillfälle att taga del av förhållandena på detta område ha de blivit specialister och användas sedan av mästarerna just för de uppgifter som de ha utbildats för.

Man kan också i detta sammanhang påpeka att bilägaren själv, när han kommer till en bilreparationsverkstad, nogsamt bevakar, att den man, som han vet är utbildad för den och den detaljen, tar hand om reparationen. Han tar icke gärna emot någon annan för att utföra detta. Det kan bli så, att de som färdas på vägarna och komma till okända reparatörer i viss mån råka ut för sådana, som icke kunna utföra arbetet i dess helhet. Men när och var ha vi det yrke, där vi icke begå små felaktigheter? Det är ingen yrkesman i vare sig det

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer. (Forts.)*

ena eller andra yrket, som kan säga, att på grund av att han fått yrkesutbildning och därtill kompetensbevis begär han intet fel. De människorna äro icke födda ännu, som aldrig utföra ett arbete fel. Det är i vårt dagliga arbete som vi lära vidare. Det gäller att man lär på det sättet att man har en mästare som bevakar att arbetet blir som det skall vara. Jag tror icke, att man har anledning till att klaga på yrkesutövarna inom bilreparationsbranschen.

Jag har därför, herr talman, intet annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Gentemot herr Nilsson i Göteborg vill jag säga, att en remiss av ärendet till 1944 års trafikförfattningssakkunniga har utskottet på en man när icke ansett lämpligt.

Sedan nämnde herr Nilsson i Göteborg om bilbeståndet före kriget och talade om massor av vandrande likkistor eller vad det var för vackert uttryck talaren använde. Det beror väl icke på reparatörerna utan på besiktningsmännen, som slarvat, på trafikpolisen o. s. v. När det gäller tendensen måste väl denna framstöt till slut sikta mot ett förbud för bilägarna själva att verkställa reparationer. Det skulle ju bara bli godkända reparatörer, som finge företaga sådana. Bilägarna skulle hotas med straff, om de utförde den minsta reparation själva och icke ginge till dessa legaliserade reparatörer. Då är det alltför långt gånget i frihetens stamort på jorden. Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Fahlman: Herr talman! Utskottets talesman har icke gjort sig underkunnig om, vilket verkligt farligt verktyg bilen är med den hastighet, som nu råder i trafiken. Det är all anledning att hålla kontroll över att bilarna motsvara kraven på säkerhet, icke minst i fråga om reparationer. Vi måste komma ihåg, att det gäller människoliv. Vid sådana tillfällen får man iakttaga särskilt noggranna föreskrifter och vara mer än vanligt omtänksam.

För att nu belysa nödvändigheten av att en bättre kompetens kommer till stånd vill jag påpeka vad Motormännens riksförbund anfört. Vid ett tillfälle för ett flertal år sedan anordnade man organiserade bilbesiktningskontroller. Dessa utrustades med kvalificerad personal och ändamålsenlig instrumentering. De besökte alla större städer och samhällen. Denna verksamhet igångsattes efter ingående undersökning beträffande de möjligheter till service, som stodo bilägarna till buds vid bilverkstäderna. Den tekniska resetjänsten visade sig fylla ett stort behov och utökades år efter år. De bilägare, som inställde sig för att få sina bilar undersökta, tillhörde företrädesvis den kategori, som vid upprepade verkstadsbesök icke kunnat få vissa defekter lokaliserade och avhjälpda.

Sedan frågades det beträffande statistiken. Jag vill då säga, att det ligger så till, att det är oerhört stora svårigheter att när en bil blivit en skrothög konstatera, om denna kollision eller olycka förorsakats av att bilen varit dåligt reparerad eller av andra omständigheter. Men under alla förhållanden finnes en statistik, som säger, att 6,1 procent av alla olyckor ha varit orsakade av bristfälliga bilreparationer.

Av herr Anderssons i Alfredshem yttrande styrktes jag ytterligare i min uppfattning, om nödvändigheten av att bilreparationerna underordnas bättre sakkunnig ledning än för närvarande. Den sakkunskap, som herr Andersson var talesman för, ligger troligtvis på metallområdet och säkerligen icke på det område, som rör bilreparationer. Det vittnade icke hans uttalande om. Man skall heller icke lita på, att en privatman, som kommer till en bilreparationsverkstad för att reparera sin bil, skall tillse, att han får bilen ordentligt

*Motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.* (Forts.)  
reparerad. Jag behöver ju icke anlita annans sakkunskap, om jag själv äger denna sakkunskap.

Framför allt är det nödvändigt att hålla i minnet, att det är människoliv som vi skola söka rädda. Från den synpunkten finnas inga ansträngningar som kunna vara förgäves. Även om vi skulle konstatera, att orsakerna till att det uppstår bilfel vid bilreparationer icke äro så stora, äro de tillräckligt stora för att vi skola söka förebygga dem.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fahlman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

## § 5.

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.* Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av väckta motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 192 i första kammaren av herr *Wistrand* och nr 311 i andra kammaren av herr *Håstad m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Norman, Linder, Wistrand, Hagman, Andersson* i Eskilstuna och *Andersson* i Gisselås, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser angående behörighet att utöva tandläkarkonsten;

2) av herr *Englund*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *Andersson* i Eskilstuna: Herr talman! Vid detta utlåtande äro fogade ett par reservationer. Då jag har mitt namn under en av dem ber jag, trots att det är sent, att få säga några ord.

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*  
(Forts.)

Motionärerna ha i sin motion hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning angående behörighetsvillkor för tandläkarkonstens utövande. De bestämmelser, som för närvarande gälla i detta avseende, ha betecknats som föråldrade och otidsenliga och äro också utan tvekan i behov av översyn. Med den utomordentligt stora betydelse, som tandvården har för hela folkhälsan, är det av stor vikt, att de bestämmelser, som skola reglera detta förhållande, äro klart och tydligt formulerade, och att de straffbestämmelser, som gälla, äro effektiva. Så är nog icke fallet beträffande de nuvarande bestämmelserna, såsom jag tidigare sade.

Vad det kan bero på, om det är för att bestämmelserna äro för snäva eller att straffbestämmelserna icke äro nog skarpa, skall jag icke uttala något omdöme om, utan det får bli en eventuell utredning som får avgöra detta.

Det förekommer nog för närvarande ett kvacksalveri och en illegal utövning av tandläkarkonsten i mycket stor utsträckning, jag skulle tro i mycket större utsträckning än man i allmänhet föreställer sig. Det är enligt min mening av stor betydelse, att en sådan här utredning kommer till stånd. Jag vill uttryckligen betona, att reservanterna icke avsett att på något sätt utestänga tandteknikerna från utövandet av sitt yrke på ett för tandvården gagnande sätt. Befinnes det lämpligt, att deras befogenhet utökas må detta ske. Jag skulle tro, att det icke vore så farligt, om man utsträckte tandteknikernas befogenhet i någon mån i detta avseende, och de böra få utföra det arbete de äro skickade till utan att ha något straffhot hängande över sig.

Utskottets majoritet har ställt sig avvisande till en sådan här utredning, som reservanterna anse borde bli förutsättningslös. Man har som skäl anført, att ett utvidgande av folktandvården skulle medföra att det här spörsmålet skulle bli mindre aktuellt. Jag vill då för min del säga, att det även för folktandvården är av stor betydelse, att dessa frågor äro väl avvägda. Med den utveckling, som folktandvården för närvarande har, skulle jag tro, att det kommer att dröja mycket länge, innan den blir så utbyggd, att den kan utgöra någon garanti för att det icke behöver vidtagas någon förändring i fråga om tandläkarnas behörighetsvillkor.

Utskottet har också pekat på, att det inom medicinalstyrelsen för närvarande pågår en utredning angående nya bestämmelser eller, rättare sagt kanske, en utredning om behovet av det antal tandläkare, som äro behövliga och om undervisningen för dessa. Jag vill poängtera, att denna utredning närmast gäller undervisningen och således icke kompetensvillkoren. Det är ju också så att tandteknikerna icke ha något inflytande på den utredning, som nu pågår. Jag tror det vore mycket klokt, om dessa finge vara med om en sådan här utredning.

Ja, detta är i korthet, herr talman, anledningen till att reservanterna ha förordat en utredning beträffande denna fråga. Jag ber att få yrka bifall till den av herr Norman m. fl. afgivna reservationen.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Utskottets majoritet har medgivit att bestämmelserna äro mycket knapphändiga och i stor utsträckning föråldrade. Men utskottet har vägt de olika skälen emot varandra och har ansett, att det ingripande, som motionärerna föreslå, icke vore lämpligt just nu. Utskottets majoritet försvarar icke kvacksalveriet på detta område, men utskottet menar, att man måste se saken realistiskt. Detta är en stor ekonomisk fråga. Både för tandläkarna, det förstå vi väl, och för allmänheten på grund av de ganska högt uppdrivna anspråken på inkomster som tandläkarkåren över lag har. Jag tror man kan säga — jag vill icke uttala mig illa om denna aktade

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*  
(Forts.)

kår — att taxorna ha blivit sådana att vanligt folk icke orkar med ordentliga tandreparationer, särskilt när det gäller proteser o. d. Det blir alldeles för dyrbart. Därför har utskottsmajoriteten velat stryka under att radikalmedlet på den här punkten icke är att skärpa straffbestämmelserna gentemot tandteknikerna, utan det är att se till att riksdagens beslut i fråga om folktandvården blir fullständigt genomförd. Ju intensivare så sker, ju mera ideal lösning får man av detta spörsmål.

Man har i motionen påtalat det oriktiga i att tandteknikerna ge sig på munnar, som icke äro sanerade. Mot detta har ingen i utskottet haft anledning resa motstånd. Men det finnes en skara tandtekniker, tror jag mig veta, som aldrig behandla en mun, som icke är sanerad. Det finnes en hel del gott folk här i landet, som går till provinsialläkare och stadsläkare och får munnarna sanerade, och taxorna för dessa läkare äro ju givna. Sedan går man till en kunnig tandtekniker och får nya proteser och sin mun klar för en tredjedel av den kostnad, som en tandläkare skulle betinga. Sådant förekommer i stor utsträckning i landet. Jag vet icke, om man skall gripa in för att ekonomiskt skydda en kår på bekostnad av allmänhetens ekonomiska intressen. Det är ej rätt och billigt. Utskottet har icke ansett sig kunna gå den vägen.

Nu ville herr Andersson i Eskilstuna ignorera, vad utskottet påpekat i de sista raderna av utlåtandet, nämligen att det inom medicinalstyrelsen pågår en utredning. Utskottet har förvissat sig om, att en framstöt kommer under årets lopp — jag har dock ingen garanti härför men den kommer utan tvivel, och då tror jag med all visshet, att den kommer att ta sikte även på dessa spörsmål, något som väl förhända kommer att påverka 1944 års sakkunniga beträffande tandläkarutbildningen. Av dessa och många andra skäl — jag skall ej upptaga tiden längre för kammarens ledamöter, som nog ej äro pigga på att sitta här och höra på långa tal — har utskottet icke ansett sig kunna nu tillstyrka den föreliggande motionen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Eskilstuna: Herr talman! Herr Nilson i Eskilstuna anförde att utskottsmajoriteten ansett, att det visserligen bör ske en utredning, men att tiden för en utredning icke vore lämplig just nu. Han anförde emellertid icke ett enda skäl för att motivera, varför tiden icke nu vore lämplig för en utredning.

Sedan framhöll herr Nilson i Eskilstuna, att tandläkartaxorna äro höga och att det därför blir dryga kostnader för allmänheten att gå till tandläkarna. Ja, herr Nilson i Eskilstuna, då är det väl anledning att undersöka, huruvida icke tandteknikerna möjligen skulle kunna få litet större befogenhet än de nu ha just för att nedbringa allmänhetens kostnader i fråga om tandvård.

Herr Håstad: Herr talman! Endast några få synpunkter, eftersom tiden är så långt framskriden.

Utskottets ärade talesman ville göra gällande att denna motion skulle vara inspirerad från visst håll. Den skulle ha till syfte, om jag rätt förstod honom, att slå vakt om tandläkarkårens ekonomiska intressen. Jag måste bestrida riktigheten av denna tolkning av de avsikter, som ligga bakom motionen. Motionen är väckt i allmänhetens intresse. Det är allt. Vi ha ansett, att det måste på lång sikt ligga just i allmänhetens intresse att den skyddas från att bli behandlad av personer, som uppenbarligen sakna nödig kompetens för den verksamhet varom här är fråga.

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*

(Forts.)

Det är ostridigt att gällande bestämmelser dels äro föråldrade, dels inefektiva. Utskottets talesman ville här göra gällande, att utskottet skulle ha understrukt dessa motionärernas synpunkter. Om man läser i det korta utlåtandet har man dock väldigt svårt att hitta något direkt uttalande från utskottet härom, annat än hänvisningen till medicinalstyrelsens väntade framställning. Jag skall icke här citera motionen, fast jag antar att icke alla ha läst den. Men där talas i alla fall om att en och samma person dömts att böta, år 1924 300 kronor, 1925 400 kronor, 1926 450 kronor, 1926 vid ett senare tillfälle 500 kronor samt 1927, 1928, två gånger, 1929, 1930, 1931 och 1932 varje gång 500 kronor etc. Mot bakgrunden härav måste man verkligen konstatera, att denna lagstiftning bör vara i behov av en skyndsam revision. Det är också på många sätt påvisat — både av dem, som ha erfarenhet från detta område, och genom exemplet i motionen — att den behandling, som vederbörande utsättes för av tandtekniker, *kan* leda till stor skada.

Nu sade herr Nilson i Eskilstuna, att det hela är en kostnadsfråga. Många människor vända sig på grund av bristande medelstillgång icke till tandläkare utan till tandtekniker. Även om detta skulle leda till en riktig behandling, innebär det dock en oriktig ordning. Men om vederbörande icke blir riktigt behandlad första gången, av tandteknikern, kan det komma surt efter för honom. Vederbörande måste till sist gå till tandläkare, och behandlingen kan då dra oerhörda merkostnader på grund av den första, felaktiga behandlingen. Detta händer säkerligen inte så sällan.

Det har sagts i utskottet, att motionärerna undervärderat det arbete, som tandteknikerna ha att utföra. Jag medger, att denna sida av problemet ej kommit till uttryck i motionen. Men det skedde av den enkla anledningen, att vi icke ansågo oss ha skäl att ge oss in på de uppgifter, som tandteknikerna ha på ett viktigt fält i tandvården. För att undanröja alla missförstånd vill jag dock uttryckligen förklara, att vi icke med denna framstöt velat ta ställning till den arbetsfördelning inom tandvården, som på grund av nu vunna erfarenheter kan göras mellan tandläkare och tandtekniker. Som herr Andersson i Eskilstuna i två anföranden framhållit, är reservationen så avfattad att den ger möjlighet för tandteknikerna att låta sina synpunkter direkt komma till uttryck i utredningen, något som de annars ej ha garantier för, eftersom de icke äro med i tandläkarutbildningskommittén.

Jag tror, att jag härmed i stort sett diskuterat alla de synpunkter, som varit av betydelse för att ta ståndpunkt till denna fråga. Det här är ingen politisk fråga, utan, som jag ännu en gång vill understryka, en framstöt som gjorts i allmänhetens intresse. Det enda skäl som kvarstår är, som herr Nilson i Eskilstuna anförde, att det möjligen nu ej skulle vara någon lämplig tidpunkt att göra ett riksdagsuttalande. Kvar står dock, trots att denna fråga varit aktuell inom medicinalstyrelsen ganska länge och varit aktuell i allmänna diskussionen under ett 20-tal år, att ingenting hittills gjorts. Då finner jag det vara ganska naturligt, att riksdagen, när nu frågan bragts på dess bord, uttalar sin anslutning till önskvärdheten av att man äntligen kommer fram till en revision av gällande, föråldrade, 80 à 90 år gamla lagbestämmelser.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Jag gjorde icke något påstående om att denna motion skulle vara inspirerad av intresse för tandläkarnas ekonomi. Jag förstår motiven mycket väl. Jag hoppas, att herr Hästad uppmärksammade detta.

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*  
(Forts.)

Motionären påtalade här några olycksfall vid tandteknikernas behandling, och det är nog riktigt, att sådana inträffat. Men jag hoppas motionären icke vill bestrida, att det också sker ett eller annat olycksfall vid tandläkarnas behandlingar. Jag hade en bekant, som höll på att förblöda efter en tandläkarbehandling. Det var en ren lyckträff att patienten blev räddad. Hade det skett hos en tandtekniker, hade denne åkt in, men nu hände det ju hos en tandläkare, och då var det all right. Man får ej dra slutsatser sådana som motionären gjorde. De äro ohållbara.

När utskottsmajoriteten ansett, att man icke nu vill göra en framstöt, har det varit med tanke på medicinalstyrelsens utredning. En av utskottets ledamöter hade inhämtat vissa uppgifter, och majoriteten lät sig påverkas av dessa och förmenade, att då en utredning nu skali komma, kommer kanske frågan i bättre läge och i kanske mera auktoritativ form än om en framställning göres härifrån. Skulle medicinalstyrelsen icke gå på den linje, som motionärerna föreslå, anse också vi, att hela problemet bör utredas — det skadar ju ej — och att frågan tas upp ett annat år.

Nu sade herr Håstad, att utskottet icke gjort det medgivande som jag påstått. Men på s. 3 står, att »dessa bestämmelser äro såsom motionerna framhållit mycket knapphändiga och trots vid flera tillfällen vidtagna ändringar i stor utsträckning föråldrade». Jag tillät mig citera detta vid mitt första anförande. Jag hoppas, att detta är ett erkännande så kraftigt och tydligt som man kan önska från utskottsmajoritetens sida av motionärernas synpunkter principiellt sett.

Herr Håstad erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag tycker icke, att det varit särskilt nödvändigt för utskottet att understryka erkännandet att dessa bestämmelser äro föråldrade. Det ligger ju i sakens natur, när lagreglerna äro 80 à 90 år gamla och gälla en vetenskapsgren, där framstegen under tiden varit så enorma som inom odontologien. Det positiva i utskottets utlåtande är alltså inte mycket värt.

Vidare vill jag göra det erkännandet, att tandläkarna naturligtvis lika väl som vanliga läkare kunna råka ut för att olycksfall inträffa i praktiken. Men all sannolikhet talar för att det då endast rör sig om en naturlig olycksfallsrisk. Normalt måste tandläkaren vara mycket mera skickad än en tandtekniker att utföra dessa arbeten. Tandläkarna äro för övrigt själva villiga att underkasta sig strängare inspektion; de ha ju ingivit framställning därom till medicinalstyrelsen. Men jag vill fråga herr Nilson i Eskilstuna: om en vanlig läkare misslyckas, skall då denna omständighet anföras som skäl för att tillåta kvacksalveriet?

Herr Nilson i Eskilstuna, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Den frågan behövde inte herr Håstad framställa, ty han vet mitt svar. Men man skall inte framhålla med sådan styrka olyckor som kunna ske hos tandtekniker, det är att framställa saken oriktigt.

Innan jag slutar — jag hoppas slippa uttala mig mer i denna fråga — vill jag påpeka, att jag inte alls vill ha något kvacksalveri, men vad jag liksom utskottsmajoriteten önskar är, att vi skola försöka förbilliga tandvården i stället för att införa straffbestämmelser för personer, som till vårt folks bästa säkerligen gjort en betydande insats.

Vidare yttrade:

Herr Larsson i Östersund: Endast ett par ord, herr talman! Det har ganska vackert framställts av herr Håstad, att det är i allmänhetens intresse denna

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*

(Forts.)

framstöt gjorts. Och även om herr Andersson i Eskilstuna lockade med att en sådan här utredning skulle ge rättvisa även åt teknikerna, måste jag säga, att det allmänna intryck som majoriteten i andra lagutskottet fick av denna motion var, att den var buren av stor omtanke om tandläkarna.

När bestämmelserna äro drygt åttio år gamla och det för närvarande pågå utredningar inom medicinalstyrelsen anse vi, att vi inte genom att bifalla denna motion böra ytterligare accentuera den monopolställning, som tandläkarna ernått genom att ett så litet antal blir utbildat varje år. Ur dessa synpunkter tror jag det är klokast att riksdagen inte understryker att den för sin del gillar någon monopolsträvan, som ju faktiskt ligger i linje med tandläkarnas hela verksamhet och som exempelvis kommit till synes inte minst i deras hållning till de av medicinalstyrelsen fastställda taxorna när det gällt vård av dem som fått bidrag genom mödrahjälpnsnämnderna.

Jag ber alltså, herr talman, att få ansluta mig till dem, som yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Det var närmast ett yttrande av herr Håstad som uppkallade mig. Han framhöll att han och hans medmotionärer hade tänkt på samhället och dess bästa med denna motion och inte i första hand tänkt på tandläkarkårens intressen. Jag vill inte betvivla, att herr Håstad har rätt i detta påstående, men han får verkligen ursäktas om man fick den uppfattningen när man läste motionen, att det var en motion som avsåg att stödja en strävan från tandläkarnas sida till monopolisering av hela denna verksamhet. Jag fick i alla fall den uppfattningen av motionen — har jag tagit fel på den punkten är detta enbart glädjande.

En sak är ju riktig, vilket framhållits både i motionen och här under debatten, nämligen att det behövs en gedignare utbildning både för tandläkarna och tandteknikerna. När vi fått en klar grund för utbildningen är väl tiden inne för en omläggning. Den skulle kunna vara inne redan nu för att ge teknikerna en mera självständig ställning än de för närvarande ha, och det är också vad de själva syfta till.

Det kan här vara svårt för kammaren att ta ståndpunkt till reservationen eller utskottets förslag, ty reservationen är någonting helt annat, herr Håstad, än motionen. Reservationen tar hänsyn till berättigade intressen ifrån tandteknikernas sida, men den saken har såvitt jag kunnat förstå inte berörts i motionen. Å andra sidan har jag resonerat så, att det är kanske inte riktigt klokt att besluta en utredning med utgångspunkt från en motion sådan som den här föreliggande, en motion med, i varje fall enligt min mening, den innebörden, att tandläkarkåren skall få så att säga dominera hela fältet. Det är detta som har bestämt mig för att rösta för utskottets förslag, men jag inser som sagt mycket väl, att reservationen har sina givna fördelar.

Nu har enligt vad jag hört första kammaren tagit utskottets förslag, och det kommer antagligen också andra kammaren att göra, men jag vill i alla fall även för min del be att få yrka bifall till detsamma.

Herr Håstad: Herr talman! Endast ytterligare ett par ord.

Det är alldeles riktigt vad som här sagts, att denna motion såtillvida är något ensidigt avfattad som den uteslutande tar sikte på den straffrättsliga sidan av saken. Det är intet skäl att fördölja, att det var framför allt detta problem vi hade i åtanke. Det är för övrigt det vanliga, att motionärer angripa delproblem. Men vi ha aldrig tagit ståndpunkt till den andra frågan, om fördelningen av uppgifterna mellan tandläkarna och tandteknikerna. Att

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*  
(Forts.)

vi emellertid på den punkten inte envist hålla på det nuvarande systemet ha vi visat genom att vi anslutit oss till den reservation, som avgivits, där problemet på detta sätt utvidgats.

Jag vill än en gång på det bestämdaste reagera emot att vi här skulle syfta till att bevara ett monopol för en viss kår. Vi ha inom högerpartiet på allt sätt velat vara med om att bygga ut folktandvården och öka möjligheterna, att komma in på tandläkarinstitutet, ge bättre utbildningsmöjligheter, o. s. v. Men detta rör *andra* problem, och till deras lösning vilja vi i samma utsträckning som övriga ledamöter lämna vår medverkan i sammanhang med dessa frågors behandling. Brott mot behörighetslagen är en alldeles speciell fråga. Kvar står i alla fall som ett intryck av den behandling denna fråga fått, att andra lagutskottet tills vidare faktiskt har sanktionerat det nuvarande onöjaktiga tillståndet.

Herr Andersson i Eskilstuna: Jag skall inte försöka rannsaka vad motionärerna ha tänkt i detta fall när de skrevo sin motion, men jag har ingen anledning betvivla vad herr Håstad här deklarerat. Jag vill understryka, vilket också herr Andersson i Malmö gjorde, att det ju nu inte är motionen, som kammaren skall ta ställning till, utan den reservation som föreligger. Enligt min mening tar den hänsyn till alla de intressen, som kunna vara berättigade i detta fall. Om kammaren skulle ta reservationen, blir det den som blir rättesnöret, då riksdagen skall skriva till Kungl. Maj:t.

Herr Larsson i Östersund: Det fanns ju ingenting annat att döma efter, då vi behandlade detta i utskottet, än vad som skrivits i motionen, och herr Håstad har erkänt, att den endast tar hänsyn till *ett* intresse. Vilka andra intentioner som herr Håstad och övriga motionärer hade kunde vi inte veta, och lika litet kunde vi veta vilka lärdomar som motionärerna drogo av de synpunkter, som framkommo i utskottet angående teknikernas värde i detta fall. Vi hade som sagt inte något annat att döma efter än vad som skrivits, och sedan hjälper det ju inte att protestera emot det som herr Håstad själv har undertecknat.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Norman m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Eskilstuna begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Norman m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sin platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Andersson i Eskilstuna, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 92

*Motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.*

(Forts.)

ja och 75 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

## § 6.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän, dels ock en i ämnet väckt motion.

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän.*

Genom en den 23 februari 1945 dagtecknad proposition, nr 92, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehäft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 485, av herr *Dahlgren m. fl.*, vari hemställts, att propositionen måtte avslås.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte bifalla propositionen nr 92; samt

B. att motionen II:485 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Dahlgren**: Herr talman! Lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning karakteriserades redan då den genomfördes av motståndare till densamma som en reaktionär lag. Det finns i dag ingen som helst anledning att frångå denna uppfattning. Lagen tillkom under de första krigsmånaderna, och man kan inte få någon annan uppfattning än att den förvirring, som var allmän under dessa första krigsdagar, även rådde här i riksdagen, speciellt när man observerar, att även de som representerade arbetarna hjälpte till att införa denna lag mot den grupp i samhället, som mest av alla bidrog till den svenska folkförsörjningen.

Trots sjöfolksförbundets protester kunde den folkvalda församlingen kora sig själv till förmyndare över denna arbetargrupp. De motiveringar som anfördes voro ohållbara. »Det glada livet» man talade om och som man skulle bekämpa och som kammarledamöterna säkerligen endast hade sett på revyer och biografer eller läst om, men som i verkligheten knappast existerat annat än i enstaka fall, togs som intäkt för denna lagstiftning. Man sade, att man skulle hjälpa de svaga naturerna, som man kallade dem, från att hamna i spekulativa händer. Man skulle också hjälpa det ordentliga sjöfolket att få en besparing. När man i dag läser utskottets utlåtande över den motion vi avlämnat är det inte utan att det verkar, som om utskottet skrivit sitt utlåtande mer av gammal vana än med omtanke om sjöfolket och med tanke på den motivering, som framförts i den motion vi väckt. Utskottet säger bland annat: »Med den utformning tillämpningsföreskrifterna — efter verkställda uppmjukningar — numera ha, torde lagstiftningen icke förorsaka sjömännen några olägenheter.»

Vad uppmjukningarna beträffar kunna väl dessa inte vara annat än ett tydligt bevis för att lagen redan från början var ett stort misstag. Den reträtt

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän. (Forts.)*

lagstiftarna undan för undan fått göra vid flera tillfällen bevisar detta, och man tycker därför, att tiden nu skulle vara inne för att avveckla denna lag. I fråga om de olägenheter, som man säger att sjömännen inte skulle ha förorsakats, är det ganska bekant, i varje fall bland sjöfolk, att lagstiftningen resulterat i att sjöfolket hamnat i ockrarhänder, och det var ju det man med lagens hjälp skulle förhindra. Nu har sjöfolket tack vare denna lagstiftning, om de mönstra av i en hamn, ingen möjlighet att få ut sina pengar, och det betyder, att dessa ockrare kunna hålla sig framme. De lämna pengar till sjömännen, få fullmakt och betinga sig mycket dryga ockrarräntor. Det är inte obekant, att det även här i Stockholm har förekommit att t. o. m. firmor spekulerat på detta sätt. Det har även berättats, att man lämnat pengar mot fullmakt till sjöfolk som inte ens haft båt. Då man kan utnyttja lagen på så sätt betyder det, att sjöfolket kommit i en sämre ställning än förut. På grund av detta hänsynslösa profiterande på sjömännen kan man gott säga, att lagen haft en verkan motsatt den åsyftade.

I vad det gäller att hjälpa det ordentliga sjöfolket, som man när lagen genomfördes sade att man ville, har man i propositionen en uppställning, som skall visa vilket värde denna tvångsbesparing haft. Till dessa siffror vill jag erinra om att sjöfolket före krigsutbrottet gjorde frivilliga besparingar. Man började 1929 och hade redan första året något över 100 000 kr. insatta. Om man studerar statens offentliga utredning ser man, att från 1929 och fram till 1938, sista året före kriget, var tendensen, herr talman, likadan som nu efter detta tvångssparande. Sjöfolket har ökat på summan undan för undan, och på de nio, tio åren fram till krigsutbrottet kom man upp till över 900 000 kr., d. v. s. nära en miljon.

Nu låter detta inte så mycket i förhållande till de 21 miljoner kronor som man åberopar i dag, men då skall man ta hänsyn till att denna miljon, som man kunde sätta in på frivillig väg, insattes trots de låga, för att inte säga usla löner sjöfolket hade vid den tiden och fortfarande har. Att beloppet nu kan ha blivit så stort är givetvis beroende på den krigsriskersättning som sjöfolket har. Därtill kommer, vilket också är obestriddigt, att den summa som i dag anföres i propositionen är så hög beror på det faktum, att folket utanför spärren inte haft möjligheter att lyfta sina pengar på samma sätt som tidigare, och det bestrider man inte heller i statens offentliga utredning.

Jag har med detta velat erinra om att sjöfolket självt frivilligt kunde spara pengar och också gjorde det på ett bra sätt, trots sina dåliga löner, och de borde också kunna uppmuntras att fortsätta med detta. Nu lägger man tvång i denna fråga, och följaktligen har detta vållat en mycket stor olust, som tagit sig uttryck på många olika sätt.

När en svensk sjöman utför sin gärning sätter han som vi alla veta sitt liv som insats, och då kan han ju inte annat än anse, att han skall ha rätt att fordra att själv få bestämma om sina inkomster liksom andra medborgare, speciellt om man tänker på att då han utför sitt arbete tillsammans med utländska sjömän på svenska fartyg ha ju dessa utlänningar sin krigsriskersättning ogravrad, medan han icke får detta. Det resulterar uti att den svenska sjömannen ser något rent kränkande i denna förmyndarlag, som sjöfolket också kallar densamma. Överallt där sjöfolk träffas till sina möten och diskuterar sina intressefrågor kommer denna fråga fram. Det berättas mig från det ena sjöfolksmötet efter det andra, att oavsett vad man har att behandla så är denna fråga den dominerande. Sjöfolket kan faktiskt inte behandla en enda fråga utan att komma in på denna, som är det väsentliga, och sjöfolkets ovilja mot denna lagstiftning finns det tydliga belägg för.

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän. (Forts.)*

Det kan ju vara lätt att sitta här i riksdagen och besluta om saken och förlänga lagen på ytterligare ett år, men jag misstänker att det skulle kännas svårt, för att intet säga obehagligt, om ledamöterna hade varit i något intimare kontakt med sjöfolket och fått höra vad de ha för uppfattning om lagen. Det hårda arbete sjöfolket utför kräver en man, i synnerhet i nuvarande situation, det förnekar nog ingen heller, men när man är ense om att det är verkliga män som utföra detta arbete, borde de också behandlas som män, d. v. s. åtminstone vara befriade från förmynderskap.

Jag skulle innan jag slutar vilja ställa en fråga till utskottet, en fråga som jag själv har personligt intresse av. Jag skulle vilja veta, huruvida sjöfolksförbundet varit i kontakt med utskottet och framfört sin uppfattning härvidlag, eller om utskottet på något sätt stått i kontakt med sjöfolksförbundet och dess medlemmar.

Herr talman! Med detta ber jag få yrka bifall till motionen nr 485 i andra kammaren.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av förhandlingarna.

**Fröken Andersson:** Herr talman! Jag kan ur vissa synpunkter förstå dem som reagera mot förmyndartvång. Jag minns väl när andra särskilda utskottet behandlade denna fråga på hösten 1939 då lagen kom till. När jag gick till utskottets sammanträde, hade jag nästan bestämt mig för att gå emot denna propos. I utskottet fingo vi emellertid reda på, att parterna det här gällde stodo bakom förslaget i fråga. Representanter — särskilt från sjömansfolket — framförde med stöd av sina erfarenheter sina synpunkter på denna fråga, och detta gjorde att jag, och flera med mig för resten, blevo helt omvända till förmån för denna lag. Vid lagens tillkomst stodo alltså parterna bakom densamma. Det var huvudsakligen sociala skäl som motiverade lagens tillkomst, dels för sjömannens egen skull och dels och framför allt för de hemmavarandes säkerhet.

Nu säger man här, att sjömännen på grund av denna ersättning råka i ockrarhänder. Jag tror, att detta är ett teoretiskt resonemang, som inte har någon relevans i verkligheten, i alla händelser inte för närvarande. De summor vederbörande erhålla — jag antar, att nästa talare kommer att närmare gå in på den frågan — räcka nämligen fuller väl, och detta bestrides heller inte från de ansvarskännande på sjömanshåll. Jag skulle vilja formulera saken så, att de som inte behöva lagen, de ha intet ont av den. De taga heller icke ut dessa stora summor. De som behöva lagen äro sådana som råka ut för att bli av med sina pengar.

Nu kan man kanske tycka att det är underligt, att ett »fruntimmer» står upp och yttrar sig om sjömannens förhållanden. Jag har visserligen inte själv varit på sjön, men jag har flera släktingar, som ha erfarenheter på detta område, och på den vägen har även jag blivit rätt mycket insatt i dessa frågor, och därför vågar jag yttra mig med ganska stor säkerhet. Jag tycker, och jag har hört det på flera håll, att det teoretiskt sett ligger något obehagligt i att en speciell yrkeskategori på detta sätt skall ställas under förmynderskap. Men, säger man, lagen har icke förty i praktiken verkat till förmån för sjömännen och deras familjer.

Jag vill tillägga, att lagen från början var ganska sträng. Men det var ju år 1939, då en hel del lagar kommo till i, jag höll nästan på att säga panik. Det var kanske inte så underligt, att man inte kunde övertänka saken så noga då.

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän. (Forts.)*

Sedan har emellertid lagens tillämpning förändrats på ett sådant sätt, att man inte med något fog kan säga, att den är någon tvångströja, som satts på vederbörande. Såvitt jag minns rätt, begärde andra lagutskottet också för inte länge sedan, att Kungl. Maj:t skulle taga frågan under övervägande. Eftersom jag ser herr statsrådet här, kanske vi kunna få vidare upplysningar härom.

Sedan påpekades de stora summor på över 20 miljoner kronor det här gäller. Nu sade den föregående ärade talaren, att dessa stora summor bero på att vederbörande inte på samma sätt som tidigare kunna få ut betalningen när de äro utanför spärren. Såvitt jag är rätt underrättad är emellertid denna upplysning fullständigt felaktig, eftersom möjligheter härtill numera finnas. I alla händelser ligger det ju så till, herr talman, att denna lag inom, som vi hoppas, en snar framtid kommer att avskaffas. Jag tror dock, att det vore fullkomligt felaktigt att avskaffa den just nu, och därför yrkar jag helt kort bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lindberg**: Jag har så många gånger uppträtt i diskussionen i denna fråga, att det torde vara överflödigt att göra alltför många upprepningar. Dessutom har det i den kungl. propositionen angivits, att om förhållandena snart komma att ändras så kommer man också att ta under övervägande ett slopande av själva lagen som sådan. Allesammans, både här och utanför kammarna, äro vi av den uppfattningen, att det pågående kriget ganska snart skall vara slut, och därmed är också frågan om sjömännens insättande av krigsrisk ersättningen ur världen. Men det är inte endast denna fråga som då bringas ur världen, utan även de inkomster, som sjömännen haft av krigsrisk, äro då borta. Jag vet inte, hur de talare som nu uppträtt flera gånger här som opponenter mot denna lag skola uppfatta en sådan situation.

Jag har vid något tillfälle tidigare sagt, jag tror det var då denna lag infördes, att jag för min personliga del var för denna lags tillkomst, därför att jag inte ville vara med om att de olyckor, som drabbade våra sjömän efter förra världskriget, åter skola drabba dem efter detta krigs slut. Jag ber om ursäkt, herr talman, för några upprepningar. Efter förra världskrigets slut upphörde inte endast krigsrisk ersättningen ganska omedelbart efter vapenstillståndet, utan kraftiga lönereduceringar ägde även rum på detta område. Detta utgjorde en verklig katastrof för sjömännen. Nu vill man inte lyssna till något tal om vad som då inträffade och som drabbade denna kår, vilken hade varit värd ett bättre öde efter det förra kriget än den fick. Det var således inte nog med att man miste krigsrisk ersättningen, utan man gick även miste om rätt mycket av sina kontanta löner. Därtill kommer, att de skatter, som man hade dragit på sig på grund av de höga inkomsterna, ganska samvetsgrant indrevos, med resultat att massor av sjömän icke kunde stanna ombord på fartygen någon längre tid. Flera år efter förra världskrigets slut försökte man komma ifrån fartygen så fort som möjligt, för att inte skatteuppbördsmännen skulle finna dem och för att man skulle slippa segla utan lön under ganska lång tid. Det inträffade sådana situationer, att när avmönstringar skedde vid Stockholms sjömanshus tog man ifrån besättningsmännen hela deras tillgodohavande som de hade. Jag hade trott, att man skulle taga någon lärdom av erfarenheterna från förra världskriget. Det är inte nog med att sjömännen själva icke tagit någon lärdom av dessa förhållanden, utan man har direkt uppmuntrat dem att ignorera dessa erfarenheter. Jag måste säga, att jag bävar för den dag, när detta världskrig är slut och de stora inkomsterna försvinna. Om man då inte har några reserver att falla tillbaka på går det illa. Dess bättre är det så att en stor del, och jag skulle tro den största delen av den skötsamma

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän. (Forts.)*

gruppen bland sjömännen, verkligen har sådana reserver, och att dessa sjömän skola kunna, om inte precis draga sig helskinnade ur slutuppgörelsen så i alla fall i huvudsak kunna klara sig bättre än vad de gjorde efter det förra världskrigets slut.

Sådana argument som jag nu anfört vet jag att man inte tar några som helst hänsyn till på många håll. Att de unga sjömännen skulle göra det, det är, jag höll på att säga, nästan orimligt att begära. De ha nämligen ingen erfarenhet av vad som varit tidigare. Nu förstår jag, att man kommer att invända mot det resonemanget, att man här skulle göra någon skattereform för att slippa ifrån äventyrligheterna från förra världskriget. Jag kan på den punkten freda mitt samvete ganska väl, ty jag har varit ute i mycket god tid för att få en ordentlig skattereform genomförd för det svenska sjöfolkets vidkommande. Detta har emellertid inte lyckats. Man håller för närvarande på med undersökningar — och jag vet inte hur länge man hållit på med det — för att utreda, om inte skatten skall kunna tagas ut vid källan. Jag vet inte vad kommittén har att diskutera i dessa frågor, men så mycket har jag hört sägas — icke ifrån kommitterade utan från andra skatteklora personer — att någon avskrivning av skatter har man inte reflekterat på när nu reformen skall genomföras. Avskriver man emellertid inte då något års skatter, blir resultatet endast det, att människorna som skola beskattas vid källan måste betala dubbel skatt det året reformen genomföres och kanske ett år därutöver. Skulle detta ske, är sjöfolket kvar i samma olyckliga omständigheter som tidigare.

Här har genomförts en reform på det skattetekniska området, som består i att hälften av den krigsrisk ersättning, som ligger under 10 000 kronor, är skattefri. Det är en värdefull hjälp. Om kriget hade slutat förra året, så hade den hjälpen varit ännu värdefullare än vad den kan bli, om kriget slutar innevarande år eller i början av nästa år.

Jag har också anfört ett argument, som herr Dahlgren åberopade i sitt anförande och som han även åberopat i sin motion. Det är fåtalet som har misskött sig, säges det. Ja, det är naturligtvis ett fåtal, men det är ett fåtal som syns bättre än flertalet, och den som vill studera den frågan ordentligt och objektivt skall finna, att detta fåtal i alla fall är så stort, att det är till skada och men för hela den svenska sjömanskåren och i all synnerhet för den ordentliga delen av denna kår, trots att denna del är störst. Motviljan mot denna lag bottnar ytterst i skattefrågan. Man har för sig på en hel del håll, att om man bara kan få ut hela krigsrisk ersättningen ombord, så skall man också slippa ifrån skattemyndigheterna, så att de inte kunna taga ut den skatt man resterar för. Detta måste vara en fullkomlig felsyn på hela detta problem, ty skattemyndigheterna kunna taga sin del från rederierna lika väl som från postsparbanken. Rederierna bli ålagda att hålla inne precis det belopp av krigsrisk ersättningen, som skattemyndigheterna vilja ha. Detta kan man göra så mycket lättare som krigsrisk ersättningen inte är att jämföra med lön. Det har varit angeläget redan från början när denna ersättning kom till, att den icke skulle betraktas såsom löneinkomst. Den får enligt avtal heller icke räknas som sådan. Men det hjälper inte; man betraktar den ofta som lön i alla fall, ibland även som ersättning för de risker man löper ute på världshaven, precis som det passar. Det måste emellertid vara antingen det ena eller det andra. Jag för min del har inte velat betrakta krigsrisk ersättningen som löneinkomst.

Det är vidare också på det sättet — och det tror jag man i allmänhet börjat vänja sig vid — att det kommer att bli svårt för dem som vid sina trader haft en krigsrisk ersättning på ca 700 kr. i månaden att gå tillbaka till den normala lönen efter krigets slut. Vi veta emellertid redan nu, att det inte blir någon

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän. (Forts.)*

lätt sak att ordna efterkrigsavtal, som skall kunna ersätta de förlorade höga inkomsterna. Vi ha nu hållit på att förhandla sedan slutet av december förra året, och vi stå i dag på nästan precis samma ståndpunkt som vi gjorde den sista december 1944. Förhandlingarna ha icke gått framåt någonting ännu. Det är således inte så särdeles ljusa förhoppningar man har att knyta till förhandlingarna om ett efterkrigsavtal. Däremot ha vi ju fått tämligen klara besked om att krigsrisk ersättningen måste sänkas, inte bara på Östersjön utan också i de med minor späckade farvatten ute i Nordsjön och de farvatten som ligga i närheten av de japanska öarna och Kina samt andra farliga områden i Stilla havet.

Det är således alldeles tydligt, att så snart tendenserna till en fredsuppgörelse börja visa sig kommer man också att sörja för att krigsrisk ersättningarna komma att försvinna. Det är bara att hoppas, att man på den punkten skall lyckas få ett sådant avlöningsavtal, att icke hela krigsrisk ersättningen går all världens väg på en gång, utan att man kan få fram något slags glidande skala som gör, att inte en alltför katastrofartad olycka drabbar hela sjömanskåren, både befäl och manskap.

Jag skall, herr talman, inte fördjupa mig mera i denna fråga. Jag tror, att tillräcklig trygghet ligger i det förslag, som är avgivet av Kungl. Maj:t och där det också är angivet, att denna fråga skall tagas under omprövning så snart sådana ändrade förhållanden inträda, som motivera en översyn av densamma. Jag skulle tro, att denna lag icke kommer att ha så stor betydelse efter den 1 juli 1945. Den har säkerligen betydelse endast under en kort tid framåt.

**Herr Dahlgren:** Jag sade redan förra gången jag hade ordet, att denna lagstiftning icke hade sjöfolket eller dess representanter bakom sig. Sjöfolksförbundet eller i varje fall förbundets styrelse var motståndare till lagen, och de som från sjöfolket biträdde lagstiftningen representerade således ej sjöfolksförbundets uppfattning. Det är ett ofrånkomligt faktum, som man inte skall kunna bestrida.

Sedan var det fråga om dessa ockrare, som verkligen kunna utnyttja lagen och tyvärr även göra det. Man kan nu visserligen anföra, att det är svaga naturer, som anlita ockrare, men det är ju dem som lagen velat skydda men inte kunnat skydda. Lagen skulle inte vara någon tvångströja, sade fröken Andersson. Varför har man den då, om det inte skall vara tvång över det hela? Herr Lindberg säger å andra sidan, att man måste ha den för att sjöfolket inte skall komma undan att betala sin skatter o. s. v.

Jag har inte sagt här, att de som lågo utanför spärren icke kunde få ut sina pengar, utan jag sade ifrån — och detta stödes också av statens offentliga utredningar — att den största delen av dessa pengar tillhör dem, som ligga utanför spärren. De kunna få ut dem enligt lagen, men på vilket sätt? Det är detta som gör, att lagen verkligen är en tvångströja, när en svensk sjöman efter en kanske lång och svår resa skall i främmande hamn behöva anlita en konsul eller en präst för att skaffa sig kläder, mat och husrum eller vad det överhuvud taget gäller. Det är väl inte något frivilligt, utan det är väl det största tvång över sjöfolket som man tänka sig.

Jag vill säga för min del, att jag är heller ingen sjöman, men jag har genom mitt arbete trampat däck i 25, 26 år och varit i intim kontakt med sjöfolket och levat hela mitt liv i Sveriges största sjöstad men aldrig någonsin sett det där glada sjömanslivet. Jag har dock levat under hela förra världskriget och var inte så liten då heller, men jag har aldrig sett vare sig svenska

*Utsträckt tillämpning av lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till  
sjömän. (Forts.)*

eller utländska sjömän förgå sig mer än andra. Däremot har jag sett andra kategorier av medborgare bära sig synnerligen illa åt. Jag tror det är många, som det med större fog skulle behöva sättas tvångströja på, speciellt här i Stockholm, om man kunde göra det. Men nu har man utnyttjat detta för att komma åt en arbetargrupp, som gjort så stora insatser, och det är detta jag vänder mig emot, och det ha även andra gjort. Det går inte att säga, att lagen är obehaglig, och att man egentligen inte tycker om den, när man ändå vill behålla den. Det är bara en förevändning för att komma ifrån en obehaglig sak.

Sedan skulle jag till herr Lindberg vilja säga, när han svarar att denna lagstiftning snart kommer att vara slut, och med det syftar han på att kriget snart är slut: det styrker mig mera i min uppfattning om att herr Lindberg inte företräder sjöfolket på ett riktigt sätt, ty ingen kan väl för ett ögonblick inbilla sig, att sjöfolket tänker avstå från krigsrisk ersättning bara därför att parterna slutit fred. Det är inte fred på haven därför att kriget är slut. Minorna tänka inte krypa hem till sina respektive utgångspunkter. De ligga kvar tills de fiskats upp, och krigsriskens kommer säkerligen att bestå långt efter kriget, hur länge kan ingen säga, men med tanke på det intensiva sjökriget kunna vi räkna med ganska lång för att inte säga avsevärd tid. Jag är övertygad om att sjöfolket inte då kommer att avstå från krigsrisk ersättning, och följaktligen kommer inte lagen att upphävas utan att bestå.

Sedan vill jag säga beträffande talet om hur det var under förra världskriget och farhågorna för att det skall upprepas, att vi få väl i alla fall vara ense om att det inte bara bland sjöfolket utan bland alla andra har gått en smula framåt sedan förra världskriget. Upplýsningen har blivit större, och jag skulle tro, att även sjöfolket har gått framåt på den vägen och inte ställt sig vid sidan av det övriga folket. Jag tror, som jag förut sade, att sjöfolket som kategori betraktat inte är sämre än andra yrkesarbetargrupper, även om de efter en lång och svår resa vid vissa tillfällen ta sig ett kalas, det kanske herr Lindberg känner till. Jag vet inte hur det var på hans tid. Jag har bara erfarenhet från Göteborg, och där har jag inte sett exempel på sjöfolk som misshandlat sig mer än andra.

Jag vill bara säga till slut, att jag hade hoppats få svar från utskottet på min fråga, huruvida förbindelse funnits med sjöfolkets organisationer, men detta, som varit av intresse, har jag inte fått svar på.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av dels väckt *Motioner an-  
gående för-  
handlings-  
rätten för  
stats- och  
kommunal-  
anställda  
tjänstemän.*  
motion angående förstärkning av förhandlingsrätten för stats- och kommunal-  
anställda tjänstemän, dels ock väckt motion om viss ändring i lagen om förhand-  
lingsrätt för kommunala tjänstemän.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Fagerholm**: Herr talman! Sedan jag den 20 januari avgav motionen om förstärkning av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt, har i så måtto en förändring av läget inträtt som socialstyrelsen den 8 februari har hos Kungl.

*Motioner angående förhandlingsrätten för stats- och kommunalanställda tjänstemän. (Forts.)*

Maj:t begärt utredning i detta avseende. Med anledning av detta har utskottet icke funnit skäl att tillstyrka motionen. I stället har det emellertid mycket positivt uttalat sig för det syfte, som följer av motionen.

Man kan nog utgå från, såvitt jag kan förstå, att om icke denna socialstyrelsens skrivelse hade kommit, skulle en skrivelse från riksdagen ha föreslagits. Det är också med stor tillfredsställelse jag ser, att utskottet tydligen går in för att bryta med den gamla och numera uppenbarligen förlegade uppfattningen, att på förhållandet mellan staten och kommunerna å ena sidan och tjänstemännen å den andra måste man lägga den synpunkten, att de förra stå i ett höghetsförhållande till de senare. Man har alltså i utskottet varit inne på mera moderna linjer. Jag utgår ifrån att efter det uttalande, som utskottet gjort i denna fråga, och efter den skrivelse, som socialstyrelsen har riktat till Kungl. Maj:t, bör det vara klart, att denna viktiga fråga bör finna sin lösning efter mera moderna principer.

Med hänsyn till det nuvarande läget har jag icke anledning att framställa något yrkande i saken.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Socialstyrelsen har karakteriserat det läge, som tjänstemännen befinna sig i, på ett riktigt sätt, när styrelsen anför följande: »Den begränsade förhandlingsrätt, som tillkommer tjänstemän med ämbetsmannansvar, torde i stort sett överensstämma med den rätt, som före arbetarklassens genombrott tillkom arbetstagare överhuvud taget.»

Tjänstemännen befinna sig alltså i fråga om den mest elementära av alla demokratiska rättigheter, nämligen i fråga om medbestämmanderätt vid försäljning av arbetskraft och vid bestämmande av arbetsförhållanden, ett halvt sekel på efterkälken i utvecklingen. Till tjänstemännen höra ju ändå stora grupper, som i fråga om sina ekonomiska förhållanden inte kunna jämföras med andra grupper än vanliga arbetsinkomsttagare. Det kanske kan låta märkligt men det är ändå så, att jag hade egentligen hoppats, att utskottet skulle kommit att påvisa, att min motion inte skulle behöva bifallas för att man skulle kunna nå syftet med densamma. Det förhåller sig nämligen så, att Stockholms stadsfullmäktige ha uttalat, att lagen om förhandlingsrätt för de kommunala tjänstemännen inte ger stadsfullmäktige rätt att bevilja stadens underhandlare fullmakt att ens sluta preliminära avtal. Är det påståendet riktigt, då måste förhandlingsförfarandet med de kommunala tjänstemännen vara av sådan art, att de tjänstemän som påstå, att det hela är komedi, ha rätt. Ty är det påståendet riktigt, då inskränker sig den s. k. förhandlingsrätten till att tjänstemännen ha rätt att till ombud för sin arbetsgivare framföra sina önskemål, men sedan ha de att avlägsna sig från förhandlingsrummet utan att motpartens förhandlare ens äro skyldiga att ange sitt eget ställningstagande till frågan och ännu mindre ha skyldighet att ange, vad de komma att företräda för uppfattning inför sina uppdragsgivare. Jag vore synnerligen tacksam om någon från utskottet ville upplysa om, huruvida man har sakbehandlat min motion så pass mycket, att man har diskuterat detta spörsmål i utskottet, och i så fall till vilket resultat man kommit. Jag har nämligen den uppfattningen, att den tolkning, som exempelvis Stockholms stad har givit lagen sådan den lyder nu, är riktig. Enligt min mening föreligger det intet hinder att ge tjänstemännen en mera effektiv förhandlingsrätt redan med nuvarande lydelse av lagen, men förutsättningen för att det skall ske är att de kommunala myndigheterna äro sådana att de vilja tolka lagen välvilligt. De vilja i allmänhet inte detta. Lagen är fullkomligt klar i det stycket, men den kan inte åberopas eller användas för att tvinga de kommunala myndigheterna att tillämpa den på annat sätt än i en-

*Motioner angående förhandlingsrätten för stats- och kommunalanställda tjänstemän. (Forts.)*

lighet med den tolkning, som exempelvis Stockholms stad givit densamma. Därför kan rättelse i en sådan lagtolkning inte vinnas genom ett överklagande. De kommunala myndigheterna kunna, om de vilja, bevilja tjänstemännen inte bara den formella förhandlingsrätten utan den reella, och jag hoppas nu, att den utredning, som man ställt i utsikt efter att de nu behandlade förslagen ha blivit väckta, måtte föranleda sådana förslag till ändring i lagen om förhandlingsrätt för tjänstemän, att de kommunala myndigheterna inte längre få möjlighet att handla i strid mot det angivna syftet med denna lagstiftning, ty det är just vad som för nävarande sker.

Det är önskvärt att utredningen får ett sådant resultat, att det kommer att sammanfalla med vad kommunalarbetsareförbundet just nu i dagarna begärt i skrivelse till Kungl. Maj:t, nämligen en ny lagstiftning, som i fråga om förhandlingsrätt och rätten till att sluta kollektivavtal kommer att likställa kommunala arbetare med ämbetsmannansvar med övriga arbetare. Det är dithän man måste komma, för såvitt denna lagstiftning, som också berör så många små inkomstagare fastän anställda under andra former än kollektivavtal, skall kunna få någon reell och egentlig betydelse.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 8.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av motion om utredning rörande byggnadsverksamhetens inverkan på arbetskraftens sysselsättning inom andra områden av näringslivet.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 155, hade herr *Edberg* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning av frågan om avlägset liggande skogsbygders elektrifiering och att Kungl. Maj:t för nästa års riksdag ville framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att motionen II: 155 icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr *Edberg*: Herr talman! Om man studerar utskottets motivering och sedan läser utskottets kläm, blir man litet förvånad. Utskottet säger bland annat: »Vid denna prövning har utredningen förklarat sig skola beakta det av motionären anförda elektrifieringsbehovet.» Några rader längre ned säger utskottet vidare: »Enligt utskottets mening synas vid detta kommande utredningsarbete ett par vid behandlingen av motionen framkomna uppslag böra ägnas särskilt beaktande.» Således har utskottet erkänt riktigheten av mina påståenden i motionen, åtminstone delvis, och det har sedan hört sig för med utredningskommittén — jag förmodar, att det är den s. k. norrlandskomit-

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.*

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.* (Forts.)  
tén. Men sedan säger utskottet i klämman att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd.

Det finns i vårt vidsträckta land många stora skogskomplex och enskilda gårdar, som med all säkerhet skulle behöva elektrifieras. Jag skall blott taga ett exempel från min hemtrakt, som jag känner till. Vi ha tre stycken stora skogskomplex, som omfatta inte mindre än ungefär 40 000 tunnland. Det ena komplexet är på 9 268 hektar, ett på 4 602 och det tredje på 5 896 hektar. Det sistnämnda komplexet, all furuskog, köptes på sin tid för 600 kronor och tre kannor brännvin, och när köpehandlingen uppgjordes menade bönderna, att bolaget kunde få granarna gratis, vilket också blev fallet. Det hör ju egentligen inte hit, men jag säger det för att belysa, att det har inte varit några stora pengar som bolagen lagt ut för detta skogskomplex. Jag vill också säga, att vi norrlänningar ofta bli beskyllda för att vara bolagshatare, men så är inte fallet med mig, utan jag ser det helt ur mänsklig synpunkt. De stora kraftlinjerna gå alldeles intill de stora skogskomplexen. Till ett är det bara 5 km, till ett annat 11 och till det tredje 2 km från dessa kraftledningar. Så är det på många andra skogskomplex och enskilda gårdar i vårt land. Det är därför inte att förundra sig över att befolkningen i dessa bygder knotar, när den ser att kraften går förbi där utan att de själva få komma i åtnjutande av dess förmåner.

Nu är det ju så, som utskottet har sagt, att man har vissa möjligheter att kunna få elektrifierat. Men jag skall säga, att det är inte så gott för dessa skogsbygdens folk att elektrifiera sina byggnader, ty det kostar ganska mycket pengar, och man tycker, att när andra bolag i andra landsdelar i Sverige, exempelvis i västra Sverige, ha utfört ett behjärtansvärt arbete och ställt om så att deras folk får en så att säga mänskligare tillvaro, borde detsamma kunna ske även i andra trakter av vårt land. Jag läste i morse i en tidning, att det var ett bolag som anslagit miljoner kronor för avhjälpande av de brisfälligheter, som funnos på dess egendomar. Då tycker man, att bolagsledningarna även skulle vara vänliga och hjälpa till att framskapa litet bättre trivsel just i andra av våra skogsbygder.

Enligt det förslag, som kommit från Västernorrlands läns elektrifieringsutredning, skulle de här skogsbygdernas folk som jag åsyftar få betala en summa på inte mindre än 60 400 kronor, och det säger sig självt, att dessa skogsbygders folk inte orkar med detta. Nu har man i stället föreslagit, att kommunen skulle anslå 29 000 kronor till hjälp för elektrifieringen, men detta är också en ganska stor summa pengar, och för det andra anser jag, att det nästan är litet för mycket, när kommunen skall träda emellan med en hel del pengar, som den egentligen inte skulle behöva bidra med, när det helt och hållet är skogsbolagen som rå om alla dessa skogskomplex.

Det är som bekant så, att folk flyr från skogsbygderna, och detta är inte att undra på, när de liksom sina fäder och farfäder måste dra vedsågen utan möjlighet att erhålla någon förbättring. Kanske kommer man i sista hand med elektrifiering, men då blir det nog endast de, som bo på närmare håll, som få komma i åtnjutande av denna förmån.

Jag har talat med många skogstjänstemän, som beklagat sig över att den bästa arbetskraften reser ifrån skogsbygden till städerna och industrien. Jag träffade för några dagar sedan en mycket framstående skogstjänsteman, som framhöll, att han inte visste hur det skulle gå i framtiden, om det skulle fortsätta på detta sätt, ty det finns inte folk som kan utföra arbetet. Enligt mitt förmenande skulle det naturligtvis vara av största intresse för bolagsledningen att själv söka åstadkomma trivsel för denna skogsbygds befolkning, så att

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder. (Forts.)*

folk stannade kvar. Jag har fått ett brev från en skogstjänsteman. Det är ingen ung tjänsteman utan en som närmar sig pensionsåldern. Han har således sett ganska mycket av hur det går till i skogarna. Jag skall citera några rader ur brevet: »Avfolkningen från landsbygden och flykten från skogsbyarna går oroväckande fort, en bland orsakerna är bristen på lyse och kraft. Flykten från skogsbyarna, från skogen av den goda kärntruppen av de verkliga skogsarbetarna, går så fort att det har Ni i Stockholm ingen aning om, om regeringen vore medveten om den saken liksom jag och andra, som dagligen går mitt i 'flyktinghopen', om jag nu får använda det uttrycket. då måste någonting göras fort! Faran är stor, och intet blir gjort, det kan väl hända att det går så att en morgon när regeringen vaknar i Stockholm» — jag skulle också vilja säga riksdagen — »så är Norrlands skogar avfolkade, för det går så tyst att det hörs inte, orsakerna äro som Du vet så många, att det går jag inte in på.» Det är alltså en gammal erfaren skogstjänsteman, som skriver ett sådant brev till mig, och jag är alldeles säker på att riksdagen skulle göra en mycket god gärning, därest den ginge med på min motion om att åstadkomma en elektrifiering av skogsbygderna så snabbt som möjligt.

Jag säger ännu en gång, att det finns skogsbolag, som gjort mycket i detta avseende, men jag vet också, att det finns skogsbolag, som ingenting göra, t. o. m. blankt avslå begäran om att skänka några telefonstolpar när det gäller telefon till skogsbygdens folk.

Herr talman! Då tiden är långt framskriden skall jag icke uppehålla kamraren längre. Men jag kommer emellertid just nu ihåg en sak, nämligen att det är ganska märkligt, att krafttaxorna äro billigare i södra Sverige än i Norrland. Jag var för några dagar sedan i vattenfallstyrelsen och såg på krafttaxorna. De voro mycket invecklade, men så mycket konstaterade jag, att de äro betydligt dyrare i Norrland än i södra Sverige.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Jag har ingen erinran att framställa mot det resultat utskottet kommit till vid sin granskning av denna motion. Jag kan också hålla med utskottet, när utskottet framhåller att en särlagstiftning enbart för i och invid skogsmark liggande bygder icke kan vara motiverad. Det är ganska uppenbart. Det finns andra likartade områden, skärgårdsdistrikt och dylika, där befolkningen lever under svåra förhållanden, som borde komma i betraktande i minst samma utsträckning som denna begränsade grupp, för vilken man nu ifrågasätter en sådan speciallagstiftning. Man får taga upp dessa spörsmål i ett större sammanhang. Som bekant äro de ju också redan föremål för uppmärksamhet hos åtminstone två statliga utredningar, och av dessa har den ena, elkraftutredningen, meddelat, att den redan har under omprövning de av motionären anförda elektrifieringsbehoven. Jag tycker han skulle vara tillfredsställd med denna upplysning.

Anledningen till att jag har begärt ordet är emellertid ett avsnitt i utskottets motivering, som ingett mig och åtskilliga ledamöter av kammaren betänkligheter. Bland remissyttrandena förekommer även ett av Sveriges skogsägareföreningars riksförbund. I slutet av sitt yttrande kommer denna organisation med ett uppslag, som är — jag vet icke, hur jag skall karakterisera det — mycket ovanligt. Förbundet menar, att man skulle kunna skaffa pengar till denna elektrifieringsverksamhet genom att lägga en accis på den till andra landsdelar eller tätorter ifrån produktionsorten exporterade energien. Utskottet har fäst sig vid detta uppslag och skriver: »Enligt utskottets mening synas vid detta kommande utredningsarbete ett par vid behandlingen av motionen framkomna uppslag böra ägnas särskilt beaktande. Utskottet tänker här-

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.* (Forts.)  
vid på användningen av vissa i samband med vattenreglering enligt vattenlagen uppkomna överskottsmedel ävensom på möjligheten att genom införande av en accis på elektrisk kraft, som överförs till andra landsdelar, eller liknande utvägar skapa ökade möjligheter för elektrifieringsarbetet.»

Det är ju så, herr talman, att när vi här i kammaren umgås med begreppen tullar och acciser, så sker det under iakttagande av mycket stor försiktighet. Vi bruka ju icke lägga på medborgarna, på konsumenterna, vare sig tullar eller acciser utan att finna en sådan åtgärd utomordentligt starkt motiverad. Och det kan man väl näppeligen säga, att ett sådant förhållande här är för handen. Vad skulle det i själva verket innebära, om man vidtog en sådan åtgärd som den här ifrågasatta? Jo, det skulle innebära, att vi mitt inne i landet reste upp tullbarriärer. Vi hade ju sådana för ett par hundra år sedan, men det ha vi kommit ifrån för ganska länge sedan, och det skulle väl te sig rätt underligt, om vi skulle knyta an till en sådan anordning för det ekonomiska livet i Sverige som att bygga upp tullbarriärer inom landet. Jag kan omöjligen tänka mig, att den svenska riksdagen skulle vilja vara med om en sådan åtgärd. Jag har knappast anledning att närmare gå in på detta spörsmål. Jag föreställer mig emellertid att när remissinstansen har kommit med detta uppslag, har man icke riktigt tänkt sig in i konsekvenserna av en sådan åtgärd. Det är möjligen beroende på någon lapsus, eller hur man nu skall uttrycka det, att detta förslag har framkommit. Då det emellertid har kommit med i motiveringen till utskottets utlåtande och motiveringen är så skriven, att man till äventyrs kan fatta den såsom innebärande en rekommendation för en sådan åtgärd, skall jag, herr talman, hemställa om att detta stycke i motiveringen strykes. Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan och ävenledes till utskottets motivering men med uteslutande av det stycke nederst på s. 5, som börjar med »Enligt utskottets mening synas vid detta kommande utredningsarbete» etc. och som slutar på s. 6 med orden »skapa ökade möjligheter för elektrifieringsarbetet».

I detta anförande instämde herrar *Andersson i Malmö, von Friesen, Bergvall, Ljungberg, Hagård och Persson i Falla.*

Herr **Skantze:** Herr talman! Som herr Hagberg i Malmö nämnde är det önskemål redan tillgodosett, som den ärade motionären gjort sig till tolk för och som avser utredning om elektrifiering av avlägset liggande bygder. Frågan är med andra ord redan föremål för en sådan utredning som motionen syftar till. Motionären kan således sägas vara bönhörd redan i förskott. I den nu arbetande elkraftutredningens direktiv ingår ju nämligen, att den skall undersöka huruvida det nu tillämpade systemet för underlättandet av elektrifieringen i trakter med gles bebyggelse bör ändras eller utbyggas i en eller annan form. Till sådana trakter med gles bebyggelse höra givetvis de avlägset liggande skogsbygderna. Elkraftutredningen har i sitt remissvar framhållit, att det av motionären anförda elektrifieringsbehovet kommer att beaktas vid den undersökning, som utredningen sålunda kommer att göra.

Till lättande av de ekonomiska svårigheter, som äro förknippade med dessa glesbygders elektrifiering, önskar motionären en speciallagstiftning, som skulle göra det möjligt att ålägga ägarna till de skogsområden inom vilka dessa glesbygder ligga att bekosta det hela. Motivet härtill skulle vara det intresse skogsägarna böra ha av att bibehålla bebyggelsen däruppe med tanke på den i skogen erforderliga arbetskraften. Att ett sådant intresse icke bara är för handen utan även har tagit och alltjämt tar sig uttryck i form av ekonomiska uppförlingar från skogsägarnas sida betygar emellertid det andra statliga or-

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.* (Forts.)  
ganet för dylika frågor, nämligen elektrifieringsberedningen, som i sitt remissvar hävdar att det av motionären avsedda syftet allttjämt lämpligast nås genom fortsättande av nu tillämpad praxis. Denna praxis innebär att elektrifieringen kommer till stånd på frivillighetens väg med hjälp av måttliga bidrag från staten och eventuellt berörda smärre fastighetsägare och i övrigt på skogsägarnas bekostnad.

Nu har emellertid elektrifieringsberedningen före avgivandet av sitt remissvar infordrat yttranden från Sveriges skogsägareföreningars riksförbund och Sveriges skogsägareförbund. I sina yttranden ha dessa organisationer framfört ett par uppslag till underlättande av finansieringen av denna elektrifiering. Sveriges skogsägareföreningars riksförbund tänker sig en accis lagd på till andra landsdelar eller tätorter överförd energi, och Sveriges skogsägareförbund pekar för sin del på möjligheten av att använda vissa förefintliga, odisponerade överskottsmedel, influtna enligt 4 kap. 15 § vattenlagen.

Utskottet, som med stöd av vad elkraftutredningen anfört avstyrker bifall till motionen, har helt naturligt icke funnit någon anledning att taga ställning till eller ens närmare pröva de av skogsägareorganisationerna framförda uppslagen, men framhållit att det syntes rimligt att vid den behandling av de i motionen berörda problemen, som elkraftutredningen i sitt remissvar utlovat, även dessa uppslag bleve föremål för prövning. Åt denna uppfattning har utskottet givit uttryck i den passus i utskottsutlåtandet, som herr Hagberg i Malmö nu vill ha bort. Vad herr Hagberg i Malmö därvidlag anfört ger mig endast anledning deklarerat, att det från utskottets sida ingalunda är fråga om något ställningstagande eller ens en rekommendation av vare sig accis eller användning av vattenregleringsavgifternas överskottsmedel. Det är helt enkelt fråga om ett omnämnande av dessa möjligheter i och för prövning vid den behandling av problemet, som sålunda i allt fall kommer till stånd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Edberg: Herr talman! Skulle det ligga så pass bra till, att de som vänta på denna elektrifiering skulle kunna få den så fort som man här velat göra gällande, vore det ju väl, men medan gräset växer där kon, heter det, och jag är alldeles säker på att det hela kommer att dröja så pass länge att vederbörande i besvikelsen flytta från dessa trakter.

Det har i det här sammanhanget talats om tvångslagstiftning, men jag vill då erinra om att man, när jordarrendelagen antogs här i riksdagen, inte var så hjärtnupen, då det gällde en lag mot jordbrukarna, som man är nu i år mot bolagen. Jag skall be att herrarna titta på den lagen och se efter vad den innehåller. Därvidlag var man icke så hjärtnupen, men här slår man vakt omkring dem som ha de största möjligheterna att bidra till frågans lösning. Jag tycker verkligen att vederbörande borde ordna det så att de människor, som det här är fråga om, få litet drägligare förhållanden.

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Jag vill helt ansluta mig till vad herr Hagberg i Malmö sade om motiveringen till utskottsutlåtandet. Vad utskottet här säger är icke ett omnämnande utan en rekommendation, ty enligt utskottets mening bör särskilt beaktande ägnas dessa uppslag. Sådant bör man icke kalla enbart ett omnämnande. Utskottet har med andra ord särskilt tänkt sig den möjligheten, och det har ansett att den föreslagna vägen vore något beaktansvärt.

För övrigt vill jag säga att jag tror, att utskottet i sak har fullkomligt fel, då det tänker sig att en sådan här accis på elektrisk kraft, som överföres från en landsdel till en annan, skall kunna öka möjligheterna att påskynda elektrifieringsarbetet. Snarare blir det väl tvärtom. Den elektriska kraften

*Motion angående elektrifiering av avlägset liggande skogsbygder.* (Forts.) blir dyrare i de södra landsdelarna och kanske i de mellansvenska också, och den omständigheten kommer att medföra att konsumenterna använda mindre ström eller övergå till andra krafttillgångar. Jag tror sålunda att utskottet har fel därvidlag.

Jag vill sluta mitt anförande med att säga, att det skulle vara bra underligt om riksdagen skulle gå in för införande av vissa tullgränser inom landet genom en accis sådan som den här föreslagna, ty annars veta vi ju alla att man länderna emellan strävar efter att få en så fri handel som det överhuvud taget är möjligt.

Jag vill för min del instämma i det förslag, som herr Hagberg i Malmö här ställt.

Herr Skantze: Herr talman! Herr Andersson i Malmö argumenterade som om utskottet skulle ha pläderat för denna accis. Jag upprepar, att så ingalunda är fallet. Den tolkning herr Andersson i Malmö ger av vårt skrivsätt kan jag icke acceptera. Det torde emellertid vara ofruktbart att diskutera en sådan sak som denna, där det väl närmast är fråga om olika uppfattning av ordens valör.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav först beträffande utskottets hemställa propositioner dels på bifall till utskottets hemställa dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställa.

Härefter framställde herr förste vice talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Hagberg i Malmö; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Jacobson i Vilhelmina, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner den motivering, som innefattas i kammarens tredje tillfälliga utskotts förevarande utlåtande, nr 6, med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Hagberg i Malmö, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets berörda motivering oförändrad.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Hagberg i Malmö.

#### § 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.27 på natten.

In fidem

*Gunnar Britth.*